

Setkání Dubček - Havel

Dubček a Havel - po dvaceti letech [3-4]
 Jak to bylo prosté [5-6]

R.Slánský
 L.Šilhánová

Úvahy, studie, poznámky, polemiky

- Strategie ztroskotanců v obklíčené pevnosti
 /Po 13. plénu ÚV KSČ/ [7-13] AZ
- K situaci čs. historiografie [14-16] JH
- Několik poznámek k současné čs. politice [17-22] Z.Jičínský
- Poznámky k čs. suverenitě a některým otázkám
 čs. práva [23-31] Z.Jičínský
- Fenomén stalinismu v SSSR a mezinárodním
 komunistickém hnutí [32-43] L.Kohout
- Několik kritických poznámek k Fojtíkovu vystoupení [44-45] L.Kohout
- Naše umiernená opozícia [46-47] M.Kusý
- Zúrivá kampaň [48-49] M.Kusý
- Malé úvahy o mladých [50-65] V.Príkazský
- Je čas otevřenosti [66-68] V.Slavík
- K novému internacionalismu [69-70] V.Slavík
- Zkrat mezi společenskou kritikou a společenskou
 aktivitou [71-73] D.Slejška
- O ekonomii, samosprávě a demokracii /Ke sporům
 o charakter mechanismu fungování společnosti
 a její ekonomiky/ [74-86] Z.Šulc
- Jugoslávie a Sovětský svaz [87-101] C.Verla
- Umlčené rehabilitace [102-107] V.Vrabec
- Programový oportunistismus či lícoměrnost [108-111] V.Vrabec
- Před 14. zasedáním ÚV KSČ [112-114] R.Zukal

Ze soudních síní

- Závěrečná řeč V.Chramostové v odvolacím řízení 26.5.89 [115]
- Závěrečná řeč L.Šilhánové v odvolacím řízení 26.5.89 [116-117]

Otevřené dopisy

Otevřený dopis herci M.Kopeckému [118-120)
Dopis JUDr. Z.Vokrouhlickému k výročí J.Palaona

F.Pavlíček
J. Wagner

[121-123]

Maďaři přehodnocují podzim 1956

K případu Imre Nagyho [124-125]

-vr-

Úvod k dokumentům [126-128]

L.Kohout

- Dopis J.Broze-Tita předsednictvu Maďarské strany pracujících
- Z odpovědi J.Broze-Tita novinářům 28.6.56
- Z projevu J.Broze-Tita v Pulji 11.11.56
- Protestvní jugoslávská nota maďarské vládě z 23.6.58
- A.Hegedüs: Maďarsko 1956 /psáno 1981 k 25. výročí/

} [129-146]

Čs. - sovětské vztahy

Doba, do které se dostal šéfredaktor RP Z.Hoření
Zrodlení na jezerní hladině [150-151] [147-149]

-rk-

E.Rjabcov

Ze sovětské perestrojky

Za mír a pokrok /Moskevskiše novosti/ [152-154] M1

Akademik Aganbegjan k hospodářské situaci v SSSR [155-157]

Dokumenty

Z vystoupení J.Fojtíka na aktivu ideologických pracovníků
a propagandistů 5.4.1989 [158-160]

Jak se vyráběla kontrarevoluce v ČSSR v srpnu 1968
/Hlas ze Sjezdu lidových poslanců SSSR/

Setkání Dubček - Havel

Dubček a Havel - po dvaceti letech
Jak to bylo prosté

R.Slánský
L.Šilhánová

Úvahy, studie, poznámky, polemiky

Strategie ztroskotanců v obklíčené pevnosti /Po 13. plénu ÚV KSČ/	AZ
K situaci čs. historiografie	JH
Několik poznámek k současné čs. politice	Z.Jičínský
Poznámky k čs. suverenitě a některým otázkám čs. práva	Z.Jičínský
Fenomén stalinismu v SSSR a mezinárodním komunistickém hnutí	L.Kohout
Několik kritických poznámek k Fojtíkovu vystoupení	L.Kohout
Naše umiernená opozícia	M.Kusý
Zúrivá kampaň	M.Kusý
Malé úvahy o mladých	V.Príkazský
Je čas otevřenosti	V.Slavík
K novému internacionalismu	V.Slavík
Zkrat mezi společenskou kritikou a společenskou aktivitou	D.Slejška
O ekonomii, samosprávě a demokracii /Ke sporům o charakter mechanismu fungování společnosti a její ekonomiky/	Z.Šulc
Jugoslávie a Sovětský svaz	G.Verla
Umlčené rehabilitace	V.Vrabec
Programový oportunismus či licoměrnost	V.Vrabec
Před 14. zasedáním ÚV KSČ	R.Zukal

Ze soudních síní

Závěrečná řeč V.Chramostové v odvolacím řízení 26.5.89

Závěrečná řeč L.Šilhánové v odvolacím řízení 26.5.89

Otevřené dopisy

Otevřený dopis herci M.Kopeckému F.Pavlíček
 Dopis JUDr. Z.Vokrouhlickému k výročí J.Palacha J.Wágner

Maďaři přehodnocují podzim 1956

K případu Imre Nagyho -vr-
 Úvod k dokumentům L.Kohout

- Dopis J.Broze-Tita předsednictvu Maďarské strany pracujících
- Z odpovědi J.Broze-Tita novinářům 28.6.56
- Z projevu J.Broze-Tita v Pulji 11.11.56
- Protestvní jugoslávská nota maďarské vládě z 23.6.58
- A.Hegedüs: Maďarsko 1956 /psáno 1981 k 25. výročí/

Čs. - sovětské vztahy

Doba, do které se dostal šéfredaktor RP Z.Hoření -rk-
 Zrcadlení na jezerní hladině E.Rjabcov

Ze sovětské perestrojky

Za mír a pokrok /Moskevskije novosti/ Mi
 Akademik Aganbegjan k hospodářské situaci v SSSR

Dokumenty

Z vystoupení J.Fojtíka na aktivu ideologických pracovníků
 a propagandistů 5.4.1989
 Jak se vyráběla kontrarevoluce v ČSSS v srpnu 1968
 /Hlas ze Sjezdu lidových poslanců SSSR/

Několik hodin poté, co byl dramatik Václav Havel, jeden z předních reprezentantů demokratické opozice v Československu propuštěn z vězení, jej navštívil Alexandr Dubček. Dubček, který s tisíci dalšími Čechy a Slováky protestoval proti uvěznění Havla a dalších účastníků lednových demonstrací mu blahopřál k nově nabyté svobodě. Sešli se poprvé po dvaceti letech a po víc než dvěspůlhodiny si měli toho hodně co říci o minulosti, přítomnosti a budoucnosti.

Nešlo přitom o rozhovor, v němž dva politikové sjednávají modely politického postupu, taktiky a strategie. Navíc, ani jeden ani druhý dosud nevstoupil do arény skutečného politického zápasu, v němž jde o moc. To neznamena, že jejich dosavadní činnost neměla politické dimenze. Naopak. Jak aktivita V. Havla a stovek dalších v Chartě 77, tak Dubčekovo úsilí o rehabilitaci reformního procesu roku 1968 byly výsostně politické. ~~Zpochybňovali~~ ^{Zpochybňovali} totiž monopol vedení KSČ - dříve Husákově, nyní Jakešova-na komunikaci se společností, zpochybňovali jeho právo mluvit jménem celé jimi umlčené občanské komunity.

Setkání reformního komunisty Dubčka a nekomunisty, demokrata Havla potvrzuje schopnost čs. opozice necházet společnou řeč. Na jejich aktivitách se podílejí socialisté moderní i konzervativní orientace, liberálové, křesťanští demokraté, zelení i lidé bez vyhraněných názorů pouze odmítající realitu "reálného" socialismu. Ale ať už jsou jejich politické názory jakékoli, shodují se v tom, že v Československu musí znovu platit všemi sdílené hodnoty a demokratická pravidla.

Spolupráce je dnes pro opozici nezbytná. Vnitřní sváry jsou pro ni luxusem, který si dosud nemůže dovolit. Vede totiž svůj zápas se silným soupeřem. Jakešovo vedení se opírá jen o málo narušenou moc konzervativně orientovaných aparátů a dosud kontroluje situaci v zemi. Jeho stabilitu nenarušují ani sociální tenze, protože životní úroveň je stále ještě na poměrně slušné úrovni.

Zájem Jakešova vedení na udržení moci byl dosud v souladu s některými, zejména velmocenskými zájmy sovětského vedení. To sleduje vývoj v Polsku, Maďarsku a Jugoslávii nejen s nadějemi, ale také s velkými obavami. V jejich cestě k demokracii a národní nezávislosti někteří spatřují potenciální hrozbu pro sovětské mocenské postavení ve střední Evropě a tím i poklesu jeho vlivu na evropské záležitosti. Proto v Československu, v němž vidí potenciální vznik takového hypotetického bloku, dosud dávalo přednost orientaci na sice konzervativní, ale známé, závislé a protě vypo-

čitatelné Jakešovo vedení před jakýmkoli vedením jiným.

4

I když čs. opozice ještě není dostatečně silná, aby mohla usilovat o svůj podíl na správě země na správě země a režim se nemusí bát, že už zítra moc ztratí, je to je statický záznam situace. Dynamika tohoto procesu je jiná. Opozice - to už není jen Charta 77 - pár exkomunistů, křesťanů a intelektuálů, kteří se rozhodli za všech krajností hájit demokratické tradice země, práva jejích občanů i své základní životní hodnoty. Dnes jsou to desítky nezávislých iniciativ, od politických - jako je Hnutí za občanskou svobodu nebo Obroda, až po skupiny mírové, ekologické či na ochranu spotřebitelů.

začaly se také rozplývat ~~rozplývat~~ ^{rozplývat} až donedávna nepřekročitelné hranice mezi opozicí a "mlčící většinou". Do veřejného života vstupují nové nové vrstvy. Jsou to statisíce katolíků, žádající, aby mohli bez překážek vyznávat svou víru. Jsou to desetitisíce lidí, kteří vyšli v posledním roce několikrát do pražských ulic také se jmény Havla a Dubčeka, aby i pro svou zem žádali demokracii a nezávislost, urychlení nezbytných hospodářských a politických reforem. Jsou to i tisíce vědců a umělců zaměstnaných ve státních výzkumných ústavech, hrajících ve státních divadlech a filmu, kteří neochromeni strachem z možných represí protestovali proti tomu, jak moc bezohledně rozešla demonstrace mladých lidí proti věznění V. Havla a dalších. Jsou to ale i ekonomové, většinou členové KSČ, kteří se až donedávna zabývali "teoretickým" popíráním šikových reforem a dnes, postaveni před otázkou, jak vyvést zemi z krize, vypracovávají projekty, které jdou dál, než projekty z r. 1968 a co víc, prosazují je vůči mocenskému centru. Je vidět, že reforma se nevyhne ani KSČ. Když už jekkoli váhavě a pomalu začala se změnami hospodářského mechanismu, bude muset připustit i jisté uvolnění v politické oblasti a sám tento proces nutně v ní vytvoří reformní křídlo. Pro budoucnost se tek rýsuje možnost, že i v Československu se vytvoří jakási "lidová fronta" pro přestavbu a demokracii, zahrnující dnešní opozici a široké vrstvy společnosti, tek i reformně orientované členy KSČ.

Z tohoto hlediska má setkání Dubčeka a Václava Havla už víc než jen symbolický význam. Je krokem na této cestě.

Psáno pro Unitu - 1.6. 1989

Toho dne jsme napjetě čekali. Pustí ho? Nepustí? Toho dne totiž 17. dubna, měl Václav Havel další soud. Požádal o změnu nepodmíněného trestu na podmíněný, tisíce občanů jeho žádost podpořily a...bylo na orgánech...měly rozhodnout...

Od rána bylo rušno. Spolu s přáteli jsme také čekali na návrat jiného politického vězně: Jiřího Wolfa, který se měl po šesti letech!! vrátit z vězení ve Valdicích.

Krátce po poledni přibyl do Prahy Jirka Wolf - šťastbý a pocho-pitelně dost yjevený- a téměř současně k nám dospěla zpráva: Václav Havel vyšel ze soudní budovy na Pankráci. Je volný! Může zase psát, může být doma a mezi svými přáteli, může být na Hrádečku a kde bude chtít...samozřejmě- v rámci daných možností. Radost veliká, pře-veliká. Ta obdivuhodná solidarita tisíců kulturních pracovníků, vědců a dalších občanů všech věků a profesí, ten mohutný spontánní protest proti absurditě trestu za pouhou účast na pietním shromáždění sehrály své politické role. Václav Havel byl propuštěn. Sice na podmínku /a ta by měla být zrušena/ ale přec..

Jirka Wolf u nás snědl dobrý oběd, divil se, že za okny už nejsou mříže, že vidí květiny, barvy, a odešel se dalšími přáteli. Také pozdravit se s Václavem Havlem.

Odpoledne mi zavolal známý překladatel. Chtěl telefonní číslo na kamaráde Václava Slavíka. Říká: "Víte, on je u něj asi ten bratislavský přítel a já bych se s ním potřeboval sejít. Dala jsem mu číslo, krátký rozhovor skončil. Pak mi něco došlo. To bude jistě Alexander! Zavolala jsem Václava S. : "Jestlipak víš, že Václava Havla pustili?" On na to: "To jsem rád, že nám to potvrzuješ. Jsme moc rádi." Říkám mu: "A víš co by bylo dobré? Kdybys vzal svou milou ženu i toho kamaráde, co je u Tebe a přišli ho taky pozdravit." Chvilé mlčení. "Myslíš, že by to bylo dobré? Já jsem u něj nikdy nebyl..." Říkám: "Určitě by to bylo dobré, určitě tam přijďte." Asi tak v šest hodin, jó?" "Tak jó, možná, že jó..." řekl ještě váhavě.

Když jsem po šesté vstoupila u Havlů do pokoje, seděli tam oba, Václav Havel a Alexandr Dubček vedle sebe mezi přáteli, v družném rozhovoru a zábavě. Seděli se nesporně díky té zvláštní chvíli a taky díky několika náhodám.. Tvářili se oba vesele, trochu rozverně. Václav říkal- s malou nadsázkou - "pane generální tajemníku", Alexander se té nadsázce bránil a říkal "o mně nemluvte, Vy jste přece oslavenec..."

Jistě by si toho měli říci více, jistě by měli mít delší čas k

výměně názorů, jenomže...V pokoji bylo rušno, lidí přibývalo, nosili květiny, dárky, chtěli stisknout ruku, obejmout... Udivení zdravili i Alexandra, ale ten, tohožel, musel odejít. Přemlouvali jsme ho, aby zůstal, ale nebylo to možné. Škoda. Sešel by se s mnohými, které znal a zná, i s mnoha dalšími, které by poznat měl, i oni jeho. Bylo jich toho večera u Václava Havla nejmíň dvě nebo tři stovky.

Líba Šilhánová

Strategie ztroskotanců v obklíčené pevnosti

/ Po 13.plénu ÚV KSČ/

13.plénium ÚV KSČ /30.-31.3.1989/ a jeho cynická,neskrupulózní interpretace J.Fojtíkem na následné instruktáži asi 400 propagandistů /viz záznam v rubrice "Dokumenty"/ pohřbilo poslední iluze o tom, že předchozí početné kádrové posuny ve vrcholných orgánech, zejména odchod V.Biřaka, odsun G.Husáka a příchod řady "mladých", v událostech 1968 přímo neangažovaných, k němuž došlo za vlády M.Jakeše, by mohly vytvořit - zejména po všeobecně očekávaných dalších odchodech z politické scény - základnu k tomu, aby i v ČSSR se od perestrojky jako přestrojení přešlo ke skutečné přestavbě celého společenského mechanismu.

Snad ty iluze povzbudilo určité laškování s glasností a dialogem, jak se projevilo v ojedinělém povolení manifestace na Škroupově náměstí v Praze, či v organizování veřejného fóra SSM nejprve v Domě sov.vědy a kultury a pak ještě v Kulturním domě Elektrických podniků nebo společného mítingu SSM a neformálních organizací v Riegrových sadech. Tyto pokusy sice naznačily dobrou vůli některých reformně laděných sil ve straně, ale přinesly rychlé vystřízlivění. Přes všechny rady a doporučení, jak "přesvědčit pracující o správnosti politiky strany", jež uděloval J.Fojtík od zeleného stolu na ÚV KSČ, v realitě dialogu se studenty a jinými mladými lidmi na těchto fórech "shořeli jako papír" propagandisté takového formátu, jako místopředseda vlády, náměstkyně ministra, rektor Vysoké školy ekonomické, zástupce vedoucího oddělení a donedávna šéfredaktor Tvorb, náměstek pražského primátora a jiní. Sám J.Fojtík si ovšem sílu a přesvědčivost svých argumentů ověřit přímo "do terénu" raději nezašel - dobře ví, že by nedopadl jinak. Prostě neexistují argumenty, které by byly s to obhájit to, co je a co se děje, resp. neděje.

J.Fojtík z toho učinil logický závěr: "Když mluvíme o demokracii v socialismu, nemusíme se nechat na nějakých fórech zahnat do kouta". Skutečně nemůžeme, vždyť mají všechnu moc ve svých rukou. A tak dost s nějakými fóry. Dialog, jak při jiné

příležitosti objasnil rovněž J.Fojtík, je přece rozhovor s těmi, kteří smýšlejí jako on a jemu podobní. Ostatní jsou nepřátelé socialismu.

M.Jakeš učinil z těchto zkušeností na 13.plénu obecný závěr: "Dialog nelze vést na ulicích, kde jsou lidé anonymní. Je třeba jej vést na pracovištích, ve školních třídách, na schůzích občanů, národních výborů, společenských organizací, zkrátka tam, kde se lidé znají. Anonymní prostředí, to je právě to, co potřebují nepřátelské síly, co jim vyhovuje, aby mohly demagogicky a svou agresivitou působit na veřejnost, zejména na mládež." Jak tato "anonymita" /na zmíněných fórech se ovšem většina diskutujících představovala jak jménem, tak i odkud jsou, předem ohlášená veřejnost dialogu dodávala však jejich vystoupením jistou imunitu i při vyjádření odlišných, kritických názorů /znervózňuje reprezentanty moci, to o pár dní později názorně ilustroval J.Fojtík na zmíněném aktivu ideologických pracovníků a propagandistů. Když na tomto výlučně stranickém neanonymním fóru v diskusi dostal anonymní dotaz, kde zodpovídá za ztroskotání školské reformy z roku 1976, o kterém ~~se~~ předtím ve svém vystoupení mluvil, místo věcné odpovědi hystericky odsoudil anonyma pro nedostatek odvahy se ukázat.

Ta epizoda objasňuje, že v pozadí požadavku na "neanonymní dialog" je strach. Strach mocných a odpovědných, že jim budou bez trestně položeny otázky, na které vlastně jedinou možnou skutečně uspokojivou odpovědí je - vzdát se moci /byl by vůbec myslitelné v demokratickém státě, aby ten, kdo spazkal školskou reformu i nadále zůstal u vesla a měl právo připravovat další?/; strach bezmocných, že otázky o odpovědnosti mocných vyvolají pomstu a trest.

"Neanonymní dialog" vede k tomu, že v něm vystupují jenom ti, kdo v zásadě souhlasí. "Neanonymní dialog" je jenom hrou na dialog, ~~kde xxxxxxxx xxxxxxxx xxxxxxxx xxxxxxxx~~ je to zdání dialogu, je to přestrojení monologu za dialog.

Strach se stal v posledním roce hlavním faktorem, který určuje povahu politického dění v ČSSR. Úměrně s tím, jak se společnost - zejména pod dojmem sovětské perestrojky - z ochromení strachem postupně vymaňuje /viz např. stovky podpisů známých umělců a vědců na peticích za propuštění Havla/, narůstá strach

těch, kteří společnosti vládnou. Zdá se, že ta úměra není aritmetická, ale spíše geometrická: strach mocných narůstá mnohem rychleji, než se ho zbavuje sama společnost, jejíž většina přece jen stále ještě dbá především o své existenční jistoty.

Vědomí, že síla argumentů není na straně moci /zminěná fóra ji o tom pádně přesvědčila/, přivedla její představitele k závěru, že její důhodou spolehlivou zárukou dalšího jejího trvání je pouze argument síly. To určilo strategii postupu doma, vůči společnosti, ale i vůči "vlastní" straně: nenechat nikoho ani na chvíli na pochybách, že "kdo nejde s námi, jde proti nám", a že toho, kdo to nepochopí nebo nebude chtít respektovat, stihne tvrdý trest. Pro to všechny ty demonstrace síly na Václavském náměstí i jinde s pohotovostními pluky, pendreky, vodními děly, slzným plynem i s mobilizací "lidových milicí". Proto zatýkání, soudy, vězení.

Strach prostě nesmí zemřít. Čím více strachu mezi bezmocnými, tím méně důvodů ke strachu ~~mxxk~~ mocných. Pro veřejnost se to vše prezentuje jako ušlechtilá služba ideálu socialismu, který má být ochráněn před pikly jeho zavilých nepřátel. Mezi "svými", na instruktáži propagandistů a ideologických pracovníků, se však J. Fojtík nevzrušoval ideály a cynicky charakterizoval situaci bez ideologického obalu: "Poučili jsme se v roce 1968, že se v otázkách moci lehkomyšlnost strašně nevyplácí! Palach /ten týden/ a tvrdý zákrok ve čtvrtek byl nutný, takový luxus si nemůžeme dovolit. Bylo to slušně vedené." /Jistě pozoruhodné kritérium slušnosti!/
Opravdu jde o moc, o moc "zvatelů" či "principiální levice", jak jsou někdy eufemisticky nazýváni, ve vedení KSČ.

Lidé, kteří lépe než kdo jiný, o sobě vědí, co individuálního i společenského zla napáchali za dvacet let svého pobývání u moci, nejsou pochopitelně s to uvěřit, že většina společnosti by jim zatím ještě přesto přesevšechno byla ochotna velkoryse umožnit poklidné dožití jejich příživnických životů, tak jak to i Gorbačov činí se zkamenělými dogmatiky na nejvyšších místech, jen kdyby uvolnili prostor k tomu, aby se přezrávající problémy společnosti už konečně od podlahy začaly řešit. A tak se raději rozhodli zabarikádovat ve své "perestrojce" maskované neostalinské pevnosti v naději, že vydrží do té doby, než konečně dojde k tak

toužebně očekávanému a tolikrát předpovídanému pádu Gorbačeva, který však zatím jakoby zrovna jim natruc od pléna k plénu své mocenské pozice upevňuje.

Nenávist, kterou to vůči němu vyvolává u čs. "principiální levice", jež v rozhodujících chvílích zatím vždy prokázala svou určující roli při formování praktické "politiky strany", tj. jejího předsednictva, opět barvitě ilustroval ve zmíněném již vystoupení J. Fojtík. Jeho ironizování výsledků sovětských voleb, ve kterých prohrávali zejména konzervativní partajní byrokrati /jak by si přitom nevzpomněl na svůj obdobný osud i osud jemu podobných, na okresních konferencích před XIV. sjezdem KSČ v roce 1968!/, spojené se zesměšňováním úlohy lidu, to je přímý, osobní nenávistný útek na Gorbačeva, který se ve své svaté válce proti krutovládě mnohamiliónové byrokracie právě lidu dovolává a k němu se obrací. "U nás ani kult lidu, ani kult vůdce", vykřikuje J. Fojtík čs. specifikum. Za jedině přípustný zřejmě považuje po desetiletí pěstovaný kult partajní byrokracie pod etiketou "vedoucí role strany", jejíž zakotvení v ústavě má zajistit doživotní definitivu vládnoucí garnituře, navíc dosazené zvenčí, bez ohledu na to, že svou neschopnost vládnout prokázala nejen nesmyslnou školskou reformou, ale vyhoršením snad všeho, čeho se v uplynulých dvaceti letech dotkla. Nejinak jeho výzvy k cenzuře toho, co v rámci glasnosti přichází ze SSSR, neboť podle něho nelze nechat na čtenáři, aby si vybral".

Mezinárodní vývoj, zvláště v SSSR, MLR a PLR, to je další zdroj rostoucího strachu "principiální levice", který ji nutí k tomu, aby se zabarikádovala ve své pevnosti a vedle střílen obrácených dovnitř v ní budovala i střílny směřující ven, na mezinárodní pole. Zatím obratně využívá některých obtíží M. Gorbačeva k tomu, aby ho držela v šachu, když po vyřešení "případu Afgánistán" se na pořad dne dostal další neméně těžký balvan brežněvovsko-neostalinské minulosti - rok 1968.

Je jistě paradoxní, že Gorbačovovo faktické, i když zatím stále ještě ne výslovné odvolání Brežněvovy doktríny, ve svůj prospěch nyní velmi agresivně využívá právě garnitura moci, kterou tato doktrína zrodila. Gorbačovův výrok, že řešení problémů vytvřených vojenskou intervencí v srpnu 1968, je "především věcí

československých soudruhů", interpretuje tak, že za jediné kompetentní "soudruhy" vydávají sebe a nikoli čs. společnost jako celek. Výstižně tuto paradoxní situaci charakterizoval při nedávné návštěvě J. Jevtušenka v Praze na jeho setkání se "zakázanými" spisovateli jeden z jeho účastníků trefným přirovnáním: představte si lupiče, který vtrhnul do cizího domu, jeho majitele svázal do kozelce a do úst mu vrazil roubík; do toho domu pak přijde ten, který sice lupiče odsoudil, ale jeho oběť ponechá svázanou i s roubíkem v ústech a sdělí jí, že osvobodit se musí sama.

Může si lupičem kdysi dosazený správce domu "dovolit takový luxus", jak by řekl J. Fojtík, aby svázaný národ zbavil pout a vyzval mu roubík z úst? Věru není se co divit zuřivosti, s jakou čs. moc přijímá nerušené vysílání Svobodné Evropy, na něž byla i ČSSR přinucena přistoupit. Vždyť právě ono těsnost roubíku v mluviadlech čs. společnosti alespoň trochu narušilo. Proto, jak praví J. Fojtík, "když mluvíme o demokracii v socialismu, jde nám o demokracii na bázi Národní fronty, pracovních kolektivů, národních výborů atd. Takových možností je mnoho. Zásadně nepůjdeme na parlamentní systém!" Specifičnost čs. přestavby politického systému je právě v tom, že se přestaví či přemalují některé kulisy na scéně, ale divadlo, které se tam hrálo dosud, se bude dále hrát podle starých scénářů připravených a schválených pevnou rukou a bdělým okem "vedoucí role strany". Jak to opět "upřímně" sdělil svému ideologicko-propagandistickému štábu v souvislosti s výročním 28. října náš už málem klasik: "Pokud jde o státní svátek, to jsme měli udělat už dávno, ale hodnocení zůstává stejné."

Opravdu, na vývěsním štítě specifické čs. přestavbové dílny by se nejvýstižněji vyjímal nápis: kosmetický salón.

Sovětské volby a zejména následná antidogmatická "čistka" v ÚV KSSS, které opět zklamaly naděje na brzký pád Gorbačova, tak k domácím děsům v duších těch, kteří před dvaceti lety vsadili na kartu brežněvovského neostalinismu, přidaly i děsy zahraničního původu. To bylo zřejmě hlavní příčinou, proč na 13. plénu, původně plánovaném jako "školské", ustoupilo toto téma do pozadí a na "první plán" se dostala otázka "přežití moci". Všeobecně očekávané a původně zřejmě plánované další kosmetické kádrové změny jako součást postupného biologického omlazení stranického vedení, které má pokojnou cestou a pod kontrolou dosavadního

"zdravého jádra" připravit do sjezdu /květen 1990/ předání štafety zaručující kontinuitu kosmeticky upravené a "přestavbou" maskované normalizační politiky i bez jejich biologicky odumírajících článků, bylo zatím, odsunuto.

Překvapivý povolební Gorbačovův "tah" s rekonstrukcí ÚV totiž prudce zvýšil rizika budoucího osudu brežněvovských dítek v čs. vedení. Za prvé proto, že posílení Gorbačovovy mocenské pozice zvětšilo pravděpodobnost možné korekce dosavadního zdrženlivého sev. postoje ke stále otevřené otázce sovětské vojenské intervence v roce 1968, k níž jednou dojít musí, a to tím spíše, že to odpovídá dlouhodobým zájmům současné sovětské zahraniční politiky. Za druhé pak proto, že v situaci, kdy ve vrcholném vedení stoupá podíl "mladých" a s rokem 1968 přímo nespjatých "kádrů", je těžké odhadnout, co se v těch více či méně ambiciózních hlavách skrývá a jak na ně působí, když předpovědi o pádu Gorbačova už po toliké vycházejí právě naopak. I bez "mladých" v tom vrcholném grémiu jeden druhému nevěřil a dobře věděl, že ten, kde je dnes tajemníkem, zítra může být stejně dobře prezidentem jako důchodcem. I ti nejpevnější ze "zdravého jádra" neváhali poslat V. Biřáka do penze, když se jim ~~jako~~ začalo zdát, že jeho "zásadový" primitivismus víc škodí než prospívá.

Nevíme samozřejmě, jak probíhalo jednání předsednictva ÚV KSČ, když rozhodovalo o obsahu 13. pléna. Výsledek však známe. Žádné kádrové změny se nekonalý. Naopak, na první místo byl zařazen požadavek jednoty /opět jeden z eufemismů aparátnického jazyka, který v normální češtině zní - poslušnost/. "O co musíme v současném období zejména dbát, je ideová, organizační a akční jednota strany. A to na všech stupních - počínaje ústředním výborem, přes krajské a okresní výbory, celozávodní a podnikové výbory až po základní organizace strany... Nikde nelze připouštět projevy soukromého výkladu stranické politiky či dávat plané sliby. Jednota je rozhodující podmínkou úspěchu v naší práci," shrnul v závěru "Zprávy" základní poučení M. Jakeš.

"Principiální levice" tedy opět zapracovala a dosáhla toho, aby se ve straně dále uplatňovaly v podstatě vojenské principy jejího fungování. Je to strategie politických ztroskotanců, kteří se ocitli ve všsobečném /domácím i zahraničním / obklíčení a kteří pochopili, že udržet se mohou jen psychickým i fyzickým

terorem, a to nejen vůči společnosti, ale i vůči vlastní straně i sami mezi sebou. Dlouho se snažili nasadit tu psí hlavu z ztroskotanců reformátorům z "pražského jara". Ještě za jejich života jim však historie připravila nepříjemné překvapení; za sázku na brežněvovsko-neostalinskou kartu před více než dvaceti lety v této dějinné loterii získávají onu psí hlavu právě oni.

Tato strategie jistě může - možná i o několik let - oddálit jejich definitivní pád. Čím později k němu dojde, tím bude tvrdší. Žel, platit za něj nebudou jen oni, ale celá čs. společnost, jejíž základní problémy nejenže zůstávají neřešeným, ale dále se prohlubují a komplikují. Proto i cena, kterou bude třeba zaplatit, den ze dne stoupá.

19.5.1989

AZ

Československá historiografie prošla v posledních 20 letech obdobím krize, jaká nemá patrně obdobu v jejích dějinách. Nemohu zde hlouběji analyzovat příčiny, průběh a důsledky tohoto stavu. Zaměřím se pouze na některé zásadní a aktuální problémy. České dějepisceví hrálo nejméně od doby národního obrození významnou úlohu národně výchovnou a morálně politickou. Spolu se zvyšováním metodické úrovně od konce minulého století nikdy nepřestalo promlouvat k závažným aktuálním otázkám.

K přerušení kontinuity a k úpadku historické vědy došlo v 50. tých letech. Krátká renesance koncem let 60 tých nemohla odstranit vše, co stálo v cestě svobodnému rozvoji bádání. Násilný zlom, k němuž došlo po r. 1968, měl a má tragické následky. Znamenal odstranění desítek historiků a zbavil je možnosti vědecky pracovat a publikovat. Z historiografie, zvláště novověké, se stala prodej-
ná služka politické praxe. Je přitopené, že mezi těmi, kdož ode-
šli, jsou lidé různého druhu a úrovně. Nemůžeme však souhlasit s těmi, kteří prohlašovali, že postižení právem okusili to, co v padesátých letech pomíhali nastolit a praktikovali. Domnívám se, že je nanejvýš na čase, aby těm, kteří museli opustit Historickou společnost, byl umožněn jejich návrat.

Zemýšlíme-li se nad současnou situací v naší vědě, nemůžeme si nepoložit jaspersovskou otázku viny. Všichni totiž neseme na daném stavu viny, větší a jinou ti, kteří ho nastolovali a aktivně mu pomáhali, jinou ti, kteří pasivně mlčeli, a rovněž my, kdož jsme se pokoušeli úplně se nepoddat a byli jsme nějakým způsobem posti-
ženi. S touto otázkou je třeba se vyrovnat - bez zbytečných emo-
cí, ale zásadně a důsledně. Velká odpovědnost leží především na těch, kteří jsou na vedoucích místech; nebylo by však fair svalovat viny na "hilvátské Krále a velkopanské Kočí" - navíc, když už nejsou mezi námi - ale stále jsou ve funkcích někteří, kteří nesou za neblahý vývoj odpovědnost. Zamlčovat tato fakta nelze, jako historici dobře víme, že nic z toho, co se stalo, není možno z historie vymazat.

Naše historická věda zaostala, zaostala za světovou vědou v ohledu metodickém i technickém, svědčí o tom knižní produkce a zvláště časopisy v čele s ČsČH, který se stal zcela nezáživným periodikem na úrovni špatného stranického tisku. Neobyčejně utrpě-
la i kvalita výuky dějepisu na vysokých a zvláště středních a niž-
ších školách, což má velice nepříznivé důsledky na vzdělání a ná-
rodní vědomí celé společnosti. Podstatně se zhoršila i odborná práce archivů, muzejí , knihoven a jiných institucí; vedoucí

místa jsou často obsazována nekvalifikovanými kádry, např. polovinu ředitelů státních archivů tvoří odložení příslušníci bezpečnosti. Přitom společnost vynakládá na tuto oblast činnosti nemalé prostředky a nikdy nepochybovalo ve vědeckých ústavech, na fakultách, v archivech, muzejích a školách tolik odborných historiků. Výsledky jejich práce však nejsou potěšitelné. Srovnáme-li jen, co se vykonalo za 20 let první republiky a co za stejnou dobu od r. 1968, dospějeme k smutné bilanci.

V čem jsou příčiny tohoto stavu? Jistě v celkovém krizovém a nesvobodném vývoji celé společnosti, jebož je historická věda odrazena. Nelze však vše svádět na objektivní podmínky. Selhala i profesionální a morální kvalita historiků. Vždyť vedoucí pracovníci si navykli dělat pouze to, co se jim odněkud shora ukládá, přičemž opomínají základní marxistický požadavek, že věda má vést s politickou mocí dialog i polemiku a včas jí upozorňovat na nebezpečí chybných rozhodnutí a hodnocení. Příkladem toho je třeba nedávné 70. výročí vzniku ČSR, hodnocení presidenta T. G. Masaryka a dalších osobností, kdy naše věda čekala teprve na oficiální povolení o této problematice psát, zatímco bylo její povinností dávno ze svých poznatků a potřeb upozorňovat a nutit politickou moc ke změně postojů a hodnocení.

Nenormální poměry se projevíly v historické práci posledního období; nebylo by jistě pravdou tvrdit, že se nic neudělalo, leccos se podařilo a publikovalo, ale spíše v knihách vznikajících mimo pracoviště, v příležitostných sbornících a regionálních časopisech.

Nedostatek svobody vedl k odklonu od zásadní filosoficko-historické problematiky, od nejnovějších dějin a od politické historie. Zájem se soustředil spíše na starší období a politicky "neškodnou" látku z oblasti hospodářské, kulturně historické a z oboru pomocných věd historických. Patrné je to i v pracích mladší generace, v níž je jistě řada talentů, ale v níž se přirozeně kazuje dosti málo odvahy a více vědeckého oportunistu.

Jsme si dobře vědomi, že nás čeká velice obtížná práce, moc času lidí i příležitostí jsme ztratili, naše dějepisectví přestalo být v kontaktu se světovou vědou, v níž se objevují čím dál více i práce o našich dějinách, ne vždy správně chápaných a vykládaných. Ano, jsme dlužní i naší veřejnosti, která se o národní minulost živě zajímá, avšak všeobecně se ztrácí skutečný a kritický historický smysl. Příliš se podléhá módním vlnám a jsme svědky úpadku opravdového vlastenectví a v menší míře nezdravého nacionalismu, a to i mezi historiky. To vše hovoří o úpadku historického

myšlení. Nemůžeme si též dovolit plýtvat tak talenty a poctivými pracovníky, jako dosud.

Proto bychom se měli bez ohledu na osobní minulé zkušenosti, na různost názorů a postojů spojit k poctivé práci. V tomto směru by mohla leccost udělat i Historická společnost, která je zcela pasivní institucí. Měla by se podílet na hlubokém rozboru současného stavu čs. historické vědy, účastnit se jednáních vedoucích k nápravě, pořádat přednášky a diskuse a důstojně reprezentovat historickou obec v zahraničí.

Prvním předpokladem zlepšení a prosazení zdravých demokratických principů v historické vědě i v celé společnosti je uvědomit si tento stav a snažit se, každý sám v sobě i v okolí pracovat tak, aby se změnil. Myslím, že by nám poradil i kritický dialog s našimi předchůdci. Někteří z nás poznali ještě v bývalém Historickém klubu, který byl tak nečestným způsobem zlikvidován, významné osobnosti, jako byli Jaroslav Werstadt, Jan Slavík, Josef Borovička, František Kutnar, Zdeněk Kalista, Emanuel Janoušek a další, kteří čerpající z odkazu Františka Palackého, T. G. Masaryka a Josefa Pekaře, kladli vždy výše potřeby a zájmy historické vědy než úzké zájmy skupinové a osobní. Opravdovým smyslem a posláním českého dějepiscectví bylo vždy hledání pravdy. Bez ohledu na dočasné dobové krize a stagnace, kdy se zdá, že historická pravda je něco relativního, vysněného či zbytečného, zůstává pravda hlavním a skutečným smyslem a cílem práce každého historika hodného toho jména.

Zdeněk Jičínský: Několik poznámek k současné čs. politice

V současném Československu se vyhrocují vnitřní rozpory v důsledku přetrvávání staré neostalinské politiky. Tato politika moci, jak prokazují její reakce z poslední doby, zejména pomlouvačná propagandistická kampaň a zesílení trestní represe proti představitelům nonkonformních společenství /V. Havel a další/, není s to tyto rozpory pozitivně řešit a vyvést čs. společnost z dlouhodobé krize jež vnitřní napětí zostřuje a zesiluje.

V Československu nelze překonat hlubokou celospolečenskou krizi bez zásadní politické změny. Takováto politická změna však není možná bez odsouzení vojenské intervence z 21. srpna 1968 současným vedením SSSR a jeho čtyř spojenců /zatím tak učinili jen někteří představitelé MLR/ i čs. mocí a s ní spojeného tzv. moskevského protokolu a na čs. straně vyžaduje odmítnutí platnosti tzv. Poučení z krizového vývoje a jeho radikální kritiku.

Tyto tři základní předpoklady jsou *conditio sine qua non* skutečné politické změny v Československu jako začátku proměn v celé čs. společnosti včetně hlubokých reforem v čs. ekonomice. Nejde tu nikterak o sentimentální požadování rehabilitace Pražského jara r. 1968 a jeho aktérů, ale o realistické konstatování toho, co musí být odstraněno jako trvajících základních překážka opravdového společenského pohybu v Československu, jako základ udržování celkové nehybnosti čs. politiky i v době, kdy se v SSSR i v dalších socialistických státech tolik- a zásadně- mění, či alespoň začíná měnit. Jsou to rozhodující podmínky změny nejen politiky KSČ jako vládnoucí strany v čs. státě, ale i celé čs. společnosti, včetně těch sil a složek, které nechtějí mít s politikou a ideologií KSČ nic společného, protože i ony žijí a působí v určité konkrétní společenské situaci, jejíž základy i rámec jsou stále utvářeny důsledky potlačení pokusu o čs. demokraticko-socialistický vývoj v r. 1968 brežněvovským vedením SSSR a jeho čtyř spojenců z Varšavské smlouvy. Specificky to potvrzují i postoje společensky angažovaných mladých lidí, kteří byli hlavními účastníky velké manifestace 21. 8. 1988 v Praze na protest proti vpádu vojsk SSSR a jeho 4 spojenců do ČSSR před dvaceti lety a proti nepřekonaným důsledkům této agrese. Tato spontánní manifestace se stala počátkem nové fáze činnosti neformálních občanských společenství a nového nesouhlasného pohybu v čs. společnosti s oficiální politickou mocí.

Jsou to ovšem jen základní, vskutku elementární předpoklady politického obratu a změn v Československu, které stále vztahují řešení naléhavých problémů čs. společnosti a jejího vývoje k brutálnímu zmaření reformních snah Pražského jara 1968 a jeho neblahým

vnitřním a mezinárodním konsekvencím. Jinak se v čs. společnosti i v okolním světě vše podstatně změnilo, takže žádné prosté pokračování v programu Pražského jara není možné. To ovšem zároveň neznamená, že mnohé z jeho požadavků nezůstávají i nadále v platnosti. Sovětská přestavba spojená se jménem M. S. Gorbačova tu působí neobyčejně intenzivně svým vlivem na oficiální čsl. politiku/ta u vědomí své závislosti na SSSR se přihlásila slovně k sovětské přestavbě / a inspirativně nejen na politický, ale i kulturní život /ekonomická sféra v této relaci je zvláštní komplex, který tu necháváme stranou/, zároveň však nutno mít na zřeteli, že některé aktuální požadavky čs. vývoje přesahují současné úkoly sovětské přestavby a jsou v tomto ohledu srovnatelné spíše s postuláty politického vývoje v MLR /problematika politického pluralismu a jeho institucionálního vyjádření a zajištění/.

Současná čs. moc se formálně přihlásila k přestavbě, aniž ji však skutečně chce provádět; snaží se ji redukovat na reformu ekonomické sféry v byrokraticky deformované podobě. O rozdílu mezi sovětskou a čs. přestavbou svědčí srovnání osudů dvou protagonistů nekonformního myšlení a chování, A. Sacharova v SSSR a V. Havla v Československu. A Sacharov v rámci glasnosti normálně uveřejňuje své názory, jezdí na přednáškové zahraniční cesty a dokonce vystupoval v určité fázi volební kampaně s vlastním programem jako kandidát na poslanca sjezdu lidových zástupců SSSR. Ve stejné době V. Havel je centrem lživých útoků a desinformací sdělovacích prostředků, proti nimž se v Československu nemůže účinně právně bránit a začátkem roku 1989 je v souvislosti s 20. výročím úmrtí Jana Palacha a různými vzpomínkovými akcemi, konanými tv. té souvislostí, dokonce obviněn a pak i odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.

Současná čs. moc se pokouší všemi prostředky zakonzervovat neostalinský brežněvovský režim, který se v Československu za aktivní sovětské účasti ustavil po porážce reformních snah Pražského jara z r. 1968. Přitom se v lecčems vrací i k praktikám začátku 50. let s jejich obdobím procesů, snahami o rozněcování zášti, nenávisti, o vytváření vnitřního nepřítele a pod. - zcela v rozporu se současnou sovětskou vnitřní i zahraniční politikou. Vystupuje stále jako jediný představitel pravdy o socialismu, čs. státních a národních zájmů. Za tyto zájmy však vydává své úzce egoistické zjištěné interesy, k jejichž ochraně zneužívá státní moc v represivních akcích proti všem, kdo s tímto nelegitimním monopolem na pravdu a moc nesouhlasí. Jestliže byla nucena formálně se přihlásit - spolu s přestavbou i k demokratizaci, ve skutečnosti žádnou opravdovou demokratickou zaci nejen nechce, ale všemožně jí brání. I programově usiluje -

- v nové ústavě, jež se začíná připravovat - uplatňovat ji v rámci stávající NF, tzn., že se nemá nic podstatného měnit. Vždyť tato NF působí během celé doby tzv. normalizace pouze jako systém převodů a pák /ve stalinském pojetí / jímž vedení KSČ ovládá /nebo se o to aspoň pokouší / celou čs. společnost.

Proces demokratizace, jehož cílem je opravdová politická demokracie, musí v socialistických státech obsáhnout i vytváření a rozvíjení neformálních společenských iniciativ a sdružení a postupně i nových společenských a politických organizací, jak to potvrzuje v současné době evoluce v MLR, PLR a i v pobaltských republikách SSSR, jinak nejde o skutečnou demokratizaci. Jen v takto pojatém a probíhající procesu demokratizace se mohou skutečně transformovat i existující politické organizace a instituce, včetně dosud vládnoucí KS samé. Bez možnosti vzniku nových sdružení a organizací není tento proces reálně možný. Právě tyto nové organizace a instituce, i když jsou třeba početně slabé, jsou zdrojem nových iniciativ a podnětů a zároveň i měřítkem a garantem existující glasnosti. Jejich existence a působení přímo i zprostředkovaně ovlivňuje vnitřní život i vnější aktivitu dosud působících politických a společenských organizací, což prokazují i čs. zkušenosti z Pražského jara 1968 a nyní praktická empirie MLR, PLR i SSSR. Proto v současné době je zachování existence neformálních občanských sdružení a iniciativ v Československu proti tlaku moci, jež se je snaží zničit, rozhodující otázkou dalšího politického vývoje v Československu. Působení těchto občanských společenství - jako je Charta 77 a nyní již i mnohé další - je významné nikoli především počtem lidí, kteří se v nich angažují, ale formulováním naléhavých společenských problémů z hlediska opravdových národních zájmů čs. společnosti a silou, která toto inspirativní myšlenkové působení vytváří na celou čs. společnost včetně oficiálních struktur. Prokazuje to nyní i podpisová akce mnoha významných kulturních pracovníků požadující zastavení pomlouvačné kampaně proti V. Havlovi a propuštění jeho i dalších účastníků zatčených /a nyní již odsouzených/ v souvislosti s lednovými akcemi u příležitosti 20. výročí úmrtí J. Palacha. O skutečném pohnutém vztahu moci ke kultuře a jejím vůdčím osobnostem i o čs. podobě tzv. glasnosti svědčí fakt, že ani toto krátké, ale jasné stanovisko se neodvážila uveřejnit v čs. sdělovacích prostředcích.

O hloubce úpadku obecné kultury i mravnosti svědčí rovněž články autorů v Rudém právu /J. Kojzar, M. Boudová, J. Kohout a j./ v Tribuně i dalších časopisech či v televizních nebo rozhlasových pořadech včetně publikování stanovisek a názorů občanů, kteří

zřejmě o určitých věcech nic nevědí a ani vědět nechtějí, jež záměrně přispívají nejen k desinformaci lidí, ale orientují se na rozněcování nízkých pohnutek a instinktů v čs. společenském cítění a vědomí. Uveřejňování takových názorů by samo o sobě nebylo žádným neštěstím, kdyby bylo možno na ně v tisku otevřeně reagovat, polemizovat s nimi a pod., a tak pěstovat demokratickou diskusi jako integrální součást demokratického politického života. Nic takového t. v Československu však není možné. Obedně se sice deklaruje potřeba dialogu, ale o skutečný dialog moc nejen že nestojí, ale bojí se jej a proto jej, pokud může, vůbec nepřipouští. Dialogem rozumí jen diskusi uvnitř oficiálních struktur, jak dále pokračovat v dosavadním politickém kurzu, aniž by se jeho základní kontury a linie /institucionální i personální / musely měnit. Pokud dojde k otevřené diskusi - např. v rámci SSM a jeho klubů - vystupuje hned s varovným upozorněním, že se tu zneužívá diskuse a pod./ srov. kupř. článek v RP o přetopeném kotli a o mezích diskuse z konce února a poč. března t. r./. Tyž přístup moci se projevuje ve vztahu k neformálním společenským sdružením, jež obviňuje z nepřátelské protistátní a protisocialistické činnosti, ačkoli působí v rámci a na půdě platné čs. ústavy a požadují na státních orgánech důsledné dodržování přijatých závazků a platných zákonů. Jejich lživé odsuzování jako protistátních, protisocialistických a pod., je ideologickým manévrem moci, aby mohla trvat na odmítání dialogu, který tyto skupiny čs. občanů, usilující o nenásilné řešení problémů čs. společnosti trvale nabízejí.

Jde tu o politická obviňování, která právně nemohou obstát, protože jsou v tomto ohledu neprůkazná a vágní. Jsou to obviňování ovšem logická z hlediska moci, protože ta si stále usurpuje právo na to, že jedině ona sama nikoli čs. společnost/ může formulovat, co je v zájmu státu a socialismu. Každý názor, třeba jen málo se lišící od oficiálního, vychází-li z jiného zdroje, mimo oficiální struktury, může být takto prohlášen za nepřátelský, protistátní a protisocialistický - s různými možnými i skutečnými nepříznivými důsledky pro jeho nositele. O věcné nesmyslnosti takovýchto obvinění mluvil přesvědčivě V. Havel ve svém závěrečném slově před soudem dne 21. 2. 1989, když uvedl, že svého času byla vznesena proti třem generálním tajemníkům KSČ /R. Slánský, G. Husák a A. Dubček/.

V současnosti zvláště vystupuje do popředí, jak vládnoucí moc ve snaze učinit vše k svému dalšímu uchování, postupuje svévolně i ve vztahu k platnému čs. právu, jak arogantně se chová k mezinárodním závazkům právním a politickým, které převzala a zavázala se respektovat v čs. právní /legislativní i rozhodovací/ praxi. Nová ne-

odkladná opatření předsednictva FS k upevnění ochrany veřejného pořádku i postup policie v týdnu od 15. 1. 1989 a následující soudní procesy proti V. Havlovi i dalším představitelům nezávislých iniciativ a sdružení - to vše prokazuje naprosto jednoznačně, že tu jde o uplatňování předem přiřatých mocenských rozhodnutí, pro která až dodatečně se hledají ty či ony právní formule k jejich zdůvodnění a nezbytné legalizaci. Uvedená opatření PFS jsou sice podle svého názvu "zákonná" a lze předpokládat, že je FS dodatečně schválí, takže se stanou trvalou /těžko říci, na jak dlouho/ součástí platného čs. právního řádu. Ve skutečnosti - při jakémkoli seriózním právnickém rozboru - je to zřejmé - jsou v rozporu se základními principy a ustanoveními čs. ústavy i mezinárodních paktů o lidských a občanských právech, které čs. stát integroval do čs. právního řádu a zavázal se je respektovat. Jsou v naprostém protikladu i se závazky, které pro čs. stát a jeho orgány vyplývají ze závěrečného dokumentu Vídeňské následné schůzky KBSE. Argumentace které čs. orgány a sdělovací prostředky v této souvislosti užívají, když se brání proti obviňováním z porušování těchto závazků vznášeným západními účastnickými státy, že čs. stát postupuje suverénně, podle svých vlastních zákonů a odmítá jakékoliv vměšování do svých vnitřních věcí je v tomto ohledu zcela prázdná a nepřesvědčivá. Je to zvláštní tragikomický paradox - moderní historie jich zná plno - když čs. politické vedení, které je produktem brutálního popření čs. suverenity cizí vojenskou intervencí z 21. 8. 1968, nyní vstupuje jako rozhodný představitel a zastánce čs. státní svrchovanosti. x/ x/ R.P. 18. 3. 1989 se ve sloupku "ČSSR v péči Bundestagu" takto pokouší odmítnout rezoluci Spolkového sněmu NSR, v níž se odsuzuje represe proti nezávislým občanským sdružením v ČSSR a soudní postihy s ní spojené proti V. Havlovi i dalším občanům.

Účastnické státy KBSE jsou suverenní státy, které se dobrovolně rozhodly účastnit se KBSE a v jejím rámci spolupracovat a přijímat i příslušné závazky. Důvěryhodnost těchto států a jejich postupů předpokládá, že všechny tyto státy budou závazky, včetně pojmů a kategorií v nich obsažených chápat a vykládat stejně v tom duchu a v těch intencích, v nichž byly koncipovány a formulovány tyto závěrečné dokumenty. Pokud stát se sice zaváže formálně tyto závazky respektovat, ale v praxi se jimi neřídí a porušuje je, přestává být důvěryhodným členem tohoto mezinárodního společenství. ČSSR sice na rozdíl od Rumunska, jehož zástupce ve Vídni otevřeně prohlásil, že RSR se některými závazky necítí vázáno, se slovně zavázala tyto závazky dodržovat, ale fakticky je porušuje. Chová se tak stejně jako SSSR za Brežněva po podpisu závěrečného aktu helsinské konference o KBSE, který se přijatými závazky v oblasti lidských a občanských

- 6 -

práv rovněž necítil prakticky vázán.

Situace se však podstatně změnila, SSSR v této oblasti za M. S. Gorbogčova postupuje zcela jinak a ČSSR se tak dostává do neslavného společenství zbytku necostalinských režimů spolu s NDR a RSR.

Soudobá čs. moc tak ničí jisté plody své předchozí zahraniční politiky, směřující k rozšiřování a prohlubování vztahů zvláště s evropskými státy, zejména se sousedním Rakouskem a NSR. Dostává se tak opět do mezinárodní izolace s nepříznivými důsledky, jež z toho plynou nejen pro čs. stát, ale i pro celou čs. společnost.

V tomto kontextu je tím jasnější i jakou hodnotu má oficiální prohlášení Československa za právní stát. Opět je nutno připomenout, že zásada, již se řídí současná čs. vládní garnitura "sic volo sic iubeo" /tak chci, tak přikazuji/, nemá s právním státem nic společného. Je zcela cizí i duchu současné sovětské přestavby. Je neslučitelná nejen se skutečným upevňováním vnitřního veřejného pořádku v Československu, které předpokládá důsledné uplatňování a dodržování práv čs. občanů, ale i s přijetím Československa jako váženého a důvěryhodného účastníka vytváření nových vztahů v Evropě, společného evropského domu.

Tyto obecné skutečnosti jsou významné i pro koncipování nové ústavy ČSSR. Pokud se v dohledné době chování moci nezmění, stane se i nová ústava jen prostředkem k petrifikaci dosavadního stavu, nikoli novým právním základem pro lepší život čs. společnosti i jejích občanů.

Konec dubna- začátek května 1989

Poznámky k čs. suverenitě a některým otázkám čs. práva

V současnosti se setkáváme často v různých prohlášeních představitelů čs. moci s tím, že kritické postoje cizích států a jejich mluvčích k těm či oněm jevům v čs. společnosti, k případům porušování práv čs. občanů a pod., se pokládají za nepřípustné zasahování do vnitřních čs. záležitostí, za porušování čs. suverenity/např. projevy čs. zástupců na Informační fóru v Londýně a pod./

Tento postoj je důsledkem - a imanentním rysem - brežněvovské politiky, kterou Československu praktikovalo po celou dobu tzv. normalizační Husákovy vedení KSČ a nyní v ní následuje, byť s modifikovanou ideologickou argumentací vedení v čele s M. Jakešem. Projevovalo se zo hned po podpisu Závěrečného aktu helsinské konference v r. 1975. SSSR a ČSSR /i další státy Varšavské smlouvy/ v něm podepsaly závazky o ochraně a zajišťování občanských práv včetně uznání univerzálního významu a platnosti těchto práv. Necítily se jimi však opravdu vázány tak, aby ve shodě s nimi upravily platné zákonodárství a zejména praxi jeho uplatňování. I po tomto výhnaném politickém dokumentu, i po integraci Mezinárodních paktů o lidských a občanských právech do právního řádu socialistických států, v SSSR i po přijetí nové ústavy v r. 1977, pokračovala v nich, v té či oné míře - stará praxe, v níž člověk byl redukován v podstatě na objekt manipulace a ovládnutí ze strany politické a státní moci. Státní orgány, pokud se to jeví z těch či oněch důvodů účelným, se necítí vázány ani právními normami, které samy vydaly, ani závazky, které přijaly. Jakákoli kritika tohoto stavu, zvláště pak flagrantního porušování práv jednotlivých lidí, které vyvolávalo mezinárodní ohles a nevoli, byla odmítána jako nepřípustný zásah do státní suverenity, nedovolené vměšování do vnitřních věcí jednotlivých států, které je v rozporu se Závěrečným dokumentem helsinské konference.

Nelze se divit, že takovýto výklad celkového ducha i jednotlivých ustanovení uvedeného dokumentu, z něhož vycházela zahraniční politika SSSR a jeho spojenců za L. I. Brežněva, neumožňoval rozvíjet proces uvolňování v Evropě a byl zdrojem jeho krize. SSSR naopak v té době přes všechny odzbrojovací návrhy, kterými nikdy nešetřil, všestřanně posiloval své ozbrojené síly a upevňoval svou vojenskou převahu v Evropě. Teprve příchod M. S. Gorbačova do vedení KSSS a SSSR a jeho "novým myšlením" inspirovaná nová sovětská zahraniční politika znamenají v této oblasti začátek žádoucího obrátu. Jakkoli jsou změny v zahraničně politické oblasti, spojené s nástupem M. S. Gorbačova k moci, významné, jsou nicméně stále jen začátkem procesu změn, který by měl vést v Evropě k překonání

stávajícího rozdělení na dvě vojensko-politická seskupení a ke "společnému evropskému domá", abychom užili oblíbeného příměru M. S. Gorbačova. Nová sovětská zahraniční politika, jež se uplatňuje i vůči ostatním socialistickým zemím, nepůsobí ovšem jednoznačně.

Uznávání rovnoprávnosti a suverenity jednotlivých socialistických zemí, jejich práva svobodně rozhodovat o svém vnitřním vývoji a pod., jež je obecně správné a pozitivní, znamená v případě Československa, zvláště když až dosud nebylo spojeno s odsouzením brežněvovské agrese do vnitřních záležitostí Československa 21. 8. 1968 faktickou podporu konzervativního vedení KSČ a jeho politiky. Toho vedení, které se dostalo k moci právě v důsledku brutálního popření čs. státní suverenity, popření svobody volby čs. lidu rozhodovat o tom, jakým způsobem chce utvářet svou budoucnost.

Je to vpravdě jeden z výsměšných paradoxů dějin, že právě to čs. vedení, které je produktem negace čs. svrchovanosti, vystupuje na její obranu proti cizímu zasahování do vnitřních čs. věcí. V tomto ohledu vládnoucí čs. garnitura pokrečuje - i v současné "přestavbové" fázi - ve staré politice a podává o tom stále nové a nové důkazy.

Čs. vedení nemá tu odvalu jako RSR, jejíž zástupce při podpisu Závěrečného dokumentu ve Vídni prohlásil, že RSR sice dokument podepíše, ale nebude se řídit těmi jeho ustanoveními, s nimiž nesouhlasí. Představitelé ČSSR tu postupují pokratečtěji. Tváří se, že dokument přijímají, že jsou odhodláni se jím řídit, ale vykládají různá jeho ustanovení, zvláště ta o občanských právech a svobodách a o lidské dimenzi procesu KEBSE způsobem, který vlastně anuluje souhlas s tímto dokumentem. Interpretují je tak, jako by bylo zcela svrchovaným právem čs. státu, jaké zákony a právní předpisy, týkající se těchto práv přijme a jak je v nich upraví. Mezinárodní závazky, které čs. stát dobrovolně převzal, mu však takovou možnost nedávají protože jejich akceptováním se zavázal chovat se určitým způsobem.

O problematice státní suverenity bylo zejm. p. II. světové válce napsáno mnoho nejvýznamnějších analýz a traktátů s velice různými závěry.

V poslední době, M. S. Gorbačov to ve svých projevech přesvědčivě prokázal, vzrůstá vzájemná závislost všech států se zřetelem na globální problémy uchování existence lidské civilizace. I když se omezíme jen na problematiku dalšího vývoje Evropy, je zřejmé, že potřeba intenzivnější spolupráce států na tomto kontinentu vyžaduje hledání společných řešení, překonávání státních bariér atd. /srov. např. nezbytnost společných opatření k ochraně životního prostře-

dí a pod./ a v souvislosti s integračními procesy v západní Evropě vyžaduje i odstranění železné opony, spuštěné za J. V. Stalina mezi státy západní a východní Evropy. V tomto procesu se mění i vztahy mezinárodního práva a práv vnitrostátních a potřeba uznat primát mezinárodního práva vystupuje stále naléhavěji. /Srov. projev M. S. Gorbačova na Valném zasedání OSN v prosinci 1988/.

V těchto relacích se nutně mění konkrétní obsah státní suverenity. V Československu se touto problematikou nikdo opravdu seriózně po r. 1948 nezabýval; její traktování mělo povýtce apologetický a ideologický charakter. V době, kdy čs. svrchovanost byla fakticky do značné míry omezena všestrannou závislostí ČSSR na SSSR, se tento stav prohlašoval za uplatnění a zajištění čs. státní a národní suverenity. Tento stav se ještě zhoršil po vojenském zásahu SSSR a jeho 4 spojenců do vnitřních čs. věcí 21. 8. 1968, kdy se sovětskou a v době tzv. normalizace i čs. propagandou označoval tento akt za opatření na obranu čs. suverenity. Stejně se charakterizoval i potom trvajícím imperiálním vztahem SSSR k ČSSR za L. I. Brežněva, který byl z čs. strany vnitřně veleben jako přítelství, garantující čs. státní a národní svrchovanost a nezávislost.

V procesu glasnosti, pokud má být opravdová, musí se i tato problematika podrobit objektivní analýze, aby se odstranilo její ideologické převrácení a zkreslování. Je to důležité i pro správné pojetí procesu KBSE a pro otevřený rozbor čs. zahraniční politiky, včetně prověření jejích dosavadních priorit z hlediska skutečných čs. národních zájmů.

V procesu pozitivních změn v Evropě, aby se "uvolnění stalo životaschopným, všestranným a skutečně všeobecným", musí účastnické státy KBSE přistupovat ke svým závazkům odpovědně, Zájem na uvolňování v Evropě, na odzbrojovacích procesech, na posilování důvěry a bezpečnosti ve vztazích mezi státy, patřícími k různým vojensko-politickým paktům je v souladu se skutečnými zájmy evropských národů a států. Ve vnitrostátních vztazích se projevuje jako zájem na vnitřním míru a bezpečnosti v jednotlivých státech, jejichž předpokladem je uznávání univerzálního významu a platnosti občanských práv a svobod a jejich respektování v praxi státních orgánů.

Přijetí závazků v procesu KBSE je projevem, uplatněním státní suverenity. Státy, mají-li být spolehlivými a důvěryhodnými partnery těchto jednání, musí přijaté závazky důsledně plnit. Zároveň však, což je jen druhou stránkou téhož jevu, musí zájem druhých států o to, jak se dodržují občanská práva v té či oné zemi, uznávat za legitimní a nemohou jej odmítat jako neoprávněné zasahování

do sféry vlastní suverenity.

Ustanovení Závěrečného dokumentu vídeňské následné schůzky v mnoha oblastech i ohledech přesně vymezují obsah státní suverenity ve vztahu k právům a svobodám občanů. Státní suverenita neznamena právo státu negovat základní práva a svobody občanů, o kterých se v jednotlivých ustanoveních podrobně mluví.

KBSE uznává přirozeně rovnoprávnost všech účastnických států, uznává samozřejmě i jejich suverenitu, jež se projevuje /viz b/3. "Principů"/ v právu "každého z nich svobodně si vybrat a rozvíjet své politické, sociální, hospodářské a kulturní systémy, stejně jako právo stanovit vlastní zákony, správní předpisy a určovat politiku. "Protože však účastnické státy uznaly univerzální hodnotu a platnost občanských práv a svobod, jsou ve využívání výše uvedeného práva limitovány pokračováním tohoto ustanovení b/ 3 /Principy/. V něm se stanoví, že účastnické státy "při uplatňování těchto práv budou zajišťovat, aby jejich zákony, správní předpisy, praxe a politika odpovídaly jejich závazkům podle mezinárodního práva a byly uvedeny v soulad s ustanoveními Deklarace principů a dalšími závazky v rámci KBSE". K tomu se vztahují ještě další ustanovení, z nichž ještě citujeme B/11: "Potvrzují, že budou respektovat lidská práva a základní svobody, včetně svobody myšlení, svědomí, náboženství a víry pro všechny bez rozdílu rasy, pohlaví, jazyka nebo náboženství. Potvrzují rovněž všeobecný význam lidských práv a základních svobod, jejichž respektování je podstatným činitelem míru, spravedlnosti a bezpečnosti nezbytným pro zajištění rozvoje přátelských vztahů a spolupráce mezi nimi, stejně jako mezi všemi státy."

B/12: "Vyjadřují své odhodlání zaručit efektivní využívání lidských práv a základních svobod, které všechny vyplývají z důstojnosti vlastní lidské osobnosti a jsou podstatné pro její svobodný a plný rozvoj. Uznávají, že všechna občanská, politická, hospodářská, sociální a kulturní a další práva a svobody mají prvořadý význam a musejí být plně uskutečňována všemi příslušnými způsoby.

B/13: V této souvislosti budou:

13/1 - zdokonalovat své zákony, správní předpisy a politiku v oblasti občanských, politických, hospodářských, sociálních, kulturních a dalších lidských práv a základních svobod a uskutečňovat je v praxi tak, aby bylo zaručeno efektivní vykonávání těchto práv a svobod."

V dalších bodech je konkretizováno, jaká opatření mají státy přijmout a uskutečňovat, aby práva a svobody občanů v jednotlivých účastnických státech mohly být efektivně využívány a zároveň i

chráněny.

Všechna tato ustanovení jsou v souladu s myšlenkami, které zdůrazňuje M. S. Gorbačov, o prioritě obecných, všelidských hodnot, jejichž výrazem a uplatněním jsou právě lidská práva a základní svobody. Vycházejí z uznání univerzální hodnoty demokracie a principů uspořádání vztahů mezi lidmi a mezi státy, jež jsou s ní spojeny.

Čs. moc však tuto prioritu obecných všelidských hodnot uznat nechce. Drží se stále starých stalinských ideologických koncepcí, zdůrazňuje tzv. třídní přístup, což není nic jiného, než výraz zájmů mocenské skupiny, která ovládá čs. společnost, které jsou prohlašovány za zájmy dělnické třídy a pracujícího lidu. To se projevuje jasně v jejím pojetí takových základních politických a právních kategorií a pojmů, jako je demokracie a vše, co je s ní spojeno /způsob vytváření a uplatňování vůle lidu, problematika voleb, vztah strany k zastupitelským sborům i k jiným politickým organizacím a pod./, práva občanů a základní svobody a jejich uplatňování i zajištění.

V současnosti již čs. moc a oficiální ideologie sice neprohlašuje - jako ještě před několika lety např. v rámci kampaně proti signatářům prohlášení Charty 77 - že čs. právní úprava dává občanům více práv, resp. že je dokonaleji chrání a zajišťuje, než Mezinárodní/pakty o lidských a občanských právech. Nyní dokonce i připouští, že to či ono v čs. právním řádu bude nutno změnit, aby bylo dosaženo jeho souladu s Mezinárodními pakty i ustanoveními Závěrečného dokumentu. Z celého přístupu moci- který odůvodňují i oficiální právníkápracoviště v duchu "svobody vědy", však je zřejmé, že jde jen o dílčí korektury. Nic podstatného se měnit nemá. x/

x/ V této otázce je rovněž zásadní rozdíl mezi přístupem sovětské a čs. strany. E. Severnadze konstatoval: "Není tajemstvím, že v naší praxi ještě přetrvávají nedostatky při uplatňování mezinárodních smluv o lidských právech, i když mnohé se velmi rychle mění k lepšímu." Zdůraznil nezbytnost "uvést sovětské zákony do souladu s mezinárodním zákonodárstvím. Přestože již bylo učiněno mnoho práce, prošli jsme zatím jen část cesty.

Již v první polovině r. 1989 bychom proto měli zevrubně rozhodnout mezinárodní standardy a záruky lidských práv a posoudit možnosti, jak jim přiblížit standart, platný v naší zemi. - V rozhovoru s časopisem Moskovskije novosti, RP, 22. 12. 1988.

Příkladem, který prokazuje "velikost a smělost" těchto i dalších předpokládaných změn je experiment ve volbách do FS, kde na uvolněná místa poslanců kandidovali ve volebních obvodech dva nebo několik uchazečů navržených pochopitelně NF, tj. prakticky KSČ/. Proto vládnoucí čs. garnitura v duchu těchto ideologických stereotypů /a v zájmu udržování svých pozic za každou cenu/, vadává za výraz a uplatnění čs. suverenity to, že si vykládá základní pojmy

ve sféře občanských práv a svobod, poměrně velmi přesně formulované a vymezené jak v Mezinárodních paktech, tak i nyní v závěrečném dokumentu...po svém jak to odpovídá dosavadnímu způsobu prosazování moci, ne němž její dosavadní držitelé nechtějí, pokud možno, nic měnit.

Tu se opět vrací současná problematika občanských práv v Československu ke kořenům jejich právní úpravy a zejména, to je třeba zdůraznit, praxe jejich výkladu a uskutečňování, k tomu, co nyní s takovou silou a opravdovostí probíhá v SSSR, k otevřenému a svobodnému /a nutně i nemilosrdnému/ hledání pravdy o minulosti. Bez toho není skutečný rozchod s minulostí možný, to prokázala i krátká historie sovětské přestavby. Jak přestavba postupuje vpřed /resp. chce-li postupovat vpřed/, tak zároveň zevrubněji a hlouběji analyzuje a kritizuje minulost, aby při hledání a ve snaze o vytváření demokratického humánního socialismu se radikálně a definitivně oddělila od neblahého dědictví stalinského "státního socialismu". x/

x/ Srov např. stať F. Burlackého "Jaký socialismus potřebuje lid" Týdeník aktualit 11/89 "Netřeba si nic zastírat: představy o marxismu a leninismu, o socialismu samém jsme získávali od Stalina.

Pod vlivem Stalinových názorů se absolutizovaly zkušenosti třicátých až padesátých let a byla z nich udělána šablona pro úsudky o socialismu. Pokaždé, kdykoli v životě vzniká nová forma efektivního rozvoje socialismu, se najdou lidé, kteří se staví do jakési svůdné pozice "obhájců čistoty" a prohlašují: "To není socialismus. To odporuje jeho stěžejním zásadám."

To je právě pozice současného vedení KSČ, pro které byl pokus o demokratický socialismus v roce 1968 kontrarevolucí a proto i dnes trvá na svých starých ideologických káncercích.

Tento základní poznatek a politický postulát, který přirozeně současná čs. moc nechce uznat a kategoricky jej popírá, se vztahuje i na problematiku čs. práva zejména ve vztahu k právům a svobodám občanů. Bez radikální revize základních pojmů v oblasti veřejného práva /zvláště práva ústavního, některých oblastí práva správního i práva trestního / a jejich interpretační a aplikační praxe, nelze ani koncipovat novou čs. ústavu tak, aby byla na úrovni moderního pojetí socialismu a právní úpravy, ani uvést čs. právní řád do souladu s mezinárodními pakty o lidských a občanských právech i dalšími mezinárodními závazky, jež čs. stát převzal. Pokud se tak nestane, bude ono uvádění v soulad jen formální, vnější, ale v praxi budou pokračovat staré výkladové a rozhodovací postupy.

V krátké poznámce lze jen naznačit, o co jde. Současná moc např. prohlašuje různé neformální občanské iniciativy za nepřátelské, protisocialistické, protistátní a pod. Činí tak neprávem a bez důkazů, ale to není v této souvislosti podstatné. Podstatné je to,

že orgány státu, které mají zajišťovat ochranu právního řádu, jako jsou orgány bezpečnosti, prokuratury a soudy, popř. i jiné orgány, tyto vážné ideologické a politické pojmy chápou jako pojmy právní, jako pojmy které mají právní význam a dosah a podle toho postupují. Jak prokázala přesvědčivě i čs. empirie /o sovětské ani nemluvě / je to stav velmi nežádoucí, který by bylo třeba cílevědomě měnit. /V právním státě je takové smíšení pojmů nepřípustné; pokud existuje, potvrzuje to jen fakt, že o právní stát nejde/.

V současné době, kdy se v SSSR rozpadá socialismus založený na stalinském modelu a začíná obtížný proces utváření nového, moderního socialismu, je třeba z ústavního, správního a zvláště trestního práva vypustit tento pojem či adjektivum, protože je bez právního významu. V současných podmínkách slouží pouze k zastrešování a umožňuje mocenskou svévoli proti lidem, kteří z těch či oněch důvodů se jeví nepohodlným těm či oněm držitelům moci. Tím není řečeno, že čs. právo nemá chránit nic z toho, co v současnosti existuje ve státním a sociálně ekonomickém uspořádání čs. společnosti. Předmět úpravy příslušných právních norem /zvl. v trestním právu/ musí být přesně určen, aby neumožňoval nežádoucí volnost v činnosti příslušných orgánů.

Ústava musí ve svých ustanoveních přesně vymezit základy státního zřízení i některé základní rysy sociálně ekonomického uspořádání. Ty pak nutně musí být chráněny i příslušnými normami práva správního a trestního, příp. i jejich odvětví. Každý, kdo by chtěl zvrátit toto státní zřízení a kdo by chtěl používat /třeba i jen propagovat/ násilné metody k prosazování těch či oněch politických cílů, by se dostával do rozporu se zákonem s příslušnými důsledky s tím spojenými. To je přirozené. Není však přirozené, jestliže se lidé nemohou svobodně organizovat a prosazovat demokratickým způsobem a prostředky ty či ony politické cíle, sociálně ekonomické a j. změny, protože za daného stavu to moc považuje za protisocialistické či protistátní, resp. minimálně za nežádoucí a tyto pokusy znemožní.

Uznáváme-li výše uvedenou hodnotu občanských práv a základních svobod, které stanoví i platná čs. ústava, pak musí mít občan právo přicházet - a demokratickým způsobem, ve shodě s právními normami je i prosazovat - návrhy na ty či ony změny ve státním i společenském uspořádání. Toto právo až dosud usurpuje existující moc. V současné době se např. umožňuje - a oficiálně i propaguje - individuální podnikání občanů /ev. za účasti rodinných příslušníků/ a považuje se za socialistické. Kdyby před nějakou dobou s takovými požadavky někdo přišel a začal je prosazovat, mohl by být trestně stíhán. Obdobně se to vztahuje i na společné podniky

podnikání s podniky z kapitalistických zemí a podobných příkladů by bylo možno uvést celou řadu.

Vztahy mezi státem a jeho orgány je třeba opravdu nově upravit - ve shodě s výše uvedenými mezinárodními standarty - a zejména změnit navyklé stereotypy nadřazenosti a povýšenosti s nimiž postupují ty či ony státní orgány a pracovníci ve vztahu k občanům. Vztahuje se to i na sféru práva shromažďovacího a společovacího, kde současná praxe ve vztahu k neformálním občanským aktivitám má s právem /a to i s onou velmi zastaralou a nedokonalou platnou úpravou/ jen málo společného. Ta či ona mocenská rozhodnutí se sice halí do právní formy, ale právní povahu nemají. Protože však neexistují účinné právní záruky zákonnosti, nelze to platně prokázat. Uvedená rozhodnutí platí nikoli proto, že jsou právní, ale proto, že jsou projevem faktické moci. Obdobně je tomu i v oblasti pasové agendy i jinde.

V tomto ohledu má čs. právní řád, zvláště ty oblasti, které spadají do sféry veřejného práva, mnoho velmi závažných nedostatků. Ještě více nedostatků je pak ve sféře praktického uskutečňování právních předpisů, kde se konkrétně uplatňuje tak či onak motivovaná svévole, proti níž nebývá účinné obrámy. V současné době, kdy se připravuje nová ústava i další nové zákony, resp. novelizace platných právních úprav, bylo by třeba začít aspoň o těchto otázkách otevřeně diskutovat. Zatím tyto práce probíhají většinou ve skrytu různých kabinetů a komisí a veřejnost, i právnícká, o tom nic neví, tím méně může k tomu něco hodnotného sdělit. Ani v odborných právnických časopisech žádná taková zásadní diskuse nezačala. Oficiální právní nauka také preferuje tuto kabinetní práci, pokud je k ní připuštěna a její představitelé postupují pohodlnou a osvědčenou cestou posluhování moci, poskytováním argumentů pro to, co se právě požaduje. Tento závěr platí obecně, což nevyklučuje kritické poznámky a výhrady k jednotlivostem. Tato cesta se jim za tzv. normalizace osvědčila, vždyť některé protagonisty oficiální nauky přivedla až do parlamentu, k vysokým státním úřadům a do akademie.

Otevřená diskuse, kterou by měla glasnost v Československu umožňovat, je potřebná nejen v odborných právnických kruzích, ale i v celé čs. veřejnosti, aby se lidem postupně vyjasnil obsah aspoň základních právních pojmů. Vždyť jako občané by měli znát svá ústavní práva a vědět, co reálně znamenají. Nelze přehlížet, že dlouhá doba tzv. normalizace vedla k hlubokému úpadku obecné i právní kultury. Lidé, pokud ji z minulosti ještě měli a znali, často již ztratili přesnou představu o obsahu těch či oněch důležitých práv-

ních pojmů a institutů a u širokých vrstev příslušníků mladých generací existují v tomto ohledu jen vágní a nepřesné, často i zmatené představy, jež jsou důsledkem velmi rozporných a protikladných vlivů, které působí na utváření jejich vědomí. Mass media v tomto směru působí rovněž celkově ve starém duchu, když podle momentálních potřeb moci zkreslují informace o těch či oněch jevech, lhostejno zda vnitrostátních nebo ze zahraničí.

Typické to bylo např. při výkladu obsahu svobody shromažďovací v souvislosti s pokojnými manifestacemi čs. občanů na podzim 1988 a v lednu 1989 v Praze a při obhajobě brutálního policejního zásahu proti jejich účastníkům. Záměrnou desinformací čs. veřejnosti byly v této souvislosti snahy oficiálních sdělovacích prostředků, které rizebíraly různé policejní zásahy proti manifestacím v cizině, jako by šlo o totéž. Podstatný rozdíl mezi nimi, spočívající v tom, že čs. policie tvrdě zasahovala proti pokojným nenásilným shromážděním čs. občanů, zatímco v cizině šlo o akce proti násilným demonstracím určitých skupin, jež omezovaly ta či ona práva jiných občanů zamlčovaly.

To je jen pars pro toto, která ukazuje trvajícím rozpor mezi oficiálním vyhlašovaním otevřenosti a přestavby a jejich praktickým popíráním v každodenním životě čs. společnosti. Toto pokrytecké chování je formou existence tzv. normalizační moci stejně jako za G. Husáka, jako za M. Jakeše. Proto i dovolávání se suverenity čs. státu proti domnělým zásahům a vměšování do vnitřních čs. věcí má stejnou povahu. Není to obhajoba skutečných zájmových a národních zájmů čs. lidu, jež tím nijak dotčeny nebyly, ale je to obrana tzv. normalizační moci, jejíž zrod a trvání jsou důsledkem porušení skutečné národní a státní suverenity čs. lidu vnějšími silami, jež až dosud nebylo ze strany SSSR a jeho čtyř spojenců, účastníků vojenského vpádu do Československa 21. 8. 1968 - odčiněno.

květen 1988

Fenomén stalinismu v SSSR a v mezinárodním komunistickém hnutí.

Termín "stalinismus" vznikl v nejnovějším rozvoji teorie a praxe socialismu a je vztahován zejména na období rozvoje komunistického hnutí, SSSR a tzv. socialistické "soustavy" či "tábora", v němž sehrál vůdčí dějinnou roli Josef Vissarionovič Džugašvili - Stalin /1879- 1953/, a ovšem, pokud stalinský ekonomicko-politický systém dominoval v "soustavě" dlouhá léta po smrti Stalina, vztahuje se i na období od druhé poloviny padesátých let až do dneška /někdy modifikován jako "neostalinismus" nebo "brežněvismus"/ Sovětští společenskovědní pracovníci, dokonce i v období ostré kritiky osobnosti a díla Stalina, v éře chruščovských reforem termín "stalinismus" při charakterizování vývoje SSSR a soustavy neužívali a odmítali prakticky až do poloviny osmdesátých let. Tak tomu bylo i v ostatních zemích "socialistické soustavy" a také v Číně, nikoli však v Jugoslávii a od r. 1956 i v Polsku, v poslední době v Maďarsku. Oficiální čs. ideologové se nadále termínu "stalinismus" a jeho modifikacím vyhýbají, protože jim čpí "revizionismem" našich kritických autorů z let 1956-1958 a ještě více z let 1962- 1969. Zejména odmítají označení svého dvacetiletého normalizačního režimu za "neostalinský" či "brežněvovský".

Kritičtí autoři začleňující stalinský politicko-ekonomický systém do kontextu světových dějů jej řadí, nepochybně oprávněně, mezi "autokratické", či "totalitní", "etatistické", "diktátorské" "elitářské" režimy. Z marxistického metodologického přístupu představuje stalinismus byrokratickou deformaci a negaci socialismu, v oblasti teoretické jeho pragmatickou a dogmatickou revizi.

Éra stalinismu začíná v třicátých letech tohoto století, to jest vítězstvím stalinské frakce ve vedení Komunistické strany SSSR /VKS/b/ / a v internacionálním komunistickém hnutí. Svě praktické a teoretické kulminace dosáhl po druhé světové válce, kdy řada zemí a jejich vůdčích garnitur převzala a realizovala praxi i teorii stalinismu.

Obecná zaostalost /ekonomická, politická, kulturní, morálně-psychologická/ první země, usilující o socialistický rozvoj, jakož i její mimořádně obtížné mezinárodní postavení /obklíčení imperialistickými silami, pokoušejícími se ji rozličnými cestami, i válečně, zničit/ zdůraznily rozvoj těžkého průmyslu jako prvořadý úkol socialistického rozvoje. Tento úkol vyvolával striktní koncentraci všech přírodních a lidských zdrojů a potřebu centralizovaného řízení celkového společensko-ekonomického života, tím spíše, že

musil být realizován vlastními, a přitom skromnými silami. Nejorganizovanější společenské síly, komunistická strana a stát na sebe bezprostředně převzaly realizaci tohoto prioritního úkolu v úhrnu celkové socialistické společenské přestavby. To dovedlo k soustředění veškeré moci v rukou stranicko- státního aparátu, na základě čehož se v SSSR začaly projevovat a podléze dominovaly silné byrokratické deformace a chyby, přerůstající koncem třicátých let až v masový protilidový krvavý teror. Stalinská frakce ve vedení KSSS se postavila do čela byrokracie; hierarchicky tvořené a působící. Takto v SSSR nebyla nikdy formována v propagandě proklamovaná "diktatura proletariátu" /v marxovském či leninovském smyslu/, ba ani diktatura "jedné strany", o jejíž nutnosti byli kupř. Lenin, Zinovjev, Trockij, Bucharin a samozřejmě i Stalin přesvědčeni, ovšem jen na relativně krátké období, než dělnická třída a její spojenci, rolnictvo a tvořivá inteligence připraví a naučí vládnout.

V té souvislosti nutno poznamenat, že v chruščovovské éře dominoval v sovětské společenskovědní a stranické terminologii k označení Stalinovy autokratické vlády termín "kult osobnosti" a že tento termín není adekvátní skutečnosti. Pojem a bezprostřední význam "kultu osobnosti" spočívá ve svévoli, v osobní moci, která dosahuje nejenom poslušnosti společnosti, ale i zbožnění oné osobnosti, jež stojí v čele lidem nekontrolované a nekontrolovatelné nekritizovatelné moci. "Kult osobnosti" není ani příčinou, ani formou jistého společensko- politického systému, nýbrž jeho výrazem a p r o d u k t e m . Proslulý Chruščovův projev na XX. sjezdu KSSS, který nyní /žel , bez fundamentální teoretické kritiky / zveřejnili v SSSR a prý hodlají zveřejnit i naši vládcové přes nesmírnou bohatost uváděných empirických faktů o Stalinových zločinech, trpí právě oním nepřípustným, - z hlediska marxistické metodologie - zaměňováním n á s l e d k z a p ř í č i n u . Zločiny Stalina takto vyrůstají z jeho politického a osobního profilu a nedošlo by k nim, kdyby strana přijala Leninův návrh na jeho odvolání z funkce generálního tajemníka strany. Politicko- ekonomický systém je dobrý a netřeba ho radikálně měnit....

Stalinský politický systém vyrůstal z historicky objektivně nutných odchylek od původního - univerzálně světového- socialistického reformního plánu v jedné zaostalé zemi a formoval se jako nejhorší z možných variant vývoje SSSR, později i "soustavy" jako v ý v o j o v á v a r i a n t a f e t á l n ě n e n u t n á , pro myšlenku a praxi socialistické výstavby k r a j n ě z h o u b n á .

Stalinismus vyhlásil určité podstatné úkoly hospodářského a společenského rozvoje, jež vyrůstaly ze specifických podmínek jednoho období boje za socialismus v SSSR za konečné cíle socialismu, ba za nezbytnou a zákonitou fázi vývoje společnosti ke komunistickým cílům. Metody realizace těchto úkolů a způsob boje za socialismus z té doby / a o ty metody a způsob boje probíhal uvnitř strany ostrý mocenský i ideologický spor, v němž nezmíněna byla pravda mnohých Stalinových odpůrců, z nichž nejvýznamnější byl Nikolaj Bucharin, nýbrž brutální moc "pravdy" Stalinovy frakce a Stalina osobně - neboť i svoji vlastní frakci po XVII. sjezdu VKS/b/ v r. 1934 nemilosrdně zlikvidoval/ označil za jedinou a univerzální cestu socialistického rozvoje.

Takovéto pragmatické a dogmatické postoje a postupy stalinistických sil nejen že brzdily obecný socialistický rozvoj, řešení stále nových problémů a rozporů, vznikajících ve společensko-politickém a ekonomickém životě, nýbrž vážně ohrožovaly a mařily socialistické společenské perspektivy.

Tím, že stalinismus absolutizoval úlohu státu a státně stranické byrokracie, že ji chápal jako nejvyšší a trvalou podobu organizace nejen socialistické, nýbrž i komunistické /!/ společnosti /viz projev na XVIII sjezdu v r. 1939/, ignoroval a totálně degradoval a vyloučil otázku rozvoje demokracie a společenské samosprávy, jež jsou od autentického socialismu neoddělitelné /viz Engelsovo, ale i Leninovo "od státní správy nad lidmi ke společenské správě věcí". Tím se přiřadil - skoro bezrozdílně - mezi ostatní totalitní režimy tehdejška, tedy i po boji evropského i mimoevropského fašismu a nacismu/fašismus u moci v Itálii od r. 1922 resp plně od r. 1926, v Německu nacismus od r. 1933/.

O totalitarismu se oprávněně hovoří tehdy kdy je ~~maximálně~~ dosaženo více méně plné, "totalní" podřízenosti společnosti organizované síle, jež je od ní odcizena a stojí mimo vliv demokratické společenské kontroly. Za mystifikovanými "obecnými zájmy" a "konečnými cíli" vždy stojí zájem určité společenské skupiny, vždy existuje "mocenská elite" nebo "moudré vedení" kteří jsou jedinými "pravověrnými" tlumočníky cílů a cest, jimiž se má dosáhnout společenského prospěchu. Disidentské myšlenky a činy se odsuzují jako hereze a pronásledují se /vězněním, existenčními postihy, ba i smrtí/. Italský fašismus proklamoval jako
VYŠŠÍ /PŘÍP. /SŽÁK/

nicky: "Vše pro stát, nic proti státu, nic mimo stát." Nacistický a italský stát je typicky autoritativním státem, politickou diktaturou "elitní" skupiny. Zakázány jsou všechny politické strany, kromě oné oficiálně uznávané, jež je i nositelem a prosazovatelem monopolně dominující ideologie. Rozpuštěna jsou všechna zájmová politická uskupení, kromě oněch, jež politická moc považuje za potřebná, která kontroluje a jimž do čela jmenuje a vahou moci prosazuje vůdčí kádry. Ve všech zbývajících institucích a organizacích, které dříve byly samosprávné, byla tato samospráva odstraněna a volba vedoucích zaměněna jmenováním dle principu vůdce /Führer, Duce /. V Německu odstraněno federální zřízení i lokální samospráva. Namísto zákonnosti zaveden princip arbitrálnosti orgánů správy a rozhodování, pragmatické ignorování jakýchkoli závazných principů. Odstraněno nezávislé soudnictví a soudní rozhodnutí jsou svěřena správním orgánům. V Německu v r. 1935 bylo revídováno trestní právo, aby se umožnilo pronásledovat a trestat každou činnost, která je "v rozporu se zdravým národním cítěním". Organizována plná kontrola tisku, vzdělání, kulturní činnosti, literatury a umění. V Německu byly činěny pokusy /nedůsledné a dost nezdařilé/, aby se křesťanský kult změnil pohanským, teutonským....

Někteří kritici stalinismu v SSSR dospěli k názoru, dle mého mínění chybnému, že Hitler pouze kopíroval Stalina, upozorňující na skutečnost, že Stalin se stal generálním tajemníkem již 1922 a Hitler se chopil moci až 1933. Ignorují přitom očividná fakta, že Stalin musil úperně usilovat o mocenský monopol nejméně do r. 1929 a své totalitní a autoritativní plány mohl plně realizovat až po stranické čistce, dokonce mezi vlastními přívrženci po r. 1934 s kulminací v r. 1937 a 1938. "Noc dlouhých nožů" v Německu předcházela stalinským masovým a krvavým teroristickým aktům proti staré leninské gardě a proti masu strany a nestraníků... Ignorují mj. mj. jak politiku Bucharina ve dvacátých letech - pokračování a prohlubování leninské Nové ekonomické politiky, rozumný plán ~~industrializace~~ ^{industrializace} přijatý na XV. sjezdu VKS/b/ v r. 1927 a na tehdejší poměry velmi liberální kulturní politika-, tak i politiku ne vždy otevřeně vystupující antistalinské opozice v třicátých letech /Dimitrov a jiní v Kominterně, Kirov, Ordžonikidze, Kujbyšev. Postyšev a j. ve vnitřní politice, vždy inspirování a nepřímě se spojující s Nikolajem Bucharinem a jemu blízkými/.

Jisté je, že v SSSR při jistých objektivních podmínkách a pod Stalinovým vlivem a na základě jeho chybných teoretických stanovisek a praktických politických postojů a postupů /zejména o zo-

střování ~~střování~~ třídního boje v období výstavby socialismu a o všeobecné platnosti státních funkcí v socialismu došlo k degeneraci sovětské společnosti a sovětského státu, který se proměnil ze státu usilujícího o nastolení diktatury proletariátu ve stát diktatury byrokracie.

Stalinovou formulací teorie "socialistického státu", dle níž stát rozšiřuje a prohlubuje své funkce /vnější a vnitřní bezpečnost, hospodářsko-organizační a kulturně-výchovnou / bylo dáno teoretické osvědčení pro totální vměšování státu do všech podstatných společenských vztahů, což mělo dalekosáhlé následky i pro druhé státy a hnutí mimo SSSR, shlížející se v sovětském modelu uspořádání společenských vztahů. Konečným výsledkem byl autoritativní stát, který svými organizačními formami, mechanismem činnosti a politickou praxí představoval specifickou formu totalitního státu, jehož podobu a následky do jisté míry ostře kritizoval XX. sjezd KSSS v r. 1956 a XXII. sjezd

KSSS a který soudobá teorie i praxe sovětské společnosti pod gorbačovským vedením odstraňuje postupně a při překonávání gigantických ideologických a mocenských překážek, s potížemi i dočasnými a dílčími nezdary, ale houževnatě!

Je rovněž jasné, že alternativou k totalitnímu, autoritativnímu státu je rozvinutá socialistická demokracie, jakožto proces společenské samosprávy, při postupném odumírání státu, zejména jeho mocensko-potlačovací funkcí, tedy při překonávání monopolu politické, ekonomické a ideologické moci, což je základ každého totalitarismu.

Stalinismus, ignorující stěžejní otázku demokracie, na jedné straně uzavíral perspektivy sebeurčení dělnické třídy a lidu a na druhé straně poskytoval všemocnému, neobyčejně zvětšenému a privilegovanému stranicko-státnímu aparátu prostor pro vévoly, subjektivismus a bezbřehý diletantismus v rozhodování. Pro praxi stalinismu je mj. charakteristické bezskrupulózní opírání se o sílu, administrativní, jakožto způsob působení organizovaných socialistických sil. Stranicko-státní aparát, usurpující právo výlučného

představitele obecného společenského zájmu, buduje celý politický systém jako převodovou páku pro realizaci usnesení nejvyšších centrálních orgánů, jejichž obsah se přisuzuje význam nejvyšších cílů socialismu.

Použití prostředků nejhrubšího násilí v řešení společenských protikladů a zastavení procesu rozvoje demokracie jak v KS, tak ve společnosti, dovedlo k zostřování všech základních společenských rozporů /oblast ekonomická, politická, kulturní, ideologická, národnostní/ a k vytváření konfliktních situací mezi byrokratickou správní vrstvou a pracujícími ve všech zemích, v nicjž došlo k nastolení stalinského ekonomicko-politického systému. Tak se stal otázkou sám socialistický rozvoj a byl zpochybněn nebo přímo popírán jako reálná a pokroková alternativa kapitalistických pořádků.

Upevnění stalinismu v SSSR vedlo k deformacím ve vztazích mezi KS i po druhé světové válce a ve vztazích mezi socialistickými zeměmi. Tyto deformace se promítly i do přenášení organizačních principů jedné strany do celého komunistického hnutí a do podřizování politiky hnutí zájmům /i pseudozájmům/ jedné země.

Na zahraničním poli stalinismus představuje nerovnoprávné vztahy mezi komunistickými stranami i zeměmi budujícími socialismus, jimiž se realizují zvláštní zájmy jedné strany nebo země, jakož i zájmy vzájemně spojené stranicko-státní byrokracie těchto zemí.

Z teoretického hlediska představuje stalinismus systém, který podstatně a vcelku reviduje marxismus, ale i leninismus. Tento systém etatistického charakteru odstraňuje dialektiku a k základním otázkám, jež řeší, přistupuje jednostranně a šablonovitě.

V ideové sféře života stalinismus spoutával a podstatně omezoval vědeckou, kulturní a uměleckou tvorbu, toleroval pouze ony výsledky, jež odpovídaly potřebám současné politiky a předepisoval určitý způsob myšlení a tvorby jako oficiální. To vedlo ke stagnaci v ideovém životě, k apologetické orientaci vědeckého a uměleckého myšlení a k zastávání v rozvoji kritického socialistického myšlení.

Je očividné, že o SSSR a ostatních zemích, proklamujících svoji socialistickou cestu nelze hovořit ani jako o zemích dovršeného socialismu, ale ani jako o zemích, které v budování socialistické společnosti nějak výrazněji pokročily. - I v dnešním, gorbačovském myšlení v SSSR se objevuje skromná teze, že SSSR stojí na počát-

kuku socialistické cesty a plně se opouštějí někdejší představy, že vstoupil do etapy "přechodu ke komunismu" /Chruščovova éra, éra programu komunistické výstavby s utopickými, nereálnými výrobními cíli/ nebo do etapy "rozvinuté socialistické výstavby" /éra Brežněva- Černěnka/.

K bilanci činnosti, k historické roli stalinismu jen několik podstatných poznámek:

Vývoj v SSSR:

- 1/ Nová ekonomická politika, tedy smíšená ekonomika s ctěním tržních vztahů proponovaná Leninem a prakticky realizovaná zejména Bucharinem a Rykovem byla k létům 1929- 34 s nesmírně neblahými hospodářskými i politickými následky plně opuštěna. Její přední nositelé prohlášeni za "pravcovou úchylku", zbaveni funkcí, jež do r. 1929 zastávali, později vyloučení ze strany, věznění a popravování.
- 2/ Původní pětiletý plán, přijatý ještě pod vlivem bucharinců na XV. sjezdu v r. 1927 byl nejprve voluntaristicky a nerealisticky upraven ve prospěch některých vybraných odvětví těžkého průmyslu a poté, kdy Stalin vyhlásil heslo "pětiletku za čtyři roky" došlo k vytvoření hlubokých národohospodářských disproporcí, které jen poněkud zmírnil realističtější plán druhé pětiletky, zpracovaný pod vlivem skupiny realističtějších stalinistů /Kirov, Kujbyšev, Ordžonikidze, Postyšev a j./
- 3/ Realizována násilná kolektivizace vesnice při expropriaci a krutém pronásledování rolnictva. Vyžádala si - i dle přiznání Stalina v jednom válečném rozhovoru s Churchillem - asi 10 milionů obětí na životech. Dále vedla k příkrému poklesu zemědělské produkce, zejména živočišné, asi na polovinu oproti době před kolektivizací, což rovněž přiznává i předválečný Stalin, konkrétně v hlavním projevu na XVII. sjezdu v r. 1934, ve stranické propagandě nazývaném "sjezdem vítězů". Drtivá většina delegátů "sjezdu vítězů" i členů tam zvoleného ÚV VKS/b/ o pouhé tři roky později zaplatila "vítězství" svými životy ve stalinských táborech a na popravističích.....
- 4/ V táborech nucených prací žilo nepřetržitě /staří umírali a noví přicházeli/ v předválečné a válečné době mezi 9 a 11 miliony lidí, pracujících v drsném severském, většinou sibiřském prostředí jako otroci.
- 5/ Stalinská politika zahraniční, spoléhající v prvních letech druhé světové války na nacisticko- sovětský přátelský pakt, vedla ke katastrofálním porážkám v prvních ~~z~~ měsících sovětsko- německé ~~války~~///

války. Již předválečné čistky postihly velitelský sbor sovětské armády velmi citelně. Ze 70.000 armádních velitelů zlikvidována asi polovina, z toho z asi 700 vyšších velitelů/od velitelů divizí výše/ zlikvidováno kolem 470. Popraveni tři z pěti předválečných sovětských maršálů - Tuchačevský, Jegorov, Blücher.

Pokud Stalin zcela ignoroval početná varování vlastních zpravodajců i politiků a zpravodajců anglických, utrpěla sovětská armáda obrovské ztráty na životech a v zajatcích. Do německého zajetí padlo 5, 5 milionu vojáků. Oficiální odhad mrtvých sovětských vojáků a civilistů je 20 milionů, neoficiální 24- 26 milionů. Proti tomu stojí 4, 5 milionu Němců, kteří padli ovšem na všech válečných frontách, i když drtivá většina z nich na frontě sovětsko německé. Válečné škody na majetku státu i občanů představují částku 480 miliard amerických dolarů a opoždění ze světovým vývojem se odhaduje na 10 let.

6/ Stalinský režim nezaznamenal poválečnou vědecko- technickou revoluci a některými akty podstatně brzdil její nástup v SSSR i v "soustavě". V tom pokračoval i neostalinský režim L. I. Brežněva. Tuto stagnaci v mimořádně ostré formě zaznamenává soudobý politicko ekonomický tisk v SSSR i jinde.

7/ Poválečná zahraniční politika vůči kapitalistickému světu vedla k zostření mezinárodního napětí do té míry, že k padesátým létům hrozil válečný konflikt světových rozměrů a s mimořádně zkázonosnými účinky, zejména proto, že oba bloky disponovaly nukleárními zbraněmi.

8/ Hegemonistická stalinská politika v zájmové sféře SSSR vedla k plnému podřízení lidových demokracií a jejich komunistických stran stalinskému diktátu i k roztržce s Jugoslávií.

Stalinismus v Československu

Ještě před dosažením plného mocenského monopolu v KSSS/VKS/b/ a v Kominterně, tedy před léty 1928- 1929 ovlivňovala Stalinova frakce, působící až do r. 1924 v koalici se "ziňověvci" dost pronikavě jak složení vedení, tak i politiku KSČ; vždy výrazně v ultralevičáckém a sektářském směru, necitlivém k vývojovým specifikám a tradicím KSČ a čs. dělnického hnutí. Tento vliv dočasně poněkud poklesl, když vedení Kominterny převzal daleko pružnější N. Bucharin. K létům 1928- 1929, kdy byl mocensky poražen, dosahuje vítězná stalinská frakce v Kominterně plné hegemonie a ve stranických vedeních komunistických stran protežuje jednoznačně ty, kdož bez váhání plní všechny Stalinovy pokyny. Znalec dějin Kominterny, anglický historik E. H. Carr, oprávněně upozorňuje, že Stalin a jemu blízcí sovětští pracovníci Kominterny se ve ve-

deních jednotlivých sekcí opírali o lidi, kteří buď neměli na věci vlastní názor nebo jej pečlivě utajovali a přizpůsobovali se linii, formované Stalinem. K takovýmto poslušným stranickým funkcionářům nepochybně patřil i Klement Gottwald, který stál v čele KSČ od r. 1929 až do své smrti 1953.

Politika "třída proti třídě", "hlavního úderu" proti sociální demokracii a zejména proti její levici, jak ji pod Stalinovým vedením realizovala v období hospodářské krize kapitalismu 1929-1934 Kominternu a v jejím rámci i KSČ objektivně napomáhala nástupu německého nacismu k moci v r. 1933. Na VII. kongresu 1935 si Kominternu proklamovala politiku jednotné a lidové fronty boje proti fašismu, ale svůj nový a správný kurs nastoupila nejenom opožděně, ale prováděla jej nedůsledně, s četnými sektářskými recidivami. Stalin nikdy tuto politiku nepřijel upřímně, v meziválečenských vztazích lavíroval a jeho politika vyústila v r. 1939 v přátelský nacisticko-sovětský pakt, jenž objektivně uvolňoval prostor a cestu nacismu k světovládě. Přitom Stalin brutálně lámal odpor proti své politice, ať faktický nebo předpokládaný a nevyhýbal se ani krvavému účtování s vůdčími kádry komunistických stran Evropy. Dal vyvraždit více členů ÚV KS Německa a Polska, než Hitler. Hodně postiženy byly i KS Španělska, Maďarska a Jugoslávie. Ve srovnání s tím byly vůdčí čs. komunistické kádry postiženy daleko méně, neboť na rozdíl od výše jmenovaných se nemusili uchýlovat pod "ochranná křídla" Moskvy, aby se zachránili před vlastními fašistickými domácími katany...

K době nástupu Gottwaldova vedení byli z něho vytlačeni tvořiví marxisté Šmeralova a Kreibichova typu. Sektářská politika "bolševizujících gottwaldovců" odpuďila od strany početnou skupinu předních spisovatelů, umělců a vůbec intelektuálů. Z bezprostředně poválečných 350 tisíc poklesl počet členstva v letech "stabilizace kapitalismu" asi na 100 tisíc a po skončení bolševizační čistky až na 25 tisíc, aby později stoupl na víc než 70 tisíc v souvislosti s antifašistickou politikou KSČ po r. 1935. Podobně poklesly volební výsledky z více než 930 tisíc hlasů na 750 tisíc.

V prvních dvou letech nacistické okupace 1939 - 41 poklesl vliv KSČ, protože se ztotožnila s politikou Kominterny, charakterizující válku jako "oboustranně imperialistickou" a de facto přátelsky nakloněnou Německu.

K poválečnému vývoji:

1/ Již v průběhu války a s daleko větší intenzitou po jejím skončení usiloval stalinismus s plným zdarem u nás i v jiných lidových

demokraciích/výjimkou byla revolutující Jugoslávie/ o obsazení všech klíčových mocenských pozic v bezpečnosti, armádě a stranickém aparátu kádry oddanými SSSR a Stalinovi. Favorizování komunističtí emigranti oproti domácím odbojovým kádrům, ale i emigranti, dle v SSSR proti emigrantům žijícím na Západě. Ze západních válečných emigrantů- komunistů byli po několik let favorizováni, zejména funkcemi v bezpečnosti účastníci španělské občanské války, aby již v hlavních procesech poč. 50. let figurovali ve velkém počtu mezi oběťmi stalinského teroru v Československu. Sovětský vliv na chod věcí v Československu byl po únoru 1948 posilován i tím, že nejen v branných složkách, nýbrž i v klíčových oblastech ekonomiky a ideologie pracovali sovětští poradci.

2/ Markantním příkladem přímého sovětského vměšování byl ještě před Únorem /v létě 1947/ Stalinův striktní zákaz původně předpokládaného- ani komunističtí ministři nebyli proti- vstupu Československa do Marshallova plánu americké pomoci poválečné rekonstrukci Evropy.

3/ Na prvním zasedání Kominformy- Informbyra v Polsku na podzim 1947 byla- vedle KS Francie a Itálie- podrobena ostré kritice i KSČ. KSČ se plně podvolila nátlaku na plné uchopení moci v zemi, což k únoru 1948 i úspěšně realizovala.

4/ Již od února 1948 nastává konflikt mezi Stalinem na jedné, stranicko -státními vedeními Jugoslávie a Bulharska na druhé straně. Ten kulminuje otevřeně rezolucí Informbyra o situaci v KS Jugoslávie a nato následující plnou roztržkou a všestrannou izolací Jugoslávie od ostatních zemí "socialistického tábora" s nesmírně negativními následky pro věc míru a socialismu v Evropě i ve světě. Došlo k plnému opuštění myšlenky specifických socialistických cest každé země . Všude je s neblahými následky vyhlášeno za "hlavní zákonitost" přibližování se sovětskému vzoru socialistické výstavby, tak jak jej v teorii a praxi formuloval J. V. Stalin. K. Gottwald nese přímou osobní odpovědnost za to, že v dubnu 1948 v pražském rozhovoru s J. Dimitrovem kategoricky odmítl jeho koncept federace či konfederace lidově demokratických států, zajisté úzce spolupracujících s SSSR na základě rovnosti a vzájemných výhod s poukazem, že bude vždy věrný politice soudruha Stalina, která tento koncept zavrhl. Takovýto postoj vedení strany s masovým vlivem nejen na dělnickou třídu Československa, ale i na široké lidové vrstvy se ukázal být rozhodujícím jazičkem na váze dějin, který logicky vedl k plnému zesetelizování lidových demokracií a podřízením přáním Stalinovy vnitřní i zahraniční politiky. Takto gottwaldovské vedení KSČ významně parzicipovalo na podněcování studené

války. Nesmírně poškodilo progresivní národohospodářský vývoj Československa a "soustavy". K tomu:

5/ Na počátku r. 1950 svolána do Moskvy k Stalinovi porada předních představitelů všech zemí "tábora". Svědectví o ní podává ve vzpomínkách její účastník, nedávno zesnulý polský funkcionář E. Ochab. Stalin zde zdůraznil nevyhnutelnost třetí světové války v nejbližších měsících a letech a na tom základě požadoval a prosadil pronikavou revizi národohospodářských plánů, zpravidla pětiletých, ve směru "ocelové koncepce" a v neprospěch výroby spotřebních předmětů. To se pak stalo základem a příčinou ďalekosáhlého opožďování za vyspělým světem a nepodchycení první vlny již probíhající vědecko-technické revoluce v předních kapitalistických zemích.

6/ Stalinismus vnutil a gottwaldovské vedení po jistém přešlapování a váhání přijalo koncepci zostřeného třídního boje při postupu socialistické přestavby s mimořádně negativními společenskými následky. V Československu byly uvězněny desítky tisíc politických udsouzenců. Ž více než 250 vykonáno 178 rozsudků smrti. Desítky tisíc lidí pracovaly v technických praporech armády. Masové byly represálie existenční. Desítky tisíc lidí, zejména kvalifikovaných kádrů byly donuceny k emigraci s negativními národohospodářskými důsledky. Nevyčíslitelné byly škody, jež stalinismus napáchal v oblasti morální a morálně politické. Diskreditace myšlenek socialismu a internacionalismu vedla k růstu propasti mezi národy země a privilegovanými komunisty i k proměně pocitů lásky a vděčnosti k SSSR v pocity nenávisti.

7/ Mnohokrát a z rozličných úhlů poznání již byl kritizován neostalinisko-brežněvovský ozbrojený zásah z r. 1968 a jeho neblahé následky jak pro ČSSR, tak i pro jiné země budující socialismus a pro světový pozitivní vývoj vůbec.

Neostalinismus-brežněvismus se rozhodl k invazi ne proto, že by činností tzv. antisocialistických sil hrozil kontrarevoluční převrat, nýbrž proto, že mimořádný XIV. sjezd KSČ, svolaný na 14. září, by svými rozhodnutími, zajišťovanými a realizovanými činnostmi nových, reformně komunistických funkcionářských kádrů likvidoval mocenské pozice neostalinismu-brežněvismu v bezpečnosti, armádě a stranickém aparátu, že by KS a celá společnost nestoupila cestu hlubokých strukturálních demokratických reform, jež by daly podnět reformám jinde a také v SSSR. Dvacet let vlády stagnačního neostalinismu-brežněvismu způsobilo všestranné prohlubení krize ve všech zemích, usilujících o socialistické přeměny, takže současný

pokus o radikální "revoluční reformy" v některých zemích naráží na nesmírně závažné překážky objektivního i subjektivního rázu.

Při všech společensky regresivních stalinských a neostalinských intervencích do čs. záležitostí hrály významnou roli domácí stalinské a neostalinské síly, jež ve vlastním - materiálním i mocenském - zájmu byrokracie vždy významně přispěly vítězstvím antisocialistického stalinismu.

Je tomu tak i nyní, kdy v SSSR probíhá dalekosáhlý destalinizační proces a kdy mnozí vlivní čs. politikové se sice slovně přihlásili k "přestavbě" a "demokratizaci", hájí však v praxi stále tvrdošíjně, zejména v politicko-systémové oblasti, neostalinské pozice.

Stalinismus, to je především soustředění veškeré moci, ekonomické, politicko-správní, ideologické v rukou špiček stranicko-státního, byrokratického, hierarchicky tvořeného a působícího aparátu, považujícího se za jediný subjekt dějinného procesu a snažícího se s pomocí rozličných "převodových pák" své vůle proměnit lid a národ v pasivní dějinný objekt. To je postavení všemocného státu proti občanské společnosti. To je autokratická a totalitní negace demokracie a lidové samosúrávy. Hrzavý stalinský teror byl nejkrajnějším a nejodpudivějším výrazem a produktem jistého společensko-politického systému, nikoli jeho tvůrcem. Se smrtí Stalina neodešel ze scény světových dějin stalinismus. Demokratické a samosprávné společenské síly musí svádět ještě dlouhé a úporné bitvy k zlomení odporu "Stalinových dědiců", řečeno s Jevtušenkovou básní:

"Ať si kdo říká, utiš se!

Já dokážu to stěží.

Mně, dokud dědici Stalina budou žít,

se bude zdát, že Stalin ještě v mauzoleu leží!"

Bez hlubokého přehodnocení minulosti, bez vymazání černých skvrn nanesených stalinistickou historiografií a vyplnění bílých míst v dějinách, oněch proslulých dosavadních "tabu", je vskutku progresivní socialistický a demokratický vývoj dneška a zítřka nemyslitelný a nerealizovatelný.

Praha dne 31. května 1989

Fojtík dost otevřeně přiznává totální krah oficiální propagandy, vedené početnou armádou dobře placených ideologů. "Sebekriticky" hovoří i o svém osobním podílu na tomto bankrotu. Ale vyvozuje z něho právě opačné závěry, než by bylo zapotřebí: dle něho je nutno zvýšit intenzitu dosavadní lživé, a jak sám konstatuje neúčinné propagandy tváří v tvář úspěšné ofenzivní aktivizaci působení "protisocialistických sil". Otevřeně vystupuje proti vyjevení pravdy o temné stalinistické, objektivně antisocialistické zátěži v Československu a syrové pravdy o krizovém stavu společnosti ve všech základních ohledech: v ekonomice, politice, kultuře, morálce... Je totálně v rozporu s marxistickou metodologií, jež zdůrazňuje primérnost společenského bytí, společenských poměrů a odvozenost, sekundérnost odrazu tohoto společenského bytí ve společenském vědomí. Čím více budete, páni stalinisté- brežněvisté společnosti lhát o jejím minulém vývoji i dnešním stavu, tím více bude mít vaše propaganda bumerangový efekt, protože lidé budou její obsah permanentně poměřovat prožívanou společenskou skutečností, praxí.

Za krajní nehoráznost v této souvislosti považuji Fojtíkovo odsuzování toho, že v SSSR, v Polsku, Maďarsku přehodnocují temnou historii, aby se poučili jak si optimálně počínat dnes a zítra. Bez hlubokého a kritického přehodnocení minulosti nemůže být objektivně progresivní rozhodování dnes a v dohledné budoucnosti.

K historickým faux pas páně Fojtíkovým několik poznámek:

Neodpustil si obvyklé již invektivy proti Akčnímu programu KSČ z r. 1968. Tak už ho, konečně, pánové vydejte, publikujte předsjedcové materiály, zprávu Pillerovy komise, ať sá i dnešní čs. občan už konečně bude moci porovnat příbuznost i odlišnost tehdejších stranických programových dokumentů s těmi dnešními v SSSR, Polsku, Maďarsku. Mimochodem: dokumentárně je prokázána - z/vystoupení na říjnovém plénu 1967- právě Dubčekova iniciativa k formování Akčního programu. A že by ho nečetl po jeho dokončení? Kde k tomu to tvrzení získal pan Fojtík důkaz? A naopak, na jednom ze stranických aktivů ve východoslovenském kraji odpovídal neblahý Bilak na otázku jednoho funkcionáře, proč svého času pro akční program hlasoval, že tehdy nebyl čas jej důkladně pročíst a - dodávám- odhalit dáblův rukopis při jeho tvorbě...

Uznat 28. říjen za státní svátek se dle Fojtíka mělo udělat již dávno dříve. A kde byl v době, kdy mnozí občané významných jmen protestovali proti jeho zrušení: A znovu přiznává, co národ už dávno ví, že jde o taktický tah, protože na vcelku negativním hodnocení první republiky se nic nemění... Nonkonformním silám této

země jde opravdu o plnou rehabilitaci této demokratické republiky, obklopené tehdy fašistickými a polofašistickými diktaturami a pozřené tehdy jednou z nich a později diktaturou stalini-
stickou...

Socialismus nám prý nebyl, dle pana Fojtíka naoktrojován. Jak se to vezme. Představy o budoucím Československu, které bude demokracií spojovat se socialismem se rodily již za války /viz Pe-
tiční výbor Věrní zůstaneme, program ÚVODu - Ústředního výboru od-
boje domácího z konce války, konečně i Košický vládní program a
některé programové představy sociální demokracie i KSČ z poválečné d
doby./Ale proti těmto předstevám a snahám nám byl "naoktrojován"
stalinský, "kasárenský" pseudosocialismus, ve skutečnosti byokra-
tická diktatura stranicko- státních elit.

Tam, kde Fojtík ironizuje "svatý lid" a kritizuje tažovýto způsob
myšlení jako nemarxistický, je zapotřebí tomuto fašizujícímu ide-
ologu elit připomenout, že to byl právě Marx, který u Komuny
1871 vyzvedl, že pečovala o volitelnost, odpovědnost, odvolatel-
nost, zaměnitelnost svých představitelů...U nás musí platit ono sta-
rořímské a i pozdější: vox populi, vox de- hlas lidu, hlas boží
a ono moudré, co je napsáno na budově Federálního shromáždění,
že lid je zdrojem veškeré moci se musí proměnit ze zbožného přání
v radostnou každodennost.

Post scriptum: "Demokrat Fojtík se znovu herostretovsky zapsal
do dějin současnosti, když zakázal publikovat po 33 leté pauze
v Životě strany proslulý "tajný" Chruščovův referát o Stalínových
zločinech, pronesený na XX. sjezdu KSSS 1956.... Glasnost k
zaplakání....

Praha dne 6. VI. 1989

Naša stranová vláda by si mohla k svojej súčasnej mimoštruktúrnej opozícii gratulovať. Žiaden radikalizmus, nijaké násilnosti, nijaké prevracanie a zápalovanie áut, nijaké bariéry, nijaké obsadzovanie budov a kampusov, nijaké hlučné demonštrácie, nijaká obrana proti policajtom kameňmi a palicami, či, nebodaj, molotovými koktajlmi. A to dokonca ani vtedy, keď policajti na nás zaútočia obuškami, vodnými delami či slzotvorným plynom. Viete si niečo také predstaviť kdekolvek inde na svete? Stačí sa pozrieť k našim najbližším susedom Poliakom a Maďarom, Rekušanom a Nemcom, Sovietom, nehovoriac už o takých Čiľanoch alebo juhokorejských študentoch. Všade tam je opozícia voči moci omnoho razantnejšia, drzejšia a dožadovačnejšia. Volí omnoho tvrdšie a radikálnejšie postupy na vyjádrenie svojho nesúhlasu a na presadzovanie svojich požiadaviek. Masové štrajky, búrlivé pouličné demonštrácie, bojkoty, tvrdé nátlakové akcie.

Parafrázujúc Haška môžeme povedať, že u nás ide o opozíciu "mierneho pokroku v medziach zákona". Némyslím to posmešne, tak sa to u nás vyvinulo. Táto opozícia sa končí pri petíciách, listoch činiteľom a inštitúciám, ohlásených zhromáždzeniach s mimoriadne slušným priebehom zo strany usporiadateľov, pro samizdatových časopisoch a publikáciách. Je to opozícia natoľko slušná a tolerantná voči moci, že ani samotnej moci sa to už nepozdáva a hlavne nechce, aby ju takto videl aj národ. Preto mu neustále podsúva spojenie tejto opozície s teroristami kladúcimi bomby, či vyhrážajúcimi sa tým, s kriminálnymi živlami, ktoré sa majú priživovať na opozičných akciách. Vidíte tie konce, kam taká opozičná činnosť môže viesť!

Mnohohrvne zdvíhajú prst predstavitelia strany a vlády, dôkazy im však pre to chýbajú. Sú to len ich zbožné želania. Želali by si opozíciu omnoho horšiu než je vo skutočnosti. Tón tejto opozície udala a ešte stále do značnej miery udáva Charta 77. Je to opozícia postavená na báze legality, vychádzajúca z platných zákonov tejto republiky a žiadajúca ich obojstranné dodržiavanie. Východiskom jej pôsobnosti je dialóg s mocou. Teda nie konfrontácia, spor, nie polemika, nie vyhrocovanie protikladných stanovísk, a práve dialóg. Dialóg, to je naopak zmierňovanie vyhrotených protikladných stanovísk. Hľadanie rozumného kompromisu. Úsilie o dosiahnutie spoločného modu vivendi. V tomto zmysle možno povedať, že Charta ponúkla tejto moci projekt "okrúhleho stola" už 1. januára 1977 a doteraz za týmto projektom celou svojou činnosťou stojí. Ostatné významné opozičné skupiny a zoskupenia, ktoré na Chartu nadviazali, ako je napríklad hnutie za občianske slobody,

a ďalšie, rámeč jej projektu jednaní s mocou v podstate neopúšťajú. Nijaká z nich nemá výslovne konfrontačný program. Moc možnosť tohto dialógu s opozíciou od počiatku srogantne odmieta a ež doteraz na ňu opovrhlivo nereflektuje. Na každú novú ponuku k dialógu odpovedá tvrdými konfrontačnými sankciami, policajným zákrokom, predvolávaním na štátnu bezpečnosť, varovaním, vyhrážaním a represiami, štátnym terorizmom a väzením.

Najvýstižnejším dokladom toho je pojanuárové besnenie moci, ktoré postihlo celý rad ľudí v čele s Václavom Havlom. Mierna, situácii primeraná reakcia na opozičné aktivity je u nás skôr výnimkou. Jedná z nich sme svojho času zaznamenali pri neoficiálnej spomienkovej slávnosti na Bradle k 70 výročiu Štefánikovej smrti. Aj tej predchádzali vážne varovania a výstrahy štátnej bezpečnosti pred účasťou na nej. Mňa si ze týmto účelom predvolali ešte v predvečer tohto zhromáždenia. Ako disciplinovaný československý opozičník som toto varovanie vzal na vedomie a na Bradle som nešiel, predpokládajúc, že aj tak by som sa tam nedostal a že zo spomínanej slávnosti aj tak nič nebude. A to, samozrejme, zásluhou Bezpečnosti. Som rád, že som sa mýlil. Mám však výčitky svedomia, že som sa ani nepokusil dostať se tam. Hľa, je to vzor poslušnej opozície u nás,

Naše stranovláda by sa však mala o mnoho pozornejšie a učenlivejšie pozerať okolo seba, hlavne k susedom. Poliaci to skúšali spacificovať aj masakrovaním štrajkov, aj hromadnými represáliami, aj stanným právom, aj úradným rozpustením Solidarity. Nakoniec nenašli nijaké rozumnejšie riešenie, ako dialóg s opozíciou pri okrúhlym stole. A to prosím nebola opozícia ani zďaleka taká umiernená, ako je tá naša. Sovieti svojej opozícii umožnili legálne zoskupovanie sa do rôznych organizačných foriem a poskytli im zákonnú platformu pre vyjedrovanie svojich stanovísk a požiadaviek. O Madridoch ani nehovorím. Ten zázrak sa dnes deje priamo pred očami.

Zestrašovanie, represálie, väzenia nemôžu byť dlhodobým programom pre postup moci vóči svojej opozícii. Ako vieme, kto seje vietor, žne búrku. Keď budeteť tloť po hlavách aj tú najtolerantnejšiu opozíciu mierného pokroku v medziach zákona. môžete dosiahnuť iba jediný výsledok - jej zradikalizovanie. Ja sám si myslím, že pre sermónny dialóg našej moci s opozíciou, note bene s opozíciou doteraz takou umiernenou, nezradikalizovanou, ešte stále nie je neskoro. V každom prípade je však pre ňu asi najvyšší čas.

Takú zúrivú kampaň našich massmédií som už dávno nezažil. Tí musia mať z Dubčeka úplne panickú hrôzu. Pripomína mi to onu smutne slávnú kampaň parížskej tlače proti Napoleónovi, keď sa po vylodení v Marseilke blížil k Parížu, s tým rozdielom, že Dubček nesbiera nijaké vojská a nehrozuje Prahu ani Bratislavu dobytím. Iba poskytol jeden rozhovor maďarskej televízii.

Posuďte len titulky bratislavskej Pravdy. Štvrtok, 20. apríla - Maďarská televízia nemá právo zasahovať do našich vecí. "lamstovo núkajú za pravdu. Sobota, 22. apríla - Maďarská televízia nemá právo zasahovať do našich vecí. Útok na zásady internacionalizmu. Pondelok, 24. apríla - Odmietavé hlasy na vystúpenie A. Dubčeka v maďarskej televízii. Nedopustíme oživanie starých svárov. Útorok 21. apríla - Odmietavé názory na vystúpenie A. Dubčeka v maďarskej televízii. Skreslené hodnotenie udalostí. A streda, 26. apríla - Načreláciami Panorámy maďarskej televízie. "ackovanie žurnalistickej etiky.

Nechali za seba hovoriť maďarských rozhorčencov z južného Slovenska. Ozvali sa funkcionári, ženy z domácnosti, dôchodcovia, rôzni riaditelia a riaditeľky, dojičky, učitelia, členovia celých závodných organizácií KSS, 180 zaslúžilých funkcionárov KSČ z Nových zámok. Pestrá zmes. Každý z nich protestuje. Žiada, aby bolo zamedzené Dubčekovmu vystupovaniu v rôznych zahraničných prostriedkach masovej informácie a propagandy vôbec a v maďarskej televízii osobitne. To je vyzývavá ukážka čs. demokracie v praxi. Umlčať, nedať slovo!

Pravde, lepšiu reklamu Dubčekovi ani nemohli urobiť. Zásluhou tejto kampane sa po rokoch meno Dubček opäť denodenne objavuje a skloňuje vo všetkých pádoch na stránkach Pravdy a ostatných massmédií. Každý si s roskošou nalistuje príslušnú stránku a číta zpravu o Dubčekovi ako prvú. V autobusoch a električkách, na pracoviskách, pri rannej káve. Ľudia si živo vymieňajú svoje dojmy z tejto kampane. Zaujímavé je však to, že som doteraz z celého tohto veľkého ohlasu na vlastné oči nevidel a na vlastné uši nepočul ani jedného človeka, ktorý by sa v tejto súvislosti vyslovil o Dubčekovi nepriaznivo. Každý mu iba fendí a kampaň proti nemu považuje za prejav bezmocnosti a strachu z neho. Akoby tie novinové postavy rozhorčencov boli akési vymyslené papierové tigry, ktoré s realitou nemajú nič spoločné.

V poslednom z uvedených novinových článkov Pravdy si akýsi Jozef Lanka, nikdy som to meno nepočul a pochybujem teda, že je pravé vzal na mušku vôbec celú reláciu Panoráma maďarskej televízie. Ak ste dali slovo Dubčekovi, tak si na vás posvietime a pekne zostra!

zníe podtón tohto článku. A prirodzene, nenachádzajú na tejto najobľúbenejšej publicistickej relácii maďarskej televízie ani zrnko dobré. A tak jej to autor článku spočítava: "Panoráma zúčtovala so sovietskou mocou v Gruzínsku a v reláciách o udalostiach v Kosove aj s národnostnou politikou v Juhoslávii. Po predchádzajúcej relácii Panorámy o vnútropolitickom vývoji v Rumunsku jej štáb nedávno nepustili do tejto krajiny". Ako vidíme, aj Ceaucescu je im docrý ako kritérium kvality demokratického jednanja s médiami. "Panorámou sme napadaní a urážení. Bez elementárnej úcty k faktom, bez žiadúceho poznania situácie, bez snahy o komplexný pohľad hodnotí Panoráma československú skutočnosť, kvalifikuje náš politický systém, komunistickú stranu a jej vedenie. Čo pozitívneho/ v tomto smere priniesli spomínané relácie Panorámy? Iba negáciu hodnot".

Pozoruhodné na celej tejto veci je iba to, že na toto všetko prichádza Josef Lenka a s ním aj bratislavská Pravda až teraz. Až potom, čo Panoráma mala tú trúfalosť odvysielať rozhovor s Dubčekom. Zakoínajú Maďarov, aby v začatom rozhovore nepokračovali. Titulky Pravdy budú možno ešte aj hrôzostrašnejšie. Len by som ich tvorcóm chcel pripomenúť, ako prebiehala eskalácia spomínanej titulkovej kampane parížskej tlače proti Napoleónovi. Najprv bol tiež pre nich "krvavou beštou" a skončili "národným hrdinom".

Pre pravdu už Dubček národným hrdinom bol. Teraz o ňom píšú v tom opačnom póde. Kde však skončia, až bude prestavba, obroda a demokratizácia aj pred našimi bránami?

Malé úvahy o mladých

"Žijeme ve společnosti, jejíž klima se od dob našeho narození podivně změnilo. Se vzrůstající životní úrovní klesalo morální uvědomění obyvatel. Zatímco jsme vyrůstali dobře živení a stále lépe oblékáni, kolem nás vesele bujela korupce, kariérismus a hrabivost, podvody. Kdo z našich rodičů odolal těmto lákadlům, nemohl nikdy dosáhnout takové životní úrovně, jako ti, kdo se vezli. Přidat se byla pohodlnější cesta s lepšími vyhlídkami i když za cenu ztráty morálního vědomí."

Těmito slovy začíná text vypracovaný někdy v únoru 1989 mladými lidmi, kteří se podepsali jako "účastníci z řad pracujících a studujících mládeže". V textu přiznávají, že se báli podepsat jmény. Bylo mi líto, že je to anonymní prohlášení, už proto, že bych je rád poznal a setkal se s nimi. Po několikerém přečtení jsem ale zjistil, že anonymita má i určité výhody pro uvažování nad celým problémem.

Tušíme a skoro jistě můžeme předpokládat, že to jsou lidé, kteří nepatří do žádné z existujících nezávislých iniciativ, že jejich uvažování tedy nenese stopy uvažování kolektivního a směřování, které nutně existuje v nezávislých občanských skupinách. Pokusím se alespoň trochu zmapovat myšlení mladých, kteří se označují za "účastníky", což jistě znamená a z textu to i vyplývá, že se zúčastnili masových vystoupení v Praze v srpnu a říjnu loňského roku a lednových demonstrací v rámci týdne Jana Palacha. Budu z tohoto textu citovat nejdůležitější pasáže a o problematice mladých lidí v současném Československu volně přemýšlet.

Důvedy, které je vedly k anonymitě, můžeme jen hypoteticky domyslet. Mohou to být ti, kteří jsou závislí na rodině, žijí život plný dostatku, ale i obráceně, jsou ze skromných poměrů, rodiče nepeřívají žádné výhody, nemají možnosti protekce a přímá angažovanost v nezávislých skupinách by mohla škodit jim samým či jejich blízkým. V této souvislosti nesmíme podceňovat ani zstrašovací vliv brutálních zásahů a následných perzekucí. V důvodech bychom mohli pokračovat, vymýšlet další varianty, ale ať je skutečnost jakákoli, text, který sestavili, je dostatečně inspirativní

"Jsme nastupující generace a nechceme se stát loutkami, chceme se stát lidmi. Vzdor je málo. Čin Jana Palacha byl také vzdor. Nám však byl morálním příkladem, ale i smutným poznáním, že tady cesta nevede. Musíme si najít svou. Chceme začít tam, kde se to všechno zvrhlo, totiž v poctivé práci v tom pravém slova smyslu. V přímém, čestném způsobu života nekompromisně očištěného od všech zel, která vidíme kolem sebe.

Vyzýváme vás, naši současníci, mladí lidé z Československa, přidejte se k nám. Domníváme se, že jen osobním příkladem a přístupem k životu můžeme dosáhnout výsledků. Vraťme slovům jako poctivost, pracovitost, čestnost, pravda, láska, právo a spravedlnost jejich pravý význam. Tato slova nám byla od malička vtlačována do hlavy a víme, že jejich význam je dnes a denně zneužíván k zastření špinavostí. Vezměme tato slova za svá a očištěme je. Dokažme sami sobě, že umíme být uvědomělými v tom nejpřesnějším slova smyslu..."

V úvaze o autorech textu jsem nevynechal ani variantu vlivu dospělých. Hledal jsem pečlivě, ale naše stopy jsem nenašel. Vliv starších vylučují přinejmenším i dvě poslední věty v citovaném odstavci. Takový pathos, o kterém si my starší myslíme a skoro bezpečně víme, že je mladým lidem protivný, mohli do textu vepsat jenom mladí a adresovat jež jenom svým vrstevníkům .

Obecně lze říci, že fenomén mládeže, která se angažovala v posledním půl roce, překvapil a zaskočil nejenom mocné v této zemi, ale udivil i nás, kteří se po mnoho let snaží veřejně artikulovat své občanské postoje a pokoušejí se už více než dvanáct let vyvolat a navázat společenský dialog. Překvapil jistě i mnohé dospěláky "neutrálně" smýšlející rodiče, kteří, jak je v historii lidstva zvykem, naléhavě poučují své ratolesti, co se smí a co nesmí na veřejnosti říkat, co dělat a nedělat, aby nenarazili a nekomplikovali si vykročení do života, jak školou co nejvýhodněji projít, jak prokličkovat a nezadat si. Myslí to jistě dobře, ale mají přitom na zřeteli i své postavení, svůj životní klid. Mladí za jisté překvapili i své učitele a vychovatele.

Když se v srpnu 1988 poprvé po dvaceti letech objevili mladí v ulicích, ale nebyli to jenom oni, předpokládal bych, že mocenské orgány zaskočené silou a intenzitou tohoto vystoupení ustaví urychleně příslušný analytický orgán, který prozkoumá důvody a impulzy, které mládež a další občany do ulic přivedly. Že se souběžně s výslechy, zadržováním a zastrahováním mladých zamyslí nejenom nad příčinami, které lze hledat v samotných účastnících demonstrace, o níž vědí, že vznikla spontánně, ale že to všechno dají

do příčinné souvislosti se stavem společnosti, jejími chybami v minulosti a jejími skutečnými nejenom proklamovanými perspektivami. Že všemi dostupnými prostředky, které má moc k dispozici, včetně vědeckých institucí, které se problematikou mládeže profesionálně zabývají, urychleně vypracují o nejpravdivější obraz myšlení této generace a budou hledat P o l i - t i c k á a s p o l e č e n s k á východiska, která by zabránila nebo alespoň utlumila neregulovatelné výbuchy nespokojenosti. Tato hozená rukavice však byla odmrštěna pendrekem a vodními děly, tou ž nejhorší metodou, jakou lze objevit, metodou ponížení občanů.

Zdá se, že nezávislý tým odborníků ustaven nebyl. Zprávu o srpnovém signálu z ulic zřejmě zpracovali ti, kteří se výsledkem musí strefit do obrazu, který si jejich nadřízení vidět přejí, nezávislost analytiků byla odložena jako zbytečná rekvizita a o vážném společenském problému se neuvažovalo se snahou najít pravdu. P o l i t i c k á v ulicích je a byla vždy mnohotvárná a dynamická a právě proto nepřinášela vždy společensky přijatelné výsledky. Dnes, kdy už máme trochu chladnější hlavu, musíme o těchto právech veřejného mínění co nejpoctivěji uvažovat. Nelze je odbýt variantou, kterou můj přítel vhodně označil za "reagování dalšími pendrekem".

Reakci politických a státních orgánů právě tak nelze nazvat reakcí kvalifikovanou, byla spíše zkratková a tím taky škodlivá. Zaráží, že ani ty orgány, které ve strukturách reprezentují mládež, se neodvážily vyslovit jediné kritické slovo. Vzpomínám si na situaci, která se vytvořila na začátku roku 1968, kdy se opět a tentokrát se snahou dobrat se pravdy, probíraly tzv. "strahovské události" z konce roku 1967. Tehdejšímu předsedovi ČSM Miroslavu Zavadilovi jsem položil zdánlivě prostou otázku - proč jako poslanec Národního shromáždění neinterpeloval ve věci neúměrného zásahu Bezpečnosti proti studentům na Strahově. Jeho odpověď byla skličující. "Copak nevíš, že to nejde? Že ve funkci poslance na takovou záležitost reagovat nemůžu?" Dnes je tento muž plnoprávným členem předsednictva ÚV KSČ, jeden z nej-mocnějších lidí v této zemi. Vznese alespoň teď protest?

Vstup mladých na disidentskou scénu se ale neodehrál před půl rokem, až v loňském srpnu. Nezávislé iniciativy, ve kterých

převládají mladí lidé, můžeme objevit přibližně před dvěma roky, možná ještě dříve. Jejich příchod, pokud si vzpomínám, nebyl ti - chý, nepřišli po špičkách. Mnozí z nás byli překvapeni jejich přímostí, odvahou a nekompromisností až radikalismem a nechutí žít v poklidném rybníčku úvah a rozumových reakcí na stav společnosti. Vznikala drobná i větší nedorozumění.

Milan Šimečka tyto mladé v jedné své úvaze nazval "nevinnou generací". Alexandr Dubček je označil za "děti srpna". Je to prostě generace nezatížená hříchy minulosti a je širší než ty generace, které jsme tvořili my. V poválečném vývoji lze dohledat rychlejší střídání generačně spřízněných, protože i historické uzlové body šly za sebou v odstupu jenom několika let. Roky 1945, 1948, léta procesů rok 1956 s pádem modly Stalina, začátek šedesátých let s rehabilitacemi a uvolněním kultury a pak rok 1968. Nastala doba normalizace, chceme-li použít nový, přesnější termín - léta stagnace. Do tohoto období se vešlo více generačním zážitkem spřízněných ročníků. Proto v této skupině nacházíme mladé od šestnácti až po třicetileté. Prozatím nepřilíš diferencované.

Těmhle "nevinným" budeme marně vysvětlovat příčiny našeho jednání, marně je budeme poučovat o zážitku té či oné generace. Právě tak, jako nás mládí příliš nezajímaly názory generace předcházející a chtěli jsme se dobrat k vlastním postojům, i oni jsou soustředěni na problémy svého života a své pravdy o něm. Nenormální situace v období tzv. normalizace vlastně ani nedovolovala, aby se generace mezi sebou dorozuměly. Starší, když nechtěli říci pravdu, raději mlčeli. Právě proto dnešní mladí mají pocit, že na všechno musí přijít sami. Odtud, přesněji - i odtud k pramení jejich nedůvěra k nám. Když jsme nedobojovali boj za své ideály, proč by v nás nacházeli ochotu k prosazování jejich pojetí života? V tomto bodě bych se velice rád mýlil.

"Učme a snažme se svým každodenním přístupem k životu být lepší, čistější, lidšší; V naší společnosti se v poslední době hodně mluví o přestavbě, o novém myšlení. Byli jsme dokonce napadáni, že proces přestavby chceme marit. Dokažme, že tomu tak není a snažme se každý podle svých možností, aby se stala přestavbou a nejen převlekm. Nač postoj necht je naším novým myšlením...

Vyzýváme vás, abyste při tom všem nepřestali být kritičtí a nekompromisní ke všemu, co považujete za lživé, nespravedlivé a špatné. Nechceme přestat s účastí na těch manifestacích a shromážděních, které budeme považovat za spravedlivé a na které máme právo. Možná budeme považováni za blázny, ale budeme raději blázny s čistým svědomím, než ustrašení lidé s ohnutými zády."

Zamysleme se nejdříve nad generací rodičů těchto mladých, tehdy přibližně také dvacetiletých, kteří se v roce 1968 a 1969 prezentovali nejenom v ulicích Prahy. To oni byli nejvnímavějšími svědky rozšířeného prostoru pro vlastní názor a taky - v rychlé zkratce i nejhlubšího pokoření a ponížení celého národa v srpnu 1968. Invaze vojsk se zákonitě musela vpečetit do mysli dvacetiletých ostřeji, než se to stalo a odehrálo s generacemi předcházejícími. Tehdejší třicátníci a starší začali po srpnu váhavě, ale s přirozenou touhou najít východiska, jednat konformně. Hledali omluvy a nacházeli je tak rychle, jak jim to dovolovalo svědomí a postavení. Sledovali své vrstevníky ale i politiky, kteří stáli v čele této země. Registrovali ústupky, které se posléze staly i jejich omluvou. A zatím dvacetiletí ~~zážit~~ pořádali honičky a došlo k první šarvátkám v ulicích.

Přišel šok ledna 1969, kdy Jan Palach svým činem našel rezonanci ve všech generacích. Oslovil je tak krutým a etickým činem, který v naší historii nemá obdobu.

Mladí opět zareagovali a rodiče se s úzkostí dívali do očí svých dětí. Pátrali, jestli jejich vzdor nemá stejná etická měřítká. S úlevou poslouchali výzvy k životu, které tehdy vyslovovali básníci, publicisté, politici, lidé, kteří měli u mladých respekt. Když očistná vlna pomalu opadla, reagoval druhým činem další Jan. Oběť Jana Zajíce stojí dodnes ve stínu Palachově. Byl k uzoufání mladý.

Není účelem tohoto uvažování historické shrnutí těch časů. Když přeskočím srpen 1969 a s ním spojené vystoupení mladých nejenom v ulicích Prahy a masivní nasazení bezpečnostních složek, Lidových milicí a v záloze i armády, dojdeme na práh doby, která začala formovat společnost do té kritické polohy, ve které jsme dnes. Rodiče a prarodiče dnešních mladých lidí hledali a nacházeli způsob přežití, který dnes ostře - a jak jinak - posuzuje současná mladá generace. Fotografie, noviny, magnetofonové pásky

i zážitky z tohoto období byly poskládány do krabic a uloženy na místech, kam děti nechodí. Texty v učebnicích hovořili o zrádcích, jejich postihy byly masové a výmluvné. Ani většina těch, kteří byli vykaloučeni ze společnosti a stali se občany druhého řádu, před dětmi nemluvili. Zážitky byli pomalu ale jistě vytěšňovány. Byla třeba zapomenout už z důvodů duševní hygieny. Tohle jim snad není vyčítáno. Včítáno je jim to, jakým způsobem přehlušovali mladé touhy, co místo nich začali hromadit, čemu se začali oddávat. Navíc to všechno, jako každá generace otců, dělali pod svatým principem příštích odkazů generaci svých dětí. Mlčení přežívá až do dnešních dnů. Spotřební způsob života je u nás dost vyčerpávající a je mnohem těžší ho opustit, než se mladým zdá. Ne všichni ~~mu~~ dospělí mu za posledních dvacet let podlehli. Existují obrovské skupiny sociálně slabých rodin, zejména s více dětmi, které se těžce potýkaly se životem. I v tomto ohledu sociální ideál selhal a začínající rodiny to pociťují velmi výrazně. Nemůžeme ani obejít statistickou skupinu ~~paralytických~~ postižených, kteří museli změnit zaměstnání a protloukat se životem, na který nebyli vždy připraveni a "kvalifikovaní".

"Vám, chartisté a členové ostatních nezávislých skupin, bychom chtěli poděkovat za vaši iniciativu a statečnost, kterou jste zvláště v posledních měsících projevili. Velmi oceňujeme vaši dlouhodobou a neunávnou činnost a snahu vyburcovat svědomí čs. občanů k zasazování se o svá práva. Odpusťte nám, že my nemáme tolik statečnosti, abychom se podepsali vlastním jménem a vystavili se tak tváří v tvář represím StB. Zdá se nám, že oni ani úřady nejsou v současné době schopni takto navržený dialog přijmout. A proto jsme se rozhodli pro jinou cestu..."

Právě tak, jako bezhlavost a neúměrnost reakcí na vznik Charty 77 napomohl její publicitě a tomu, že Charta 77 vstoupila do vědomí naší i světové veřejnosti, mocenské zásahy se i tentokrát přičinily, aby dynamický vývoj, ke kterému došlo taky díky odvaze a rozhodnutí mladých spoluobčanů ongažovat se, se dostala opět situace v Československu pod zvětšovací sklo. Po každé ráně pendrekem, díky slznému plynu, psům a vodním dělům se cítili mladí den ze dne "hodnotnějšími", s potěšením sledovali, jak moc musí nasazovat stále větší a větší síly, až se v posledních dnech Palachova týdne zdálo, že historici budou psát první řádky výji-

mečného stavu vyhlášeného v Československu na konci ledna 89.

Je možné, že by si bezpečnostní aparát a jejich nadřízení opravdu neuvědomili, že v srpnu a říjnu 1988 si připravovali potenciální demonstranty pro leden 1987? Nepochopili, že rány pen-drekem, ponižování, zatýkání a brutalita jsou silnější argumentací než "ideodiverzní centrály" a vysílačky? Že "souboje" pen-drekářů s bezbrahnnými a vtipnými mladými lidmi, kteří si vysmyslí heslo - "My máme pravdu, vy máte psy!" - je nejlepší agitace, aby do toho šli mladí zas a zas? A když tyto smutné, ubohé a mnohdy tragické souboje o prostor pod sochou svatého Václava skončily, že se od psacích strojů vrhli na administrativní zpracování mladých, psali proti nim žaloby, pátrali v jejich soukromí, zkoumali jejich rodiny a věru nehledali sociologické poučení. To ne. Postavili je před soud a odsoudili. Myslí si snad, že stačí takto zadupat a vše v této zemi bude zase jak bývalo?

Bezpečnostní a justiční orgány, které řeší celou situaci za politiky, by si měly uvědomit hloubku a vážnost celé situace. Je to zejména povinnost Bezpečnosti, protože už roky zastupuje politiky a jednájí s disentem, jsou to oni, kteří předkládají denní svodky a hlášení. Oni byli zase vysláni na besedy s mladými lidmi a registrují otázky, které jsou položeny. Vyvozují z poznatků, jaké otázky padnou příště? Nebo si z úzkého profesionálního zájmu oechlivěji piší jména a adresy těch, kteří otázky položili? Otázky mladých jsou polkádány i za generace starších, pomalu ale jistě směřují k otevřeným ranám a bolestem společnosti, které musíme společně léčit či alespoň pro první chvíli pravdivě pojmenovat. Jistě, dnes je možné ještě je zastrašit či přitlačit ke zdi podle nových zákonů. Jenomže nezodpovězené otázky budou položeny jinými a jinde, protože se na ně už stojí fronty a tuším, že se tam už ze zvyku postaví i starší.

K tomu, abych zjistil podstatu otázek, jsem ^{ne}potřeboval být na besedách, ani poslouchat západní vysílání a číst samizdat. Stačí pozorně sledovat náš ukočirovaný tisk a otázky lehce objevíte - viz nedělní příloha Mladé fronty z 18.3.1989. Víím právě tak dobře, co si myslí dělnická třída, koneckonců jako dělník pracuji od té doby, co jsem byl vyhozen z rozhlasu. Sledoval jsem ale i první pořad Sondy v televizi a nepotřebuji velkou fantazii, abych věděl, jakými administrativními metodami byli m l a -

dí autoři pořadu dovedeni k "normě" odvahy. Vrátime se ale k textu, kterým je tato odvaha protkána, k textu mladých "účastníků".

"Vám, zástupci sdělovacích prostředků, ČTK, redakce Rudého práva, Večerní Prahy a dalších novin, pracovníků ČST a rozhlasu adresujeme odvolání proti vašim článkům, ve kterých jste falešně, zkresleně a lživě podávali zprávy o událostech na Václavském náměstí. Odvoláváme se proti tomu, že účastníci chtěli zneužít výročí smrti Jana Palacha k protistátní provokaci. Účastníci shromáždění si chtěli pouze připomenout jeho apel na svědomí národa položením květin, hymnou a pro - slovem organizátorů. Přítomní filmáři ČST velmi dobře vědí, že příslušníci Bezpečnosti a Lidových milicí nedovolili shromážděným ani postávat na chodníku a že tyto lidé nic jiného nedělali. Odvoláváme se proti suchým větám, že příslušníci plánovanou akci znemožnili. Nikde jsme se nedočetli, jakým způsobem bylo proti nám používáno obušků, které nás měly zahnat, a to i v průběhu zpěvu státní hymny, že jsme byli zvláště ve čtvrtek velmi surově bití a po odvlečení přímo fyzicky týráni za účast na demonstraci... Stydíme se za naše sdělovací prostředky, jejichž informace byly tak zoufale neúplné a zkreslené. Nikdy jsme si nedělali iluze o západních rozhlasových stanicích - málo platné, byli jsme velmi překvapeni, o kolik toho věděli víc než my vy. Jak přesné měli informace a jak se shodovala jejich zprávy s tím, co jsme sami viděli a zažili..."

Udělán výjimku a budu citovat z článku "Republiku si rozvracet nedáme", který vyšel v časopise Signál č. 4 v lednu 1989. Na 4. straně je zaznamenán tento rozhovor:

"Já pocházím z Mostecka a jsem z hornické rodiny," řekl nejmladší z účastníků besedy Antonín Pobuda. "A kdybych, ale to říkám jenom pro ilustraci, přišel domů s tím, že jsem byl na protistátní demonstraci, asi by mi táta dal pořádných pár facek. Chci tím říci, že mnoho spočívá ve výchově. V rodině, ve škole, ve společenských organizacích."

Nehleďte v tom, prosím, demagogii. Ten mladý člověk si jistě nepřeje, aby se vychovávalo fackami. Autor článku, zkušený Bohumil Lipert měl postřehnout trapný lapsus, protože co jiného bylo předvedeno před očima tisíců lidí?

Přemýšlel jsem, co se mohlo stát mezi srpnem 1988 a lednem 89 v rodinách mladých lidí. Možná byly položeny otázky na dvacet let starou historii. Mohly být oprášeny krabice se ~~zastřenými~~ zažloutlými novinami a ani ne tak zažloutlými fotografiemi. Generace otců se rozpomínal, protože nerozpomenout se asi nemohla.

Chvilí penížení jsme nezažili jenom v ulicích Prahy ale ve všech městech a vesnicích celé země. Starší možná vyprávěli, aby si odreagovali potlačený vztek. Snad se před svými potomky chtěli objevit ve své lepší podobě. Snad.

Mohlo to být i jinak. Mladí si sami objevili zdroje a byla to jistě vzrušivější četba než Mladý svět o problematice AIDS. Tato generace, pokud čte, není odkojena oficiální literaturou tak, aby ji rychle neodložila a nevyměnila za samizdat, který čte lačně a zejména rychle, protože se půjčuje jenom na jeden večer. Nudné plácání o ničem je přebito společenskými reflexemi. Konformita rodičů soutěží s etickými postoji mluvčích mladé generace. Je v tom jistě i kus společenské romantiky. Tiše a bez okázalé reakce mladí registrují malé i větší lži dospělých a to nejen doma, ale i ve škole. Po male a jistě se začíná rýsovat hranice, která odděluje jejich vychovatele od pravdy a tu oni pracně hledají. Na posouzení stavu společnosti dnes není třeba erudovaných politologů a sociologů. Situace je v mnoha úsecích tak zřetelná, že se politizuje i v hospodě u piva, často zasvěceně a trefně. Stačí několik neuvážených zákazů koncertů, pár pohrdavých a přezíravých vět a mladé hledání pravdy je smysluplné. Jistě, objevují ne doštití objektivní pravdu, je neúplná, ale je to pravda odpovídající jejich úrovni poznání.

Kdo dokázal vymyslet paradoxní věty o zneužívání mladých, kteří ještě nic neudělali pro tuto republiku a proto by měli tiše stát v koutě? Kdo jim chce přilepit nálepku živlů? A kdo kritizuje a hroutí se nad jejich sklony k agresivitě a přitom nejenom na ně, ale na všechny občany vysílá mladé násilníky, ve kterých někdo musel přehlušit zábrany, aby dokázali uhdít i staré lidi?

"Vám, příslušníci složek VB a StB vyjadřujeme protest proti násilí, kteréž jste vůči nám použili. Vy a my jsme stáli proti sobě. My, přesvědčení o svých právech s kytkami v rukou, vy, nadopovaní alkoholem, v rukou pendreky, kryti přílbami a štíty, za zády s vedními děly, transportéry, psy, kanystry se slzným plynem, antony a herdou příslušníků StB v kožených rukavicích. Byla to od první chvíle nerovná ~~partii~~ a nespravedlivá hra. Její partii jste rozehráli sami..."

Pročítám tento odstavec znovu a znovu a uvažuji nad možností, že mezi mladými lidmi s kytkami v rukou a mezi těmi druhými

se štíty a pendreky by vznikla malá pauza pro dorozumění, do které by jim nikdo nezasahoval. Pauza podobná těm, které vznikaly v srpnových dnech osmašedesátého, kdy mladí posbírali vědomosti z ruštiny a vysvětlovali nic nechápajícím vojákům v obrněncích, co se v naší zemi děje a proti čemu tedy vlastně ani nejde zbraněmi zasáhnout. Bylo to absurdní divadlo a odehrávalo se všude, kde to jen šlo. Opakovalo se v určité podobě i vloni. Mladí příslušníci Bezpečnosti byli zjevně zmateni, protože jim bylo vštěpováno, že proti nim poletí kameny, možná i lahve s hořlavinou, proto musí zasáhnout včas. A pak žádné kameny a žádné agrese ze strany občanů. Museli se doučovat, do ledna byl na to čas. Byla jim objasněna výhody beztrestnosti. Ať uděláš, comuděláš, jsi krytý nejenom štítem, přílbou a brýlemi. Bráníš...co vlastně bráníš? Aha - Poučení z krizového vývoje. Bráníš nevědeckou a odfláknutou prací, která je vydávána za hlubokou analýzu, na níž po celých sedmáct let nebyl čas, aby se alespoň trochu upravila. Pár vět, které k tomuto obrovskému problému bylo vysloveno v oficiálních sdělovacích prostředcích renomovanými vědci a publicisty, nemůže stačit. Na to přišli už i spisovatelé, kteří se sešli v březnu na Dobříši.

Vraťme se ještě na chvíli k hypotetické možnosti dorozumění mezi vrstevníky, kteří stáli v ulicích proti sobě. Snad naivně, ale přece jenom předpokládám, že by alespoň jiskřička z morálních postojů demonstrujících přeskočila i na mladé lidi v uniformách, protože bylo výsadou generace, že mezi sebou krutě nebojovala, pokud se jim do toho nepletli starší s jejich předsudky a dogmaty. Indoktrinace mladých lidí ještě není příliš hluboká. Fixují si ji až v době pragmatického uvažování, v časech existenčních problémů osamostatnění, když mají vlastní děti a jsou-li odpovědní, bojí se o jejich osud. Fakt, že režim používá naše děti jako rukojmí, objevil už citovaný a můj oblíbený Milan Šimečka.

Pro každou společnost bylo a bude nebezpečné, když si nastupující generace musí od samého začátku objevovat historickou pravdu jenom proto, že jim byla v rodině či ve škole utajena. Oficiální propaganda v té podobě, jak je dnes dělána, je dokonale kontraproductivní. Každá mladá, i ta naše generace, sahala po zakázaném ovoci. Vzpomínám na návštěvu Leningradu začátkem 60. let, kdy mi přátelé vyprávěli jako vtip situaci, kdy máma budoucí maturant-

ky přepisuje na psacím stroji Annu Kareninu, protože její dcera by si to jinak nepřečetla.

Přiznám se, že dokud jsem nepoznal současnou mladou generaci trochu zblízka, dokud jsem nezaostřil sluch na to, co říkají a za čím, alespoň část z nich, je rozhodnuta jít, byl jsem ovlivněn obrazem, který o této generaci záměrně či z nekvalifikovanosti skládala naše média. Obraz nepřiliš radostný, plný cyniků inertních k myšlenkám, živošišně se poddávající muzice, sledoval jsem barevné obrázky vexpláků, sexuálních výtržníků, nakrkomanů a bezostyšných vykradačů bytů a chat. Teď se k tomu přidává i tajenka s teroristy. Každá odstupující generace je ochotna tento obraz přijmout a není lehké postřehnout, že téměř všechny pokusy postrádají svobodné hledání příčin těchto jevů. Že příčiny jsou jenom naznačeny a přinejmenším zašifrovány.

V souvislosti s referováním našich sdělovacích prostředků o událostech v lednu 1989 jsem nejvíce litoval mladé pankáče. Tolikrát byli zneužiti televizí i fotografy, že si zaslouží honorář za účinkování. I v tom byla ta kontraproduktivnost zaměřená přímo na mne. Nevím, proč mám v souvislosti s vážně pojatým tématem sklon odbíhat k legráčkám a proč nemůžu vynechat zážitek s vlajkonoši. Vyšli z metra na Karláku, takoví správní pořízkové, šály v barvách Sparty a okamžitě se zorientovali a zorganizovali pomocí postiženým. S dojetím jsem sledoval, jak postrach stadiónů láskyplně konejší starou paní, která pláče po dávce slzného plynu a odvádí ji do bezpečí. Další sbírali lidi poražené proudy vody a jeden z nich řval na obsluhu děla - "Co blbneš, vždyť jsou tady lidi!" Stalo se 15. ledna 1989.

Negativní obraz mladé generace, který se veřejnosti v posledních měsících nabízí, zřejmě není samoučelný. Má nám ukázat, že od agresivních a podezřelých recesistů není možné přijmout nabídku dialogu. Když chcete diskutovat, tak pěkně ve třídách, nebo tam, kde vás rechrání anonymita. Pochybuji o vhodnosti tohoto návrhu, byť byl přednesen na nejvyšším grémiu. Otázka zůstane otázkou i když ji vyslechneme z telefonu si ji přečteme z anonymního dopisu. Její podstatou, je-li správně položena a chce-li jí dotazovaný porozumět, nezměníme tím, že pátráme po jménu tazatele.

Mladí lidé mají jednu dobrou a zároveň nepřijemnou vlastnost, že nejsou příliš taktičtí. Jenomže oni rádi přichytí nás dospě-

lé při polopravdách a lžích. Na těchto švestkách nás nachytala nejedna dcera nebo syn. Je to hra, která se předává z generace na generaci po dlouhá staletí. Hráli jsme ji s potěšením nedovzdělanců i my. Je zakódovaná v genech a je štěstí, že se předává jako štafetový kolík. A hraje se i v tiché verzi.

Skládat poklony mladým není pro nás starší ani lehké, ani jednoduché. Je mnoho věcí, které by se jim daly předhodit, ale v situaci, kdy se ukázala přímot a rozhodnost mladých tak důležitá pro celospolečenský vývoj, to je obzvláště těžké. U jedné výhrady se ale zastavím, protože nemohu jinak. Mladí v této zemi zaměřili svoji skepsi na generaci starších příliš globálně, i v citovaném textu úroveň neúcta k postojům všech starších.

Nejostřejší výhrady však směřují k členům komunistické strany. To konflikt ještě zostruje a dostává do polohy nesmiřitelnosti. Právě pro tuto zdánlivou nesmiřitelnost je zapotřebí, aby starší a to i členové vládnoucí strany, kteří nemohou nevidět narůstající krizi ve společnosti, při všech příležitostech dávali najevo své opravdové postoje. Aby s mladými mluvili a otupovali ostří nesmiřitelnosti.

Rok 1968 nepřišel náhodně, nepřišel jako dar s pádem Antonína Novotného. Už před tím existovala celá řada pokusů, a to úspěšných, prosadit opět do života zakázaná témata, pojmenovávat věci pravými jmény. Tam měli komunisté v Československu velkou zásluhu, že dokázali nejenom negovat, ale i koncepčně myslet a hledat novou cestu nejenom pro sebe, ale pro celou společnost. Otevírali cestu k lepším a vhodnějším vztahům. Tam vzniklo porozumění i pro jinak smýšlející a navazovala se přátelství, která trvají dodnes. Že to byly kroky váhavé a končící ve slepé uličce srpna 1968, je jiná věc. Nikdo z nás, kteří jsme to období prožili, nemůže říct, jak daleko by tento pokus zašel, k jaké podobě a formě demokracie bychom se dopravovali. Byl to pokus úctyhodný už proto, že byl v historii první, tím předčasný a vnějšími tlaky odsouzený k různému lavírování, až nakonec zcela zahubený vojenskou botou.

To, že dnešní mladí lidé posuzují stranu jenom podle projevů funkcionářů, že bohužel prozatím neslyší i názory "prostých" členů strany, je matoucí situace. Kdo trochu zná mechanismus moci, rychle si uvědomí, že největší šanci na změnu situace v Českoslo-

vensku mají právě komunisté, kteří svými otevřenými postoji dokáží pravdivě reflektovat jak situaci ve straně, tak i ve společnosti. Nepočítat s touto silou, využívat každou příležitost k vyslovení výhrad až urážek ke straně jako celku, je podle mého názoru příliš laciné.

Nejenom mezi mladými, ale i mezi staršími a i mezi příslušníky strany dnes existuje pocit, že ideologie dědů a otců selhává, že nezůstalo nic, čeho by se dalo chytit. To by však nemělo vyvolat situaci, kdy všichni, kteří k této ideologii patří, nepocítíli potřebu budovat obranný val před ostatními členy společnosti. V Polsku a Maďarsku jsou události tak rychlým tempem i díky pochoopení nejvyšších funkcionářů strany a státu. A navíc - komunisté v naší zemi předstávají jeden a půl miliónu občanů. Buďme i k těm, kteří mají jiné názory, velkorysí a spravedliví.

Málokdo v Československu ví, že po oběti Jana Palacha a Jana Zajíce šel po jejich cestě další člověk, čtyřicetiletý Evžen Plocek, člen OV KSČ v Jihlavě a delegát vysočanského sjezdu v srpnu 1968. Ušálil se na náměstí v Jihlavě 4. dubna 1969 a zemřel 9. dubna. Kratičká zpráva o jeho oběti byla vysílána v rozhlase a pak následovalo přísné vládní embargo. Zanechal po sobě vlastnoručně napsaný krátký vzkaz: "Jsem pro lidskou tvář a pro demokracii."

Generační spor současnosti má tentokrát opět i politickou povahu. Prvky, které bychom mohli nazvat soukromými, jsou potlačeny do pozadí, a právě proto je situace pro obě strany velmi delikátní. Chápu, že v těchto dnech a týdnech je těžké být důstojným partnerem po všech těch křivdách a osočováním. Že to ale jde, dokázala šesadvacetiletá dr. Hana Marvanová ve své závěrečné řeči, když stála před soudem za svoji činnost v Nezávislém mírovém ~~komitě~~ sdružení.

"My jsme se přece vždycky obraceli se svými podněty ke státním orgánům. Rozhodně nám nejde o destabilizaci, vždyť přece míru můžeme pomoci jen ve stabilní společnosti, která řeší své problémy skutečně demokraticky. Zákony rozhodně respektujeme a respektovat chceme. Chceme si jen uchovat vlastní nezávislý názor, který vyjadřuje názor určité části mladých lidí. Stát by měl aktivitu lidí posuzovat podle jejich skutečných úmyslů a ne podle toho, nakolik jsou organizováni a jestli nad jejich činností je nějaká oficiální hlavička. My jsme ke státním orgánům vždy přistupovali s důvěrou a otevřeností a také důvěru a otevřenost od nich očekáváme. Chci doufat, že budete objektivní. Přece posuzovat jakoukoli aktivitu jako nepřátelství

je skutečně v rozporu s duchovním klimatem, které se ve světě prosazuje, a která směřuje k důvěře a spolupráci."

Kolik důvěry, moudrosti, ale i důvěřivosti a víry, že její názory budou respektovány, nacházíme v tomto projevu my, starší. Jak prostě a jednoduše klade tato slova na stůl starších, "moudřejších". Na stůl plný zbytků podezíravosti, zlých zkušeností a poslušnosti, zvyku, že pro většinu z nás někdo musel předem formulovat obrysy povolených názorů, že bez této berličky mnozí z nás dodnes nejsou schopni samostatné názory veřejně vyslovit.

Vnímat, registrovat a počítat s názory mladé generace musí nejenom držitelé moci v tomto státě, ale my všichni, zejména když chceme, aby mladí vnímali, registrovali a počítali s názory našimi. Stalo se už mockrát od chvíle, kdy se mladí lidé neodvolatelně přihlásili o slovo, že jsme ze studu, aby nás neoznačili za staremilce či kompromisníky, přetali přesvědčovat o té pravdě, která je jenom naše a je nám vlastní díky historickým zkušenostem i ranám, které jsme utržili.

Odmítá-li moc dialog se společností, považují v této chvíli za důležité, aby se bez jakéhokoli ~~xxxixxi~~ laskavého svolení zahájil dialog mezi generacemi, třeba na soukromé p^udě. Tyto rozmluvy nás dovedou ke sblížení stanovisek a v této soukromé sféře se můžeme i my mladí doučit kultuře dialog~~umu~~. Aby nás mladí brali vážně, nesmíme se svých názorů lehkou vzdát, musíme jim otevřeně objasnit¹ chyby, kterých jsme se dopustili, a nezakrývat ty pilíře, na nichž stojí náš názor na život. Obě strany této mince musí naši následovníci znát. Jenom upřímnost a otevřenost přináší respekt. Nesnažme se jim přizpůsobit ani jim lichotit, protože to je ten nejhorší způsob shození se.

"Vám, ostatní občané naší země, zvláště vám, kteří jste adresovali své dopisy proti nám redakcím tisku, kteří jste vystupovali v rozhlase a televizi, vám chceme odpovědět na ~~xx~~ vaši nejčastější otázku. Jsme si vědomi toho, že ti, kteří proti nám štváli a stáli v pražských ulicích, jsou mocensky silnější. My však budeme delat všechno pro to, abychom byli silnější morálně. Ptáte se nás, co vlastně chceme. Odpovídáme: Nechceme moc. Nechceme vládnout. Chceme však žít v této zemi svobodně a zdravě. Chceme, aby vůči nám byla respektována a dodržována nezkrácená práva zaručovaná nám ústavou a dohodami, které jste v našem jméne podepsali. Chceme se svobodně shromažďovat a mít možnost vyjadřovat n a h l a s své kritické názory a připomínky na konkrétní situace ve společnosti. Chceme žít z d e beze strachu, že za své názory budeme perzekvováni a vězněni, jak o tom svědčí stov-

ky nevinných lidí, kteří jsou stíháni za události z ledna 1989."

Každá odpovědně uvažující vláda by ze slov obsažených v citovaném prohlášení měla vyvodit kladné důsledky. Po letech, kdy mladí lidé z této země nejruznějším způsobem utíkali nebo se v této zemi uzavírali do svého světa, se ozývá rozhodnutí v této zemi žít a podílet se na jejím spravování. Nastolují nové, pro ně přitažlivé etické postoje, ke kterým by se měla brát i generace zkažená spotřebním způsobem myšlení. Víím, že pro mnoho lidí je to těžké, moc těžké. Odnaučili jsme se poctivě pracovat, být odpovědní za své činy, hledali jsme si omluvy, že jinak to ani v této zemi nejde. To, že skupinka lidí jim vnucovala svůj názor podepřený mocenskými prostředky, bylo omluvou pro bezcharakternost.

Mnohé se ale od ledna 1989 změnilo. Mnozí občané pochopili, že lze i v této zemi žít se vzpřímenými zády, že stojí za to schytat nějakou tu ránu už proto, aby se svým dětem mohli dívat do očí. Generace strašáků v uplynulých letech žila na dluh generací příštích. Nadělala dluhy nejenom materiální. Zabraňme zvyšování zadluženosti i v této široké a nejdůležitější oblasti.

Mladí lidé začali se společností komunikovat. Zabraňme, aby tato komunikace byla zmařena a došlo ke společenské konforntaci. Čtete, prosím, závěr jejich prohlášení.

"Chceme, aby se vaše slova srovnávala s vašimi činy, tedy a- byste nám-mladým byli opravdovým morálním vzorem, příkladem v práci a soukromém životě a ne, jak často vidáme, příkladem fal- še, lži pokleslé morálky, kariérismu, pokrytectví, korupce atd. Nechceme být stejní. Vííme, že je v naší voasti i dost oprravdo- vých poctivých lidí. Ale když se rozhlédneme kolem, vidíme, že ti největší křiklouni patří mezi ty nejšpinavější. Chceme va- šim slovům věřit a ptáme se vás, jak, abychom nemuseli chýbat hřbet a znásilnovat své svědomí. Chceme s vámi žít a pracovat ve svobodné zemi se všemi právy, která nám zaručuje naše ústava. P o m o z t e n á m ."

Protože jsem chtěl pomoci, nakousl jsem problém mladých lidí, se kterými žijeme a které někdy naší a někdy jejich vinou vlast- ně málo známe. K tomuto tématu se budeme muset vracet i proto, a- by mladí z nemožnosti uplatnit svůj hlas nehledali opět cestu vzdoru. V minulých měsících si chtěli vyvzdorovat své právo veřejně říkat, co si myslí.

Celá společnost by měla pochopit, že to, co si mladí spolu s

námi v ulicích chtěli vyvzdorovat, má kladnou podobu a pozitivní výsledky ~~xx~~ pro všechny. Nepochybuji o tom, že mladí se budou ptát dál a klást své nepříjemné otázky. Odpovídejme na ně důstojně a ptejme se mocných spolu s nimi.

9.dubna 1989

Je čas otevřenosti

"Je čas se vyjádřit" napsal v RP z 19.4. doc.dr. Jaroslav Kozel, CSe. Po seznámení s obsahem jeho tvrzení a při uvědomění si faktů, které zamlčuje, mohu myslím konstatovat, že na svých čtenářích jen žádá, aby přijali, jak byla špatná politika z roku 1968. On, vedoucí ideologického oddělení ÚV KSČ z té doby, předstírá, že nic neví o Akčním programu KSČ, nerozlišuje mezi řešením určitého kritického stavu především ve straně a jakou krizi způsobila zahraniční intervence ze srpna 1968, mám-li uvést ta nejpodstatnější opomenutí. Není divu, že pak podle něho není na místě, aby tehdejší legitimní politiku kdokoli obhajoval a zejména ne bývalý první tajemník ÚV KSČ Alexander Dubček, který v říjnu 1967 vystoupil s požadavkem vytvoření politického programu. Navíc v tom nemá být s Dubčkem solidární Italská komunistická strana, požadující jak rehabilitaci jeho, tak zejména idejí "pražského jara". Něco takového je podle Kozla vměšování do našich vnitřních záležitostí, zatímco on jako by nic nevěděl o skutečné a dlouhotrvající zahraniční intervenci v Československu.

IKS spatřuje určitou obdobu snah KSČ z roku 1968 s tím, co dnes již pět let realizuje postupně KSSS, vedená M. Gorbačovem. Ukazují se v mnohém shodné ~~zřet~~ inspirující zdroje. Šlo a jde o hledání a nalézání cest k radikálním změnám ve směru efektivní ekonomiky, silné sociální politiky a vysoké úrovně všeobecné kultury. Základem pak je všestranná demokratizace života, sjednocující úloha KS a to především jako intelektuálního činitele. Z toho, co však napsal Kozel, je vidět, že nezná skutečný obsah sjezdu IKS a jeden ze základních momentů činnosti této strany., tj. zásadní a naprosto svobodné projednávání všech problémů života a vývoje společnosti. V tom možno sptářovat i výchozí shodu IKS s dnešní KSSS.

Nestojí proto se nad podněty, vycházejícími od IKS, zamyslet, namísto mluvení o silách, kterým nejde prý o socialismus? Cožpak to, co dnes probíhá v SSSR při zápase s dědictvím stalinismu, není lékem proti neduhu, který před čtvrt stoletím charakterizoval Palmiro Togliatti? Jak známo, ve svých krymských poznámkách k otázkám mezinárodního dělnického hnutí žádal vysvětlení, proč

stále je vše v soc. zemích zklíčeno, jak to klapne, a pak se náhle dostavují obtížné situace. Dnešní příspěvek IKS k řešení čs. otázky je organickým pokračováním linie, které dal vývoj za pravdu.

Pokud jde o čs. politiku roku 1968, použil J. Kozel v zásadě metodu známou a častokrát již používanou, totiž zamlčování podstatných faktů. Vyhýbá se termínu intervence, mluví o řešení problémů "způsobem", se kterým nesohlasil /což mu budiž připsáno ke cti/.

Jestliže podobný zásah je považován zásadně zamnepřijatelný /viz řadu mezinárodních dokumentů KSSS a SSSR z nedávné doby/, od počátku odporující mezinárodnímu právu, pak je přece třeba žádat jedině: jeho odčinění. Jinak nutně dochází k popírání nebo přinejmenším k nejistotám o věrohodnosti zásad vyhlašovaných^{ch} jak ve vztazích mezi zeměmi soc. typu, tak zvláště rozdílných společenských soustav. A to je z hlediska dalšího vývoje zejména v Evropě vážná překážka.

U autora v RP neexistuje vedle Akčního programu KSČ ani masové vylučování a vyškrtávání třetiny členu KS z jejich řad, nemění perzekuce a umlčování ostatních občanů. Naopak vyzvedá "konzolidaci", za kterou je třeba zřejmě stranickému a státnímu vedení jen stále děkovat. Jaká však je ta konzolidace, jak jí uvěřit, když z ní podle samotného autora vychází následující: "Vývoj po náročné etapě konzolidace... v rozhodujících oblastech a vztazích společenského života - zvláště v ekonomice, vědě, technice i politice - ustrnul. To, co krize v letech 1968-9 objektivně vyjevila, zůstalo namnoha úsecích jen málo dotčeno... Ustrnutí se nedaří překonat a narůstají jevy cizí socialismu..." Situace ~~by~~ tedy byla zlá a dnes je ještě horší, je tady však "přestavba" a přenechme vše nově se tvořícímu vedení.

Tak nějak uvažuje autor, který neřekl nic o odhalení krize již dávno před lednem 1968 a prvních krocích k jejímu překonávání např. ekonomickou reformou a zejména pak politickým programem polednového období, a že to byl naopak srpen, který ji prohloubil a dodal nové dimenze. V posrpnovém případě a zejména pak po dubnu 1969 neplatí snad, co autor chce předhazovat jiným, že neúmysly, ale výsledky jsou v politice rozhodující? Ovšem kdyby každý výsledek v politickém dění měl mít rozhodující definitivní váhu, pak by nemělo smysl usilovat o nutné nové změny.

Nevím, zda se J.Kozel přimluví za publikování mé odpovědi na své vystoupení, i když netvrdím, že je úplná a dokonalá. Především by měl žádat, aby bylo dáno slovo A.Dubčekovi. Ať se ukáže, co ten považuje za správné, k čemu je kritický. Jen ať autor nepřenechává nic jen tomu nově se formujícímu vedení strany a státu, které si snad poradí samo.

Ale co vlastně vykládá o nějakém novém vedení, když stále v těchto kruzích převažuje odstup od společnosti v jejím celku, nadřazování, které chce stále někoho předem vylučovat z možnosti mluvit k problémům, jak se to praktikovalo v uplynulých dvaceti letech. Podle čeho se vlastně poznají ti noví a kolik je naopak těch, kteří v roce 1968 šli jako by s "novým kursem", aby ho pak deslova zradili a dnes se dokonce tváří, jako by u toho dalších dvacet let nebyli? Všechny vina však padla na ty, kdo i za ztížených podmínek chtěli u určité, třeba modifikované, podoby reformního politického kursu setrvat.

Mám za to, že nikdo z opravdových stoupců socialistické obrody - a byla jich naprostá většina ve všech vrstvách společnosti - nepomýšlí na nějaké mechanické reprízy. A že se život v zemi nezastavil, to také málokdo popírá. Nebo je nutné přidávat příklady z totalitních režimů, ve kterých i bez zvláštních ekcesů je zaznamenáván nejen hospodářský vývoj, ale též určitý vzestup ve vyspělejších způsobu vládnutí.

Není však něco takového málo pro zemi, která se chce hlásit k nové demokratické tváři světa? Navíc zemi, která má podmínky a ve svých tradicích, schopnostech lidí, pracujících rukou a hlav.

Raději snesu výtky z nedostatku pochopení pro některé nové tóny v článku J.Kozla podobné těm, které dnes zaznívají i v jednáních oficiálních vystoupeních, než abych se oddával iluzím, jak už je vše na nejlepší cestě. Ano, zaznamenal jsem zmínky o dobrosrdečnosti A.Dubčka a zřejmě též platí upozornění neopodstatněného i svévolného rozdělování společnosti na tzv. zásadové a pevné a ty ostatní. K čemu však je dobré soucítění, když hodnocení nedávné skutečnosti z doby před dvaceti lety je u autora neodvolatelné. Tady přece jde výsostně o politiku.

Preto s podivem konstatuji, co všechno v této zemi alespoň podle autora a jeho představených způsobil jeden člověk nebo nějaká skupinka lidí, a to vše vlastně za osm měsíců oproti dva-

oeti následujícím rokům. To nemá mít nadále nikdo právo se ozvat? To by pak byla jen hra na demokracii, a ve skutečnosti však svévole.

Přitom, jak mohu soudit z vystupování mnoha občanů, většinou chtějí, aby rozhever od pravdivého pohledu na minulost přecházel k současnosti a řešení všech základních existujících problémů. Jde jak o starší a střední generaci, tak i o skutečné představitele čs. mládeže.

Praha 5.května 1989

/Zasláno RP a J.Kozlovi/

Nevím, nakolik byla v Itálii věnována pozornost té části projevu M. Gorbačova v Kyjevě, v němž hovořil, že "provádíme nejen v teorii, ale i v praxi přestávku svých vztahů se socialistickými zeměmi". Podle řečníka jde o následující: bezpodmínečná samostatnost, plná rovnoprávnost, přísné nevměšování se do vnitřních záležitostí, náprava deformací a chyb spjatých s dřívějším obdobím dějin socialismu, hlubší a vědecky podložené respektování vzájemných zájmů, solidarita a vzájemná pomoc. Konstatuje to v souvislosti s tím, že mnohé socialistické země nyní hledají cesty a formy přechodu k nové kvalitě života. Říká dále: "Rozvíjet všechny tyto nové procesy ve vlastní zemi znamená i rozvíjet světový socialismus zajišťovat všeobecný pokrok lidstva."

Na první pohled je to důležitý podnět k novým internacionálním momentům vzájemné politiky a vztahů. Týká se teorie i praxe, je na místě věcná diskuse, posuzování v obojím ohledu.

Nám se věci jeví tak, že je nutné podrobit zásady věcnému zkoumání, všestrannému vyjasňování jejich obsahu při konfrontaci s potřebami socialistického rozvoje. Zejména solidarita a vzájemná pomoc vyžadují hlubšího osvětlení. Jde též o nahrazení celkem stereotypní formulace, v níž strana a vláda se identifikují.

Celkově chybí historický rozměr, což je nutné právě v zájmu toho hlavního pohledu vpřed. Tento rozměr je nezbytný konkrétně pokud jde o vojenskou intervenci ze srpna 1968 proti Československu. To nemůže být jen naší čsl. záležitostí, ale všech, kdož intervenovali, třeba odpovědnost v některých zemích nesli jiní, než kteří jsou dnes u moci.

Společné, internacionální, by mělo, jak soudím, vždy vycházet z národního, z konkrétních podmínek. To nejspíše přispěje k vytvoření záruk vyvarovat se neblahých jevů. Takových, kdy vše se líčilo v nejlepších barvách a najednou se dostavil naprostý opak. Vůbec je nutné se rozloučit s představami o bezkonfliktním vývoji, stejně jako nic z minulosti neúže obejít termínem pouhého konstatování "náprava deformací a chyb".

Velká část našich národů, Čechů a Slováků a dalších národností země, očekává v blízkém budoucnu ono již zmíněné zásadní kritické slovo k vojenské intervenci z 21. srpna 1968. Zároveň bude nutné vyslovit se - což je především čs. záležitost - k základním důsledkům spojeným s tím, co z ní vycházelo v podobě tzv. politiky normalizace. Šlo o postupné zastavení strukturálních a demokratických reforem v socialistickém uspořádání země, jejichž oprávněnost je dnes shledávána mnohem neléhavější, rozšířena o domácí nové poznatky,

včetně podnětů sovětské přestavby.

Je nutné dále vzít do úvahy následující: v minulých měsících a týdnech prožilo Československo nové projevy národního a demokratického uvědomění. Mám mj. na mysli protestní průvody převážně mladých lidí 21. 8., manifestace k svátku samostatného Československa 28. 10. Důstojné uctění památky těch, kdo svou lidskou obětí spontánně i uvědoměle vystupovali za svobodu ve své zemi. Nelze postihnout vše, co je charakterizováno aktivizací socialistických proudů z r. 1968, a zejména pak vstupem do politiky příslušníků mladých generací, jimž je blízká její deideologizace, sklon k věcnosti. K uvedeným projevům ty se připojili i další občané, kterým však často chybí důkladnější všestranná informovanost.

Žádná oficiální kampaň nemůže však zakrýt skutečnost. Dochází ke konfrontaci s tím, co čs. zástupci podepsali nedávno ve Vídni, pokud jde o realizaci lidských práv a ~~svobod~~ základních svobod. Není také divu, že se ve světě zvedla vlna protestů vůči potlačovacím akcím čs. vládnoucích míst a jejich orgánů a vynášeným soudním rozsudkům. Promlouvají odpovědná místa různých států, jasný a rozhodný hlas demokratů. Slyšíme slova solidarity italských a francouzských komunistů, socialistů, sociálních demokratů.

Ale vraťme se ještě k počátečním slovům o nápravné deformaci minulosti. Podobnou otázku v souvislosti s intervencí r. 1968 dával šéfredaktor "Moskevských novostí" v únorovém čísle svému kolegovi Z. Hořenímu z R.P. a členu sekretariátu ÚV KSČ. Dostal však odpo. věď: "Nebudeme se vracet k jejich přehodnocení, v každém případě ne naše generace". Co dodat k tomuhle? "Nový internacionalismus" musí stále počítat se svými protivníky. A dostávat podporu od nejširších sil.

Jestliže mnozí čs. ekonomové dokládají, že v různém ohledu žijeme na účet budoucích generací, někteří politikové by si přáli přežít svá už tak přezrálá funkční období dále v neostalinových nebo alespoň brežněvovských stereotypech minulosti a přetrvávajících nepravdách.

Praha 2. března 1989
/Psáno pro 1. Unita/

Václav Slavík
býv. člen ÚV KSČ

Zkrat mezi společenskou kritikou a společenskou aktivitou

Smyslem společenské kritiky je přetvářející společenská aktivita. Pokud to platí, může prognostik ze síly a hloubky společenské kritiky usuzovat na intenzitu aktivity, která z této kritiky vychází a uvažovat o pravděpodobnosti dosažení příslušných cílů či alespoň o proporcích intenzity příslušných společenských hnutí. Na základě sociologických výzkumů lze pak modelovat tyto dva základní řetězce vazeb v nejširších kruzích obyvatelstva:

a/ Hodnotová orientace na společenské zájmy a na veřejnou aktivitu, její realizace - podprůměrné vyzvedání předností dosavadního systému - nadprůměrná kritika všech společenských nedostatků a vývojových bariér, dnes pak zejména byrokratizmu, jednostranně direktivního řízení, způsobu výběru do funkcí a ekologických devastací - uznání potřeby přestavby - aktivní postoje k přestavbě, která si klade za cíl odstraňování kritizovaných nedostatků.

b/ Hodnotová orientace na osobní a rodinné zájmy, na klidný život - slabší účast ve veřejném životě - nadprůměrné vyzvedávání dosavadních předností společenského systému - kritika spíše proti individuálním morálním nedostatkům, vysloveně patologickým společenským jevům - společenská pasivita, indiference ve vztahu k potřebám společenské přestavby.

Tyto řetězce jsou více méně charakteristické pro stav společenských vazeb v současném SSSR. Informace, které odtamtud přicházejí /včetně údajů ze sociologických výzkumů, nebo o průběhu březnových voleb/ nesvědčují tomu, že rychle sílí první z uvedených řetězců. Pokud bude příznačný pro dále vzrůstající většinu, bude tvořit nejspolehlivější záruku úspěchu přestavby a překonání hrozivých /ekonomických a politických/ bariér, na které přestavba dlouhodobě naráží.

Jak však interpretovat takové výsledky sociologického výukumu, kdy se hlavní řetězce společenských vazeb vytvářejí tímto způsobem:

a/ Hodnotové orientace na rodinu a klidný život, na soulad osobních, rodinných a společenských zájmů - slabá účast ve veřejném životě - podprůměrné vyzvedání předností dosavadního systému - nadprůměrná kritika všech společenských nedostatků a vývojových bariér, zejména byrokratizmu, direktivního řízení, způsobu výběru do funkcí a ekologických devastací - uznání potřeby přestavby - skepse ve vztahu k možnosti uskutečnit přestavbu - postoj zainteresovaného pozorovatele.

b/ Hodnotové orientace na společenské zájmy a na veřejnou aktivitu, její realizace - nadprůměrné vyzvedávání dosavadních předností

společenského systému /např. jeho demokratičnosti, participativnosti/ - kritika spíše proti individuálním morálním nedostatkům a vysloveně patologickým jevům - uznání potřeby přestavby - optimističticky aktivní postoje k přestavbě.

Jestliže se takto utváří konstelace společenských vazeb, pak obsahuje celou řadu paradoxů. Tyto paradoxy nelze považovat za nesmysly, ale za odraz reálných disjunkcí v ekonomicky i politicky disbalancované společnosti.

Základním z těchto paradoxů je zkrat mezi společenskou kritikou a společensky přetvářející aktivitou. Vzhledem k tomuto zkratu se kritika přetváří ve skepsi. - Příčinami zkratu může být přesvědčení o slabosti ekonomických východisek přestavby, nedůvěra v decizní sféru, zda je její ~~průběh~~ postup při přestavbě dostatečně důsledný, zda překonala dřívější kádrové i jiné přehmaty, zda aplikuje dostatečně demokratické přístupy, zda příliš neotálí s uvolněním tržních vztahů atd.

Paradoxní je a vice versa i tendence k přetvářející aktivitě bez adekvátní kritiky toho, co má být přetvářeno. Je-li kritika bez aktivity neúčinná, je aktivita bez kritiky neobsažná - alespoň z hlediska systémové přestavby. Touto cestou lze mírně vylepšovat doseavadní vztahy, ne však vytvářet novou kvalitu.

Paradoxní je i to, že společenská kritika se asociuje se zesílenými hodnotovými důrazy na klidný život v rodinném kruhu. To souvisí s tím, že jde o kritiku silně privatizovanou, z obavy před nepříjemnými důsledky a vzhledem k publikačním možnostem pronášenou neformálními informačními kanály. O kritiku, kterou decizní sféra všemožně zlehčuje. Sama o sobě hodnotová orientace na rodinu jakožto celospolečenskou hodnotovou dominantu však dodává této kritice takovou latentní setrvalost, která jí umožňuje kdykoliv přejít na otevřenou historickou scénu.

Z latentní polohy kritiky vyplývá i její paradoxní disjunkce s veřejnou činností. Veřejná činnost nemá dostatečné kritické náplně pro přetváření společenské reality, nepočítá s alternativně polemickými postoji a s možností podstatnější přestavby sebe samé. Optimisté si představují přestavbu jako realizovatelnou v rámci doposud daných dimenzí veřejné činnosti, skeptici se právě takto zaměřené veřejné činnosti vyhýbají.

A celá ta soustava paradoxů nakonec vrcholí tím, že v latentním povědomí veřejnosti přebývá nikoliv jediné, ale hned dvě, značně odlišná pojetí přestavby. Je to na jedné straně přestavba proklamovaná, která se umísťuje v rámci systému oficiálních hodnot, a je

předmětem skepse většiny společnosti. Na druhé straně je to modelově demokratická přestavba, která se umísťuje v rámci hodnotového systému demokraticky zaměřené společenské většiny, tato většina ji také uznává, vzhledem ke stavu decizní sféry však nevidí možnosti její realizace.

Všechny tyto paradoxy nemusí být sociálně psychologickou abnormalitou. Může to být i zcela přirozená sociálně psychologická reakce na paradoxální stav společenských vztahů. V tom případě se jedná o vztahy /zejm. po stránce hodnotové/ silně krizové, se slabou perspektivou udržení dosavadního stavu. Prognostik bude podle míry paradoxality usuzovat na možnost a podmínky řešení krizového stavu a modelovat, jak se s překonáváním jednotlivých paradoxů bude postupně zjasňovat nová perspektiva.

Výzkum, který přinesl tyto paradoxální výsledky, se realizoval na podzim 1988 na dostatečně reprezentativním vzorku československé populace. Krizový charakter šetřených vztahů se projevilⁱ v tom že řetězec "kritika- skepse" je příznačný pro absolutní většinu souboru/54%/ , zatím co řetězec "pochvala předností - aktivita" jen pro pětinu. Zbytek tvoří občané s únikovou tendencí /tj. ti, kteří soudí, že se jich přestavba netýká nebo pro ni nemohou nic udělat - sedmina/ a ti , kteří uznávají jako potřebné jen malé změny, nikoliv celkovou přestavbu /čtrnáctina/.

O ekonomii, samosprávě a demokracii

/Ke sporům o charakter mechanismu fungování společnosti
a její ekonomiky/

Přátelé mě upozornili na článek francouzské autorky Catherine Verla "Jugoslávie a Sovětský svaz" v č.8/1988 časopisu Imprekor, v němž pojednává o zkušenostech se samosprávou v SSSR a zejména v Jugoslávii, přičemž se rovněž obsírně zabývá mou úvahou "Pro ekonomiku není samospráva jedinou alternativou" z roku 1986, kterou jsem reagoval na dokument Charty 77 o ekonomické rebelmatische. Autorka označuje můj příspěvek za originální, obsírně informuje o jeho základních myšlenkách /i když ne vždy přesně/ a pokouší se o jeho kritiku z pozic zastánce "globální samosprávy celé společnosti" a kritika ~~xxpxxi~~ "Logiky tržních vztahů" a "Itržní regulace". Článek, bohužel, neobsahuje souhrnný pozitivní výklad autorčiných názorů na uvedená témata a já neznám jiné její práce, kde tak možná učinila. Budu-li s ní tedy v této úvaze polemizovat, nemohu vyloučit, že mé námitky proti velmi obecně formulovaným myšlenkám půjdou někdy na vrub mé nedostatečné informovanosti a nepřesnému výkladu, za což se předem omlouvám. Totéž se ostatně přihodilo i jí, když byla pouze odkázána na můj článek, který pochopitelně jen velmi neúplně vyjádřil názor na to, co je obsírně a v řadě dalších souvislostí vyjádřeno v mých studiích, zejména "Hospodářství a demokracie" /str.130/ a "Stát a ekonomika" /str. 360/, jejichž vydání v ČSSR zatím nebylo povoleno. Některé autorčiny kritické výhrady mají proto svůj základ v neporozumění či v neznalosti mých názorů.

Na prvním místě to platí o "Fondu národního/ společenského/ jmění", který autorka pochopila jako jakýsi centrální investiční fond, do kterého podniky přispívají určitou základní částkou a v němž je soustředěno hospodaření s investičními fondy. To ji pak vede k závěru o "velmi omezené roli, kterou Šule připisuje státu" a k výtece, že se vůbec nezabývám jeho politickým systémem. Ve své práci "Hospodářství a demokracie" však zcela jednoznačně docházím k závěru /je tomu věnována celá poslední kapitola nazvaná

"Demokracie a celospolečenské řízení ekonomiky"/, že "demokratický model", jehož podobu zde rozvíjím na úrovni podniků, předpokládá i demokratickou formu organizace společnosti jako celku. V práci "Stát a ekonomika" jsem si právě dal za úkol řešit tuto problematiku, ovšem pouze z aspektu fungování ekonomického mechanismu společnosti, v němž se považuji za dostatečně znalého. Přitom opět předpokládám, že společnost vyřešila i problém svého politického mechanismu na demokratických základech, i když tuto otázku konkrétně neřeším - to by vyžadovalo samostatnou studii a autora s rozsáhlou sociologicko-politicko-ekonomickou erudicí. Nevěřím přitom, že řešení této složité problematiky lze vyjádřit nějakým jednoduchým unuverzálním principem /např. "globální samospráva" či "zastupitelská demokracie"/, který nereflektuje složitost, bohatou strukturou a složitostí společenského organismu současné industriální a postindustriální civilizace, specifčnosti historického vývoje jednotlivých společností a sociálně-psychologický stav společnosti samotné. K tomu se však ještě vrátím.

Právě "Fond společenského jmění" úatří k oněm klíčovým bodům, které - podle mého názoru - otevírají cestu k řešení základních otázek vztahu společnosti a její ekonomiky, tj. vztahu fungování politického a ekonomického mechanismu, v demokratické nekapitalistické společnosti, kde zatím všechny dosavadní pokusy ztroskotaly, když praktické výsledky byly vždy podstatně horší než ve vyspělých kapitalistických zemích, a to jak pokud jde o ekonomiku, tak i o svobodu a demokratická práva občanů.

Koncepce tohoto Fondu především překonává klasické etatistické pojetí vlastnictví většiny socialistů, při kterém dochází k vyvlastnění ~~x~~ kapitalistů jejich zestátněním. Výsledkem je zformování centrálně-přídělového mechanismu fungování ekonomiky /často nazývaného stalinským/, který společenskou ekonomiku chápe jako jediný státní superpodnik "řízený" tomu odpovídajícími způsoby /přímé centrální bilančně-plánové rozdělování výrobních činitelů i výsledků výrobní činnosti/. Podrobnou analýzu ~~praxe~~ fungování tohoto mechanismu a jeho důsledků jsem provedl ve "Státu a ekonomice" a právě z ní se zrodilo pojetí "Fondu společenského jmění". Ten není žádným centrálním investičním fondem. V něm dochází k soustředění veškerého jmění podniků dosavadního státního

sektoru.

To tedy především znamená, že vedle podniků v celospolečenském vlastnictví se předpokládá existence dalších vlastnických forem: družstevní, komunální i soukromé vlastnictví, přičemž váha těchto jednotlivých sektorů společenské ekonomiky může být v jednotlivých nekapitalistických /socialistických/ společnostech různá v závislosti na jejich historickém vývoji. Jejich postavení v ekonomice však je rovnoprávné a umožňuje vzájemnou konkurenci. Nekapitalistická /socialistická/ ekonomika se tu tedy chápe - pokud jde o vlastnické formy - jako smíšená.

Uznání tohoto faktu už většinou v zemích existujícího socialismu není problémem, rozdílné názory se soustřeďují hlavně na otázku velikosti podílu jednotlivých sektorů, zejména soukromého, a na jejich charakter /zejména problém quasidružstev, formálně družstevních, ale de facto státních podniků/. Řešení těchto názorových rozdílů je spíše problém politických postojů než hledání věcných, tj. odborných východisek.

Zcela jinak je tomu však u dosavadního "státního sektoru", se kterým si zatím teoretici nekapitalistické ekonomiky nevědí rady. Koncepte "Fondu společenského jmění" nabízí teoretické i praktické východisko, když řeší hned několik klíčových problémů postavení tohoto sektoru v ekonomice současně.

1/ Odděluje ekonomiku od státu, uskutečňuje její deetatizaci, aniž by docházelo k její reprivatizaci a tím i k obnově potenciálního rentiérství /vykořisťování/, Vyčlenění "státního sektoru" z mechanismu státního rozpočtu vytváří účinnou institucionální bariéru proti znehodnocování produktivní síly společenského kapitálu či dokonce jeho prohosподаření. Právě propojení ekonomiky se státním rozpočtem v dosavadním centrálně-přídělovém mechanismu umožnilo ve všech zemích existujícího socialismu po desetiletí relativně libovolně odčerpávat z podniků i celých odvětví ekonomiky nejen nově vytvářenou hodnotu /odvod zisku či "daň" z obrátu/, ale i zdroje určené k obnově základního ~~jmění~~ kapitálu /odvody odpisů/. Takto odčerpané zdroje bylo pak možné prostřednictvím státního rozpočtu značně libovolně "přerozdělovat", více či méně subjektivisticky "investovat" buď zcela bez ohledu na efektivnost, anebo podle více či méně problematických "kriterií efektivnosti"; bylo je však možno použít zcela neproduktivně /na

spotřebu/ či dokonce antiproduktivně, když vedlejší účinky zatěžují společnost více než činí ekonomické výnosy, což vše se hojně ve všech soc. zemích skutečně dělo. Je to mechanismus, který přivádí ekonomiku do stavu permanentní nedostatkovosti a prohlubujícího se ekonomického, technologického a sociálního zaostávání za vyspělými peněžně-tržními ekonomikami.

Osamostatnění "Fondu společenského jmění" a jeho oddělení od státního rozpočtu vytváří nezbytné bariéry proti takovému "přečerpávání" zdrojů nezbytných pro zachování a rozmnožování /rozšířenou/ reprodukci/ společenského bohatství ve sféře reprezentované dosavadním státním sektorem a současně i podmínky pro plné samofinancování jeho rozvoje /odpisy zůstávají v podnicích, daň ze základního jmění podniků odpovídající úrokové míře ze zápujčného kapitálu i některé jiné příjmy správy Fondu vytvářejí centralizované zdroje potřebné k řešení celospolečenských problémů, jež ziskově motivovaná podniková sféra neřeší - např. rozvoj infrastruktury atp./ . Problém příjmových zdrojů státního rozpočtu k financování neekonomických, zejména mocensko-správních funkcí státu, se přesouvá z přímého plánového rozdělování očekávané tvorby národního důchodu do sféry zdanění důchodů podniků i obyvatelstva, které podléhá zákonem vymezené kontrole společnosti /např. procedura parlamentního schvalování/. Zatímco ekonomika je zcela vyřazena z přímé reglementace státem, jeho mocensko-správní rože je přísně rozpočtevě omezena daňovým výnosem podmíněným nezbytným souhlasem společnosti /míra a způsob zdanění patří k podstatným faktorům uplatňujícím se v politickém mechanismu založeném na principu skutečně svobodných voleb/.

2/ Majetkovým oddělením a osamostatněním^{od} státu se však role Fondu zdaleka nevyčerpává. Mechanismus jeho fungování je dále založen především na tom, že umožňuje i bez reprivatizace realizovat důsledně tržní postavení podniků.

Dosahuje se toho tím, že ve výchozím bodě je každému podniku vymezeno základní jmění definované výlučně v peněžní formě na úrovni "konkursní podstaty" /zůstatkové hodnoty/ disponibilního majetku. Touto operací se vytvářejí základní výchozí předpoklady k tomu, aby se v podnikové sféře mohl začít realizovat

princip skutečně úplného "chozrasčotu" a samofinancování:

- Uskutečňuje se hladký přechod od dosavadního v podstatě naturálního "fondového" hospodářství, kdy každá koruna má svoji poznávací "mašličku" a také jinou "hodnotu", kdy neexistuje vzájemná převoditelnost různě "mašličkovaných" peněz, do ekonomiky založené na peněžně-tržních vztazích, kdy peněžně /nikoli naturálně/ vymezené základní jmění navrácí každé koruně reprezentující toto základní jmění stejnou hodnotu, což musí mít dalekosáhlé důsledky pozitivní jak pro vztah k centru, tak i pro chování podniku samotného.

Pokud jde o centrum, není pro ně nadále důležité, jakou konkrétní naturální podobu mají "fondy" reprezentované základním jměním. Pro ně jsou od této chvíle důležité jen dvě základní skutečnosti: zda podnik z tohoto jmění řádně platí stanovenou daň, která je zdrojem centrálních fondů, jejichž prostřednictvím centrum realizuje svou regulativní roli v ekonomice, a dále, zda majetek podniku při jeho depozici /podnikatelské činnosti/ neklesá pod úroveň vymezeného základního jmění, o čemž každoročně podává ~~úkaz~~ obraz výsledná bilance hospodaření, neboť v takovém případě je ohroženo základní jmění jakožto část jmění celospolečenského a centrum musí zasahovat /vnucená správa, volba nového ředitele, konsolidační program, resp. ve zdůvodněných případech likvidace podniku atp./.

Pokud jde o podnik, stává se naopak konkrétní naturální podoba tohoto jmění klíčovou otázkou úspěšnosti jeho podnikání. Nyní už nemůže natahovat ruce k centru po přídělech "fondů", ba právě naopak, každý nevyužitý či nevykonný "fond" se stává nežádoucím, protože "nepracuje", ale zatěžuje základní jmění. Modernizaci a rekonstrukci za těchto podmínek není třeba podniku vnucovat zvenčí, neboť ta vstupuje do inerce jeho chování stejně tak jako jeho zájem na tom, aby každá investovaná koruna "rodila mladé", aby vynášela více než je třeba k zaplacení daně ze základního jmění. Protože teprve potom je možno počítat s nějakým důchodem pro sebe.

- Tím, že se "základní fondy" promítají do základního jmění zůstatkovou hodnotou, dochází k vyrovnaní výchozích podmínek podniků, což je jeden z kardinálních problémů přechodu od centrálně-přídělového mechanismu k mechanismu peněžně-tržnímu a všechny dosavadní reformy na něm zrtoskotávaly.

Teprve v podniku postaveném do takovýchto ekonomických pod-

míněk nabývá smyslu otázka o vlivu "společenského vlastníka" reprezentovaného kolektivem všech pracovníků podniku, neboť jeho současné i budoucí důchody, ba i samotné jeho zaměstnání v podniku samém nadále závisí jen a jen na podnikatelské zdatnosti celého kolektivu. Někteří ekonomové si berou za vzor kapitalistickou akciovou společnost a chtějí tento problém řešit tím, že s podnikových zaměstnanců udělají akcionáře. Zastánci samosprávy vytvářejí zaměstnanci volený kolektivní podnikatelský orgán, který má rozhodovat o všech základních otázkách hospodaření, podniku. V obou případech je ředitel jen jakýmsi výkonným úředníkem buď správní rady akcionářů či kolektivního samosprávného orgánu. Obě koncepce podléhají iluzi, že kvalita podnikatelského rozhodnutí je tím větší, čím více lidí "do toho" mluví. Četní empirické studie ze života korporací už od 30. let však je dnoznačně prokazují, že o jejich podnikatelském úspěchu nerozhodují zasedání správních rad, ale podnikatelská zdatnost jejich manažerů. Rovněž dlouholetá zkušenost samosprávných orgánů v Jugoslávii podala nadbytek důkazů, že kolektivní orgány, navíc slučující v sobě podnikatelskou i sociální funkci podniku, problém podnikatelské zdatnosti podniku neřeší, ba spíše naopak /není zde dost místa na teoretické objasnění této skutečnosti, v tom musím opět odkázat na svou studii *Hospodářství a demokracie*/.

Podstata problému^{ne} spočívá v tom, že každý "vlastník" do všeho mluví, ale v tom, že si do čela podniku, jehož úspěch závisí na tom, jak ~~si~~ dnes, zítra, za pět či ~~na~~ deset let povede na reálném trhu /domácím i světovém/, může a dpkáže vybrat podnikatelsky zdatného manažera, který umí s dlouhodobým výhledem dnes a denně vyhledávat příležitosti k úspěchu zaručujícímu nejenom dnešní, ale i budoucí rostoucí výdělky a zlepšování pracovních i sociálních podmínek všech "vlastníků". Na tom je právě založen můj "demokratický model", který řeší pověřování podnikatelskou funkcí v podniku na principu kombinace konkursu /záruka odbornosti ověřovaná konkurencí/ s volbami ředitele pracovním kolektivem na omezenou dobu. Každoroční zveřejňování a projednávání bilance podnikového hospodaření spojené s udělováním /či neudělením/ absolutoria zvolenému řediteli poskytuje dostatek příležitosti každému "do toho"^{pr} mluvit a v případě nezbytnosti požadovat i nápravu chybné

volby. Sociální aspekt je pak v podniku řešen prostřednictvím kolektivních smluv uzavíraných mezi manažerem a zájmovými organizacemi pracovníků podniku, tedy hlavně odbory /mzdové podmínky, přičemž se předpokládá, že mzdové tarify s výjimkou minimální mzdy nejsou stanoveny centrálně, i ostatní pracovní a sociální podmínky v rámci obecně platného pracovního práva chápaného jako minimální závazná norma/.

3/ Koncepce "Fondu společenského jmění" staví do zcela jiného světla roli státu jakožto celospolečenského regulativního centra, a to jak pokud jde o regulaci ekonomického vývoje, tak i o uplatnění mimoekonomických cílů a preferencí společnosti.

Pokud jde o regulaci ekonomiky, je nemyslitelná přímá reglementace podnikové sféry prostřednictvím centrálního bilančně - ukazatelového plánu v kterémkoli vlastnickém sektoru, tedy i v tom, který reprezentuje Fond celospolečenského jmění, a který může charakterizovat jako vlastnictví celospolečenské. Jestliže jsme v předchozím bodě ukázali, že chování podniků je regulováno trhem, pak specifická role centra je v tom, že ono reguluje tento trh, a to dvojitým způsobem: stanovením obecně platných zákonných "pravidel hry", ve kterých trh působí, a dále - zejména z krátkodobého hlediska - manipulací regulat v ními nástroji plně konsistentními s podmínkami fungování peněžně-tržního mechanismu.

K obecně a dlouhodobě platným "pravidlům hry", jejichž schválení a případné změny podléhají proceduře projednávání v institucích předpokládané demokraticky organizované společnosti, patří zejména:

- hospodářské zákonodárství i upravující podmínky pluralitního zakladatelského systému ve sféře, podnikání /podmínky vzniku, sloučování, slučování, rozlučování a zániku podniků, protimonopolní zákonodárství atp./, smluvní právo, hospodářské spudnictví atp.;
- pracovní právo;
- daňová soustava a daňové sazby;
- ekologické zákonodárství nutící ziskově motivevanou podnikovou sféru předem zakalkulovat náklady spojené s ochranou životního prostředí do svých podnikatelských rozhodnutí;
- pravidla fungování správy Fondu, zejména způsob nakládání s disponibilními centralizovanými zdroji /zakladatelská činnost,

státní zakázky, selektivní dotační ~~ekonomická~~ politika vůči podnikové sféře atp./.

Ke konsistentním centrálním nástrojům krátkodobé regulace ekonomiky v peněžně-tržním mechanismu pak patří zejména nástroje peněžní politiky /manipulace úrokovou mírou, povinnými rezervami obchodních bank, emisní činnost, manipulace měnovými kursy atp./.

Ekonomický rozvoj společnosti není ovšem samoučelem, ~~základním~~ Jeho lidský smysl je konec konců v tom, že vytváří podmínky, aby se život člověka, způsob jeho existence, vymanovat z existenčních starostí jako jeho určujícího faktoru a ve stále větší míře se podřizoval jeho svobodné volbě při rozvoji a uplatnění jeho individuálních potencií /rozvoj jedince jako samoučel/. Míra naplnění tohoto cíle ovšem nezávisí na rozhodnutí státu, ať má jakoukoli podobu. To je konec konců závislé jen na stupni ekonomického rozvoje společnosti: čím nižší stupeň ekonomického rozvoje, tím větší je tlak elementárních existenčních faktorů na životní způsob společnosti.

Společnost na každém stupni ekonomického vývoje má svobodu volby pouze v jednom směru: zda a nakolik se užitečnost ekonomiky uplatní v životě každého jejího jedince přímo, prostřednictvím reálného důchodu plynoucího z jeho účasti v ekonomické aktivitě společnosti, anebo nepřímo, prostřednictvím centralizovaných mimoekonomických celospolečenských fondů /sociálních, zdravotních, kulturních atp./. Každý Švéd si může pochvalovat, že úroveň jeho sociálního a zdravotního zabezpečení z celospolečenských zdrojů je snad nejvyšší na světě, současně se však musí smířit a tím, že přitom nutně musí stát na nejvyšší příčce světového žebříčku míry zdanění. Čs. občan může naopak Švédovi závidět úroveň sociálního a zdravotního zabezpečení, ale nemůže očekávat, že by čs. stát svým rozhodnutím mohl vytvořit stejnou situaci u nás, když čs. ekonomika, ač před 40 lety zhruba stejně výkonná jaké švédská, dnes ve srovnání s ní vykazuje výkony poloviční, ne-li menší.

Důležité je ovšem takové uspořádání společnosti, aby volba těchto mimoekonomických cílů a preferencí nebyla jen věcí nějakého omezeného vrcholného génia, ale společnosti jako celku. A to už je otázka politického uspořádání společnosti, jejíž demokratickou podobu předpokládám jako samozřejmost, i když její vlastní řešení

ponechává jiným, povolanejším. Ve 3.dílu "Státu a ekonomiky" jsem však přišel s řadou námětů /jejich popis a zdůvodnění by vyžadovaly samostatné jednání/, které mají zabezpečit, aby společnost při této demokratické volbě respektovala ony závislosti mezi ekonomickými procesy a jejich celkovou společenskou užitečností, jež umožňují maximalizovat souhrnný společenský užitek /jak přímý, plynoucí z individuálních důchodů, tak nepřímý realizovaný z celospolečenských fondů/. Mám na mysli zejména minimalizaci financování mimoekonomických cílů a preferencí přímo prostřednictvím státního rozpočtu /v podstatě jen pro výkon mocensko-správních funkcí státu/ a maximálně možný rozsah jejich financování prostřednictvím fondů založených na principu úplného či alespoň částečného jejich samofinancování /např. sociální a zdravotní fond financovaný z příspěvků podniků i občanů atp./. Takové uspořádání totiž vytváří podmínky nejen k tomu, aby mohl každý, podle škály svých životních hodnot, "dok toho mluvit", ale aby tak činil s vědomím plné odpovědnosti za důsledky svého spolurozhodování, vyplývající ze zmíněného "švédského dilema": chci-li vyšší úroveň péče z celospolečenských fondů, musím současně přistoupit na vyšší míru zdanění a naopak.

Zdá se mi, že po této doplňující informaci je zřejmé, že výtky C.Verly o "velmi omezené roli, kterou Šulec připisuje státu" a o "ekonomické logice, kterou nahlíží jako něco odlišného od sociálního hlediska", jsou založeny hlavně na nedostatečné informovanosti, jež ovšem není autorčinou vinou. Její kritický přístup k mému pojetí má však přece jen hlubší kořeny. Vyplývají především z jejího teoretického přístupu, které problematice, dané teorií "dvou logik". "Z jedné strany je tu logika, která se dnes vyjadřuje výhradně v negativní podobě a která je důsledkem změny ve státu práce a pracujícího člověka, jemuž se sice při přiznání na základě "společenského" vlastnictví výrobních prostředků právo tyto prostředky taky řídit, ale bez reálně sociálně politické možnosti celkového pohledu na věc bez práva vyjadřovat se ke globálním ekonomickým cílům. Na straně druhé je tu logika tržních vztahů, která opravdu vyžaduje, má-li se důkladně uplatnit, restauraci trhu pracovních sil a trhu kapitálu - a také restauraci soukromých vlastníků."

Podle autorky nelze tyto dvě logiky skloubit, vzájemně se

vylučují. Podle ní "buď se tedy musí restaurovat soukromé vlastnictví se vším všudy a socialismu se opustí, anebo se najde cesta jak uvést ve skutek společenskou /ale nikoli etatistickou/ kontrolu společenského vlastnictví, tj. bude se respektovat především ona druhá logika, o níž jsme mluvili".

Pravda, ~~jsm~~ ve stejné nevýhodě jako C. Verla, neboť tak jako ona nemá k dispozici empirický důkaz pro své samosprávné řešení, ani já nemohu empiricky dokazovat možnost a životaschopnost "třetí logiky". Zbývá tedy zatím jen síla a přesvědčivost teoretických argumentů. Soustředím se jen na ty základní.

1/ Teze C. Verly, že "logika tržních vztahů" nutně "musí restaurovat soukromé vlastnictví se vším všudy a socialismus se opustí" má v jejím článku povahu apodiktického tvrzení, bez jediného ~~xxx~~ argumentu, který by to dokazoval. Ekonomická teorie za více než století svého vývoje přinesla naopak poznatky, které mluví proti tomu. Už Marx rozpoznal dvojí roli kapitálu - jako funkce a jako vlastnictví, i jejich oddělování v souvislosti se vznikem velkopodniku, které je nakonec vyjádřeno i personálně, osamostatněním manažera realizujícího funkční roli kapitálu, a kapitalistu-rentiéra /stríhače kuponů/, z hlediska funkčního zcela přebytkového. Podrobně to pak propracoval Schumpeter ve své teorii podnikatele, a empiricky to, počínaje studií Berleho a Meanse, dokázaly četné studie analyzující realitu stovek korporací. I Keynes došel k závěru o nefunkčnosti rentiéra /kapitalisty-vlastníka/ v peněžně-tržním mechanismu fungování ekonomiky a od Marxe se v tomto směru lišil jenom tím, že věřil na jeho eutanázi, zatímco Marx počítal s jeho revolučním vyvlastněním.

Má koncepce "Fondu společenského jmění" z těchto poznatků vychází a formuluje podmínky, za kterých regulovaný peněžně-tržní mechanismus může fungovat, aniž by se přitom do velkopodniku musel vracet kapitalista-vlastník.

2/ Uplatňovat v mechanismu fungování ekonomiky "logiku tržních vztahů" vůbec neznamená vracet ji do dob kapitalismu volné soutěže. Centrální regulace ekonomiky, i když někde více a někde méně dovedená, se od konce 30. let a zejména po druhé světové válce stala rozhodujícím fenoménem všech vyspělých peněžně-tržních ekonomik a podstatně přispěla k historicky bezprecedentnímu růs-

tu životní úrovně naprosté většiny obyvatel těchto zemí, i když měřítko nějakého "ideálního stavu" jistě dodá dostatek látky i ke kritice současné reality. Je to ovšem regulace používající nástroje plně konsistentní s povahou peněžně-tržního mechanismu.

C.Verla v této souvislosti přichází hlavně s argumentem "rezervní armády nezaměstnaných" /Marxův termín charakterizující situaci právě v období kapitalismu volné soutěže či dokonce prvotní akumulace/, kterou považuje za zákonitý důsledek peněžně-tržního mechanismu. Ukazuje přitom na "jeho obrovskou sociální nákladnost" a na "gigantické plýtvání lidskými schopnostmi a zkušenostmi". Zřejmě si nedovede představit, jak ještě mnohem obrovštější je sociální nákladnost a gigantičtější plýtvání při tzv. plné zaměstnanosti v ekonomikách, kde se po desetiletí uplatňuje požadované "celospolečenské řízení zaměstnanosti" a "jistota zaměstnání", které se obrací právě proti širokým vrstvám pracujících zaostáváním jejich ~~ekonomické~~ ^{životní} úrovně jako důsledek zasotávání ekonomického vývoje, k němuž tento způsob "řízení" vede.

Nezaměstnanost v ekonomikách nacházejících se na prahu či ve fázi postindustriálního vývoje už dávno není onou Keynesovou "nedobrovolnou nezaměstnaností" z 30. let vyplývající z absence účinné centrální regulace ekonomiky, kdy automatismus politiky "laissez faire" nebyl s to generovat dostatečnou efektivní poptávku. Jejím jádrem je "technologická nezaměstnanost" vyplývající z akcelerujících temp strukturálních změn v ekonomice. Tento problém nelze ovšem řešit tím, že se strukturální změny v ekonomice zastaví, ale jediné tím, že bude vytvořen zvláštní společenský mechanismus, který umožní maximálně humánní řešení tohoto sociálního problému současné industriální a postindustriální společnosti /sociální zabezpečení nezaměstnaných, pomoc při změně zaměstnání bezplatným přeškolením, řešení bytového problému při nutné změně bydliště atd./. Nenašly-li se dosud plně uspojitelná řešení kapitalistické peněžně-tržní ekonomiky, mělo ~~naopak~~ ~~by~~ vytvoření takového mechanismu patřit k prvořadým prioritám peněžně-tržní ekonomiky socialistické.

C.Verla podléhá velké iluzi, domnívá-li se, že problém by se dal řešit na základě "nové definice práce", podle níž by se "místo zvyšování zisku" mělo "hlavním materiálním pednětem" pro lidi

stát zkracování pracovní doby. Cožpak lze takovýto teoreticky definovaný "podnět" lidem vnutit? C. Verla by se asi podivovala, jak by jí odpověděli ostravští havíři a jiní dělníci pracující hojně přesčas, tedy nad zákonnou pracovní dobu, kdyby za nimi přišla s tímto svým programem - vždyť zvyšování výdělku cestou přesčasové práce považují často za "přednost socialismu". Zkracování pracovní doby a vyšší výdělek jako "materiální podnět" si v chování pracovníků konkurují a u podstatné jejich části ještě stále vítězí právě vyšší výdělek. Změna váhy těchto faktorů v motivaci lidského chování je dlouhodobý proces, který jednak závisí na celkové ekonomické úrovni společnosti /čím je vyšší, tím je větší pravděpodobnost preference zkracování pracovní doby/ a dále na souhrnu mimoekonomických činitelů, které formují škálu osobních hodnot každého jedince. Domnívá-li se C. Verla, že by prioritu zkracování pracovní doby měla "přisadit" globální samospráva "celospolečenským řízením zaměstnanosti", požaduje od ní vlastně totéž, co už po desetiletí dělá stát ve všech zemích existujícího socialismu. C. Verla ovšem - na rozdíl od nás - nemá zkušenost, kam takové "celospolečenské řízení zaměstnanosti" vede: ke stagnaci ekonomiky /autorka má pravdu, když konstatuje, že "dělníci se práce sami propouštět nebudou", každá strukturální změna vyplývající z vědeckotechnického rozvoje je jejich nepřítelem, ideálem je zachování statu quo; dělníci, v určitých situacích nejrevolučnější subjekt společenského vývoje, se v jiných situacích mohou stát subjektem nejconservativnějším/.

Tím se však již dostáváme k onomu zázračnému principu, který má - podle C. Verly - vyřešit všechny problémy společnosti, včetně úspěšného fungování ekonomiky - ke "globální samosprávě celé společnosti". Autorka, bohužel, prozrazuje velmi málo o svých představách, jak by měla prakticky fungovat. Zdůrazňuje, že nesmí zůstat pouze lokální záležitostí, má tedy zřejmě vytvářet své orgány až po vrcholné celospolečenské orgány. "Plodnější je nechat rozhodovat na základě zkušeností vždy ten kolektiv, jehož se záležitost přímo týká, a to v takovém časoprostorovém měřítku, které je pro ni adekvátní a účinné".

Čtenáři se hned vnucuje celá řada v článku nezodpovězených

otázek. I v "lokálních" poměrech, jako jsou podniky, je jen v menších z nich technicky reálná přímá demokracie. Většinou je nutná určitá forma zastupitelské demokracie, která rázem staví takové známé otázky, jako je problém volených orgánů a byrokratických aparátů, vznik a role neformálních lobistických institucí, kvalita a odbornost rozhodování, zvláště při konfliktech zájmů, problém účinné kontroly /neobnovují se rizika známá z monopartajních společností?/ atd. Čím výše od "lokálních" poměrů, tím větší pravděpodobnost těchto rizik. Zmínil jsem se o nich už ve svém článku při charakteristice samosprávného modelu. C.Verla však na ně nereagovala a nevyvrátila je.

Tato rizika se znásobují, vezmeme-li v úvahu antitržní zaměření autorky a její pojetí "celospolečenského řízení", zabývajícího se hlavně tzv. věcnými problémy a "prosazujícího" preference podle představ centra rozhodujícího podle "nových definic" /např. práce/. I "ekonomii a její mechanismy - včetně poměru trhu a plánu" - chce autorka "nově definovat, aby se práce mohla posuzovat nejen podle kvantity, ale také podle kvality. A kdo ji umí posoudit lépe, než "spojení výrobci" sami?"

Každý kvalifikovaný ekonom však na tuto otázku odpoví právě opačně než implicitně činí C.Verla: "Spojení spotřebitelé" I v peněžně-tržním mechanismu "spojení výrobci" zájmově tendují k monopolu, natož pak v centrálně-přídělovém, kde dosahují jeho absolutizace /ve "Státu a ekonomice" jsem podrobně charakterizoval tento "specifický typ monopolu", nejtotálnější, jaký kdy historie poznala/. Reálný /nemonopolní/ trh patří k nejdemokratičtějším institucím společnosti. Umožňuje totiž, aby každý občan-spotřebitel dochoval každodenně a při každé koupí hlasoval o výrobě, její struktuře i kvalitě, podle svých osobních hodnot a priorit.

C.Verla by musela přijít s mnohem pádnějšími a přesvědčivějšími argumenty, a bychom-zejména po zkušenostech Jugoslávie-zmírnili svou skepsi vůči její víře, že "příčiny selhání takových pokusů...shledáváme spíše v nedůslednosti aplikace samosprávného modelu v celospolečenském měřítku, než v domnělé ekonomické neúčinnosti principu samosprávy!"

29.května 1989

Jugoslávie a Sovětský svaz

K vyjasnění bilancí a diskusí

Kritika administrativního přecentralizovaného plánování není už dnes v SSSR tabu, sám Gorbačov a jeho nejbližší poradci a v jejich závěsu také sov. média pranýřují nedostatky brežněvovské epochy s takovou otevřeností, že by to ještě před nedávnem stálo odvážlivce léta v gulagu.

S těmito kritikami samozřejmě souhlasíme a rovněž zastáváme stanovisko, že pouhé ucpávání děr na podstatě problémů nic nemění. Opravdové potíže však nastávají až potom.

Všichni vědí, že ekonomická reforma přešlapuje na místě. Ale v chápání sov. představitelů lid prostě musí přijmout reformy s nadšením: jediným možným problémem pak je, že se neaplikují tak, jak je třeba. Vůbec se tedy nepřipouští diskuse o ~~problemech~~ konfliktech, které vznikají z aplikace právě takových reforem. A o tu se pokusili i jinde, což může velmi dobře pomoci vysvětlit některé rysy odporu proti reformám v SSSR. Ten se tam všeobecně připisuje konzervatismu a /neblahým/ "psychologickým návykům" zděděným z minulosti. Něco pravdy na tom je, jde o zájmy byrokracie, o její lpění na získaných výsadách, které je jistě v pozadí alespoň některých z oněch "psychologických zlovyků". Tím se však zabývat nebudeme.

Samozřejmě nechceme reformy zpochybňovat kvůli tomu, abychom obhajovali minulost, která byla zavržena zcela oprávněně. Chceme spíše z hlediska samosprávy prohloubit analýzu sociálního obsahu reforem, kterou pro toto číslo napsal David Seppo. Jeho článek se zabývá tím, čím se sovětští pracující cítí ohroženi, tj. nejistotou ohledně životní úrovně a možnou nezaměstnaností, které s sebou může přinést rozvinutí tržních mechanismů. Otázky týkající se heterogenity dělnické třídy /reformy by totiž mohly vést k jejímu rozštěpení a získat si podporu její kvalifikované části/ necháme stranou a věnujeme se obecnému problému, který lze formulovat následujícím způsobem.

Reformy, které jsou dnes v SSSR zaváděny implicitně či mnohdy explicitně, předpokládají, že pracující se "mohou cítit pány ve vlastním domě" a s o u ě a s n ě přijmout jako pravidlo chování tržní soutěže. Takže jediným účinným ekonomickým podnětem zůstá-

vá nakonec zisk a jeho "odvrácená strana", tj. soukromé tržní riziko. Vede však zavedení samosprávy k přijetí reformní produktivistické logiky tržní soutěže a ke zlepšení efektivnosti systému jako celku? Někteří sovětští reformátoři tvrdí, že tržní soutěž musí být podrobena "regulaci", podle jiných je naopak třeba počáteční omezení co nejrychleji překonat. Přitom hypotetický model de-centralizované dělnické samosprávy předpokládá, že mezi dělnickým hlediskem na řízení podniku a tržními vztahy nemůže existovat žádný rozpor /takovou koncepci nacházíme např. v textech nemálních moskevských klubů, které se účastní na projektu "Federace soc. klubů". Chceme zde diskutovat právě o tomto bodu. A budeme přitom vycházet z bilance jugoslávské zkušenosti a z diskuse, která o této záležitosti probíhá v čs. podzemí.

Předpokládali bychom, že důraz, který sov. reformátoři kladou na samosprávu, a také mnohonárodnostní politika SSSR povedou ke zvýšenému zájmu o studium osudů samosprávy v jugoslávské mnohonárodnostní federaci: jugoslávský "experiment" totiž předjímá základní problémy, se kterými se dnes potýkají všechny ostatní "bratrské" země. Jaké historické zadostiučinění! V zemi "renegáta" Tita se totiž vyzkoušela ve velkém měřítku a po dostatečně dlouhou dobu celá škála reformních modelů od těch nejumírněnějších až k nejradikálnějším, o nichž se právě dnes diskutuje v SSSR nebo Maďarsku: od částečného využití tržních mechanismů až po "tržní socialismus". Proto je překvapivé, že se touto problematikou takřka nikdo nezabývá. Chybí celková bilance, která by umožnila porozumět současně jugoslávské krizi a zabránit jejímu opakování. Jaký je vztah mezi krizí jugoslávskou a krizí, která se stále zřetelněji vynořuje na obzoru sousedního Maďarska? A přitom je právě Maďarsko pro reformátory povinnou referencí!

Na všechny tyto otázky nám "glasnost" nic neodpoví: v zemích "perestrojky" dnes bohužel musí každý být buď reformátor nebo konzervativce, nic jiného se nepřipouští. A když už se sovětský Velký bratr vydá do země někdejší "Tito-fašistické kliky" na návštěvu, tak se o tom v moskevském tisku píše s pozoruhodně cudně a přítomnost krize se obchází. Takže pro tentokrát nelze opravdu mluvit o žádném vměšování.

Na stejná omezení naráží i diskuse v Jugoslávii samotné navzdory reálné svobodě projevu a publikaci cenných příspěvků k bilanci reform: je to způsobeno především nemožností kolektivního

vyjádření zájmů, o kterých v konfliktech jde. Při nejlepším se jedná o protikladné názory či diskuse odborníků... a přitom se počet stávek, které jsou pravda více či méně tolerovány, neustále zvyšuje. Ale chybí zásadní shoda v hodnocení minulosti. Není divu? Před roztržkou se Stalinem se nejmenší pochybnost o SSSR odsuzovala jako "trockismus" a po ní se naopak do jugoslávského gulagu zavíralo za každý náznak blahoskolonnosti vůči Stalinovi. Během velké tržní reformy z let 1965-71 byla tvrdě pronásledována levicová inteligence, která křikovala neblahé ~~ekonomické~~ účinky trhu a po ~~tržní~~ změně kursu r. 1971 se naopak brutálně zametlo s obhájci ekonomického liberalismu.

Drama jugoslávské krize nespočívá jen v zahraniční zadluženosti, která dosahuje dvaceti miliard dolarů, v trojciferné inflaci a ve 12% nezaměstnanosti /a to nebereme v úvahu 18% dělníků, migrantů v zahraničí/. Jde především o to, že při žádném z těchto obrátů kursu nebylo možné pokusy o reformu ~~ekonomické~~ otevřeně a za účasti všech složek společnosti zhodnotit. To by pak ovšem znamenalo, že se účastníci diskuse předběžně dorozumí o možných sociálních alternativách rozvoje: tato v nejvlastnější a nejbohatší slova smyslu politická dimenze byla potlačena pouhou reálně existující politikářskou politikou, která demokracii udusila. V Jugoslávii se klidně mohou mýlit v tom, zda dávají trhu příliš anebo ne dost místa, ale důležitější je fakt, že všechny postupné opravy kursu byly vždy jen násilnými zásahy "shora", jež se pokoušely reagovat na krizi "dole" po každé novým souborem stejně nepochybných státních pravd. Nahromadění obdobných zkušeností vypstilo v hlubokou desiluzi a cynismus, z něhož se živí únik do šovinismů a lokálních patriotismů, které pak brání mobilizaci lidí ke společnému řešení problémů, které se jich týkají. Přesto lze bilanci jugoslávského vývoje alespoň načrtnout a vymežit tak potřebnou diskusi.

Hlavní rysy jugoslávské zkušenosti

Výchozí bod reformních koncepcí, které byly v Jugoslávii zaváděny v 50. letech, aby se země vymanila z rámce "sovětského modelu", se pozoruhodně podobá dnešní "perestrojce": plán měl vypracovávat zásadní orientace a zabezpečovat celkovou vyváženost ekonomiky. Decenzralizovalo se tedy jen operativní zařízení /tj.

každodenní činnost a podnikové plánování/. Mezipodnikové vazby dostaly formu tržních vztahů a soutěž měla podněcovat individuální a místní ~~aktivitu~~ produktivitu, na níž byl vázán růst příjmů. Ale jednalo se v podstatě o trh "regulovaný", kde plán nadále převládal: administrativní příkazy sice nahradily "ekonomické nástroje" /diferenciace cen, plánu podřízená úvěrová politika, zdanění v přerozdělování atd./, které ale i nadále prosazovaly vůli plánovačů. Systém tak ponechával pro místní samosprávu /ve skutečnosti šlo vlastně o společné řízení, na němž ~~se~~ se podílely i obecní správa a odbory/ jen omezené pole působnosti. Jugoslávské podniky mohly na základě ~~základě~~ "účetní autonomie" s "svobodně" uzavírat smlouvy a obchodovat s okolím, nicméně však i nadále zůstávaly podřízeny centrálnímu rozhodování, na něž neměly žádný vliv. Nepočítalo se s trhem, který by přebíral funkci plánu, či dokonce s trhem pracovních sil a kapitálu. Konflikty, které se v tomto období projevily, mají obecnější platnost: zachování ústředních řídicích mechanismů mělo určitě své odůvodnění /zajištění celkové tzv. makroekonomické rovnováhy, prosazování dlouhodobé politiky snižování vnější závislosti, vyrovnávání zamestnanosti některých oblastí, zajišťování plné zaměstnanosti a plného využití materiálních zdrojů a vyrovnávání nespravedlivých rozdílů, které nejsou vázány na práci/, ale "centrum" zůstalo vůči samosprávě vnější, "etatistické", což ještě pisilovaly národnostní spory a vymezení pravomocí republik a federace. Jinak řečeno, vypadalo to tak, jako by hospodářské plánování omezovalo svobodu samosprávy - a také orgánů republiky. Když tržní vztahy vedly k prohlubování sociálních rozdílů, že je to naopak důsledek nesoudržnosti ústředního cenového systému, který např. znevýhodňuje horníky, protože ceny uhlí byly uměle udržovány na nízké úrovni, aby se omezil "svobodný" dovoz energie z ciziny. /První velkou stávkou v r. 1957 byla právě stávka slovinských horníků./

Na rozcestí

Jugoslávie se ocitla díky těmto konfliktům v polovině šedesátých let před volbou mezi dvěma cestami:

- Jednak bylo možné, že se samospráva a republiky zmocní státu

a radikálně jej zdemokratizují včetně celého politického systému. Něco obdobného navrhovala také v Polsku Solidarity, či, vrátíme-li se do Jugoslávie, tamní marxistická levice soustředěná kolem revue "Praxis". Šlo o to, aby se centrální rozhodování změnilo z pouhého "Přikazování" základně /která je za to co možná ignoruje/ v demokratický proces probíhající na různých úrovních: samospráva by se tak stala, jak to později v Jugoslávii nazvou, "integrálním systémem" nejen na místní úrovni, ale také na úrovních teritoriálních, odvětvové a federální se zvláštními volenými sbory, které by zajišťovaly kontrolu uskutečňování centrálních rozhodnutí a jejich financování z veřejných zdrojů. Hlavní priority, kritéria přerozdělení, poměr trhu s plánem, pravomoc přenechaná republikám a transfer zdrojů...to všechno se mohlo stát v čí samosprávy, které by napemáhala veřejná pluralistická politická diskuse, jakož i posudky expertů a oponentská řízení, což by umožňovalo předvídat hlavní důsledky každého koherentního celku rozhodnutí.

- Druhou možností byl příklon k tržnímu liberalismu, tj. zrušení plánu a tedy i znemožnění jeho demokratizace. Právě tuto cestu si vybrali: Konflikt mezi státem a samosprávou - a také mezi státem a republikami - vyústil ovšem v toliko předstírané uměnění moci státu v ekonomickém rozhodování, tj. v podstatné omezení plánování ve prospěch trhu. Republikám a samosprávě se sice dostalo širší pravomoci, ale stalo se tak atomizovaným způsobem a na základě ekonomických tržních vztahů, které rozbíjejí mezilidskou solidaritu. A místo aby byrokracie zmizela, došlo na všech úrovních systému k jejímu dalšímu bujení.

"Tržní socialismus"

V roce 1965 se tedy zrušily ústřední investiční fondy, které byly hlavním ~~základním~~ plánovacím nástrojem. Bankovní systém změnil své poslání a nepodléhal nadále žádným ústředním direktivám /ale nevymanil se ze závislosti na místních politikářiích/. Také ceny začaly odrážet světovou konkurenci. Zdůrazňovalo se především, že nahrazení^m plánu trhem se samosprávě dostane víc svobody.

V rámci podniků se projevil nové sociální rozvrstvení: pracující se stále více omezovali pouze na to, co se cítili schopni ovlivnit - platy, kolektivní spotřeba, nábor pracovních sil. Používání odbornického žargonu, chybění celkové představy o smyslu hos-

podářství, jakož i nedostatek reflexe o alternativních možnostech vyvojových strategií měly za následek vzrůst odstupů mezi manažerskými týmy a samosprávnou základnou. Decentralizace nebyla schopna rozvinout koherentní investiční politiku a naopak posílila tendence k jednostrannému přeinvestování a k nevyužívání kapacit, což vyústilo v nerovnováhu mezi odvětvími právě opačnou k nerovnováze typické pro byrokratickou centralizaci /tj. příliš rychlý rozvoj lehkého průmyslu v poměru k ostatnímu, což se v Jugoslávii kompenzovalo vzrůstem dovozu./ Prohlubování sociálních a oblastních nerovností, inflace a nezaměstnanost vedou v letech 1968-1971 k sociálním a národnostním konfliktům: šíří se stávková hnutí a protireformní boj se radikalizuje, rozvíjí se hnutí levicové inteligence, jugoslávští studenti požadují v červnu 1968 "samosprávu zdola až nahoru", projevuje se odpor proti "rudé buržoazii" a rostoucímu zesoukromňování, jakož i proti byrokratickým výsadám: konečně vzrůstá taky národnostní tenze mezi bohatými a chudými republikami, přičemž ty bohaté požadují odstranění přerozdělovací funkce centrální moci /a tedy ne její demokratickou kontrolu/ a ty chudé si zase stěžují na nespravedlivé směnné vztahy, které se rozvíjejí na pozadí nevyvážených politických struktur.

Budování feudalismu

V r. 1971 dochází k dalšímu zvratu, jehož úvodem je rozsáhlá čistka /mezi jejími oběťmi najdeme jak údajně "nacionalistické" republikové funkcionáře, tak i levicově-marxistické intelektuály ze skupiny "Praxis". Tito se pustili bez ohledu na vlastní stranický aparát do své kulturní minirevoluce proti korupci, která se všude rozbujela. Šlo o pokus vzít znovu věci pevně do ruky v rámci jakéhosi kompromisu: role vnitřního trhu se v rámci nového systému "samosprávného plánování" omezí, zato se zvýrazní decentralizovaná pravomoc samosprávy a republik. Nový systém je dokonce zakotven i v ústavě. To vše by si jistě zasloužilo podrobnější analýzu, ale my se spokojíme s konstatováním, že tyto změny se především prováděly za velmi nepříznivých podmínek, charakterizovaných vyhrocením konfliktů /které byly důsledky prohlubování nerovností/ a současně deset let trvající tvrdou represí a autocenzurou. Výsledkem byl ústup sociálních aktérů na místní a oblastní pozice a jejich opevnování, což vedlo k takřka feudální rozdrobenosti. Navíc je

tento systém, který postrádá jakoukoli sociální či politickou soudržnost, bez ochrany vystaven nemilosrdné konfrontaci se světovým trhem. Rány z milosti mu zasadily naftové krize a neschopnost vyvážit.

Krize

V polovině 80. let se kvůli rostoucímu zadlužení Jugoslávie musela podrobit přísným úsporným opatřením na návrh Mezinárodního měnového fondu. Hořká pilulka FMI měla za následek brutální pokles životní úrovně, která až do té doby nepřetržitě od revoluce stoupala. Výsledek byl ovšem žalostný - zadluženost nepoklesla, růst inflace a nezaměstnanosti se nepodařilo zastavit.

Dnes zemí samosprávy zmítají vlny stávek pokaždé, když režim se pokusí prosadit nové zákony, které jsou jen zdánlivě rozumné, ale ve skutečnosti nesmyslné a sociálně nespravedlivé: zatímco se v zemi díky inflaci rozmáhá absolutní chudoba, výplata mezd má být vázána na nemožné kritérium místní produktivity. Příčinou úpadku je přece absence koherence systému jako celku a přitom by chtěli jeho efektivnost "měřit" na místních výsledcích, které jsou samozřejmě důsledkem politických kotrmelců v minulosti a také závisí na cenách, které, jak známo, odrážejí vše možné jen ne pracovní úsilí.

V intelektuální ekonomické sféře reflexi rádí jako chicagští pistolníci všechny možné odrůdy teorií trhu. A často slyšíme, že místo "pseudokapitalismu", tj. kapitalismu "špatného", by byl už lepší kapitalismus se vším všudy, který je schopen dát dělníkům popřípadě právo na stávkou a který především umožňuje odborníkům dělat svou práci. Tito autoři se zhruba řečeno shodují s názory expertů Mezinárodního měnového fondu, že "zdravá" tržní soutěž nemohla prosadit své blahodárné účinky, protože v Jugoslávii postrádala některé své podstatné aspekty, především volný trh pracovníků sil a trh kapitálu. Když to přeložíme do konkrétní řeči, jde o právo na propuštění a na úpadek. Nechybí ani názory /pravda, vyjádřené zatím jen v kuloárech/, že dělnická samospráva by se vůbec měla omezit na minimum a že by se "duch podniku" měl přinejmenším vyjadřovat v jakési době toho, čemu se ve Francii říká "kroužky kvality" /tj. zhruba "racionalizační brigády" v

Československu/. Ale jen ať se proboha nikdo necpe tam, kam nepatří: skuteční vlastníci kapitálu ať, řídí a dělníci ať pracují a omezí se na funkci námezdních sil. Neprokázála snad dosavadní zkušenost, že dělníci v samosprávě nejsou schopni podstoupit riziko podnikání a že v situaci deficitu se nikdy sami nepropustí a naopak žádají záruku mezd? Vždyť oni zásadně odmítají pojem rizika podnikání či soukromého rizika vůbec!

Shrneme-li jugoslávský obraz, konstatujeme, že režim se dnes především pokouší zlomit existující neofeudální seskupení sjednocením trhu, což je nepochybně historickou ironií. Ale dnes již v industrializované Jugoslávii, která postavila pracující na vrchol svého žebříčku hodnot a zakotvila samosprávu ve své ústavě, hraje trh v současné době právě totalitární roli, stává se z něj stávkokaz a nepřítel samosprávy, vede ke vládě silné ruky a vynucuje stále další propouštění z práce. Ještě včera byl trh - zdánlivým - spojencem samosprávy proti státu, dnes však naopak funguje ve spolupráci se státem a proti samosprávě - což vede k urychlenému sociálnímu regresu.

Spor dvou logik

Posloupnost jugoslávských reforem, jež vedla k současné krizi a k cynickým teoretickým reflexím, jež jí provázejí, ve skutečnosti odpovídá konfliktu dvou způsobů zdůvodňování a vidění ekonomiky. Oba dva se již začínají rýsovat i vpizadí sov. reforem.

Z jedné strany je tu logika, která dnes vyjadřuje výhradně v negativní podobě a která je důsledkem změny ve statutu práce a pracujícího člověka, jemuž se sice přiznalo na základě "společenského" vlastnictví výrobních prostředků právo tyto prostředky taky řídit, ale bez reálné sociálněpolitické možnosti celkového pohledu na věc a bez práva vyjadřovat se ke globálním ekonomickým cílům.

Na straně druhé je tu ~~ta~~ logika tržních vztahů, která opravdu vyžaduje, má-li se důsledně uplatnit, restauraci trhu pracovních sil a trhu kapitálů - a také restauraci soukromých vlastníků.

Domnívat se, že tyto logiky lze skloubit, bylo naivitou, či spíše krátkozrakou představou, která předpokládala, že jediným - a nejlepším - prostředkem boje proti byrokracii a za osvobození iniciativy "zdola" je tržní regulace.

Hlas z československého podzemí

Československý ekonom Z. Šulc nedávno formuloval otázku konfliktních vztahů v tržní postkapitalistické ekonomice jiným způsobem. Jeho příspěvek je součástí diskuse o ekonomických otázkách, kterou otevřeli v roce 1985 ve 12. čísle Informací o Chartě její tehdejší mluvčí Jiří Dienstbier, Petruška Šustrová a Eva Kantárková. V čísle 10. následujícího ročníku téhož časopisu předložil Z. Šulc originální příspěvek s názvem "Pro ekonomiku není samospráva jedinou alternativou".

Mluvčí Charty nejprve připomněli známé slepé uličky administrativního plánování a postavili je do protikladu k alternativnímu modelu decentralizované samosprávy - aniž by se ovšem slovem zmínili o jugoslávské zkušenosti.

Ne tak Šulc - a v tom je právě jeho originalita -, který se výslovně odvolává na 30 let jugoslávského experimentu a snaží se o kritické zhodnocení získaných zkušeností /mimo jiné také otevřeně připomíná inflaci, nezaměstnanost, neschopnost zajistit celkovou rovnováhu ekonomiky atd./. Další pozoruhodný rys Šulcovy analýzy spočívá v tom, že se snaží diskusi rozšířit, přičemž pírá, že by muž šlo jen o způsob aplikace demokracie v ekonomice. Konečně klade také otázku konfliktních logik v postkapitalistické společnosti. Je to, pokud víme, jeden z mála příspěvků ze země "reálně existujícího socialismu", který diskutuje jugoslávskou problematiku v optice demokratického socialismu.

Šulc rozvíjí tematiku své doktorské dizertační práce, kterou připravil v roce 1968 na téma "Hospodářství a demokracie" a která nemohla vyjít tiskem kvůli invazi. Tvrdí, že v rámci soukromého kapitalistického vlastnictví se konflikt, který proti sobě staví řídicí složku a zaměstnance, projevuje jako vykořisťování pracovní síly. "Ale i když se kapitalistické soukromé vlastnictví odstraní, problém tím nemizí /.../, neboť charakter práce, zejména pak oddělení výkonné a řídicí činnosti se nezměnil." "Mzda, jakožto důchod výkonných pracovníků dále konkuruje zisku, neboť tvoří podstatnou část nákladů výroby, takže vyšší mzda znamená nižší zisk /nebo vyšší ceny/ a naopak." Tento problém, který je trvalé povahy, může být dle autora řešen v rámci čtyř modelů, z nichž dva byly reálně vyzkoušeny a dva zbývající jsou hypotetické.

1/ "Technokraticko-byrokratický model" předpokládá více či méně výslovně, že funkce centrální regulace /kterou přebírá stát, jenž jmenuje ředitele podniků/ může korespondovat s potřebami výrobního procesu a se zájmy společnosti. V tomto nedemokratickém modelu se "odborům" dostává nové funkce: mají "mobilizovat" dělníky, aby plnili plán. Částečné úpravy tohoto systému, které si vynutili konflikty, jež jeho aplikace vyvolává, nedovedly zabránit stále dalekosáhlejším sociálním výbuchům /Polsko 1956-1980, Maďarsko 1956, Československo 1968/.

2/ "Samosprávný model" ,jak jej reprezentuje zejména již více než třicetiletá zkušenost Jugoslávie, je teoretickou a praktickou reakcí na negativní zkušenost předchozího modelu "Vychází z přesvědčení, že základní příčinou neúspěchu technokraticko-byrokratického modelu je, že roli, kterou v kapitalistické ekonomice plnil kapitalista-vlastník, zde převzal stát a jeho byrokracie." "V ekonomické oblasti to znamená přechod k regulované tržbě pe- něžnímu mechanismu kombinací s principem samosprávy jako univerzální princip řízení společnosti. Na úrovni podniků to znamená, ~~řídění podniků kombinací s principem samosprávy jako univerzální princip řízení společnosti. Na úrovni podniků to znamená,~~ že manažer se stává úředníkem volených orgánů samosprávy." Problém rozporu mezi řízením a výkonnou aktivitou /a jeho konfliktní charakter/ je "překonáván organizačně, formálním sloučením institucí obou zájmových rovin podniku do jediného orgánu-samosprávy." Ale jde právě jen o ~~to~~ překonání formální, neboť "problém zůstává: mzda nadále konkuruje zisku." Autor potom rozlišuje "zájem podniku jako ekonomické jednotky" /jímž je snižování mzdových nákladů/ a "podniku jako pracovního společenství" ,/jehož zájmem je naopak zvyšování platů/. V jugoslávském kontextu dostalo přednost druhé hledisko, což ovšem bylo Pyrrhovo vítězství, neboť okamžitý zisk pracovního kolektivu z vyšší mzdy je více ~~je~~ než eliminován inflační spirálou v celé ekonomice." Tím však základní ~~ekonomické~~ hospodářské jednotky více či méně degenerují. V dlouhodobé perspektivě a v praxi to o- všem vedlo ke vzrůstu autority státu.

Autor uzavírá, že problém je především "demokratický aspekt samosprávného řízení" Tvrdí, že ve skutečnosti "je opravdová samo- správa realizována pouze tam, kde je technicky uskutečnitelná pří-

má demokracie, tedy v nevelkých společenských skupinách", Problém nastává v "moderním velkopodniku", kde demokracie může být jen nepřímá. To je "objektivní základ pro vznik nových aparátů".

Oproti těmto dvěma reálným zkušenostem autor staví dva modely hypotetické, z nichž o prvním, tzv. "manažerském modelu", který kombinuje trh a státem jmenované manažery, mluví jen zběžně, protože jej považuje za pouhou "teoretickou kuriozitu". Také my se jím zabývat nebudeme. Mnohem důležitější je pro něj model, který nazývá "modelem demokratickým".

Šulcův "demokratický model"

"Nazval jsem takto řešení, které nezastírá, ale plně respektuje fakt oddělení výkonné a řídicí činnosti s jeho mocenskými důsledky." Toto řešení uzavírá, že "moc může být vyvážena pouze jinou mocí." Model předpokládá, že podniky fungují v rámci peněžně tržních mechanismů regulovaných plánem.

Z toho plyne nutnost složité rovnováhy, která předpokládá, že se vyřeší tři okruhy instanačních problémů:

a/ Je třeba "uspořádat dispoziční právo společenským vlastnictvím takovým způsobem, aby centrální regulace ekonomiky nevedla k degradaci podniku, kdy jeho iniciativní podnikatelská aktivita nabývá deformované podoby "hry o parametry". Centrální regulace musí "umožnit samostatné rozhodování o běžné výrobě i dlouhodobém rozvoji". Základem řešení, které autor navrhuje, je ustanovení "Fondu národního jmění", autonomní instituce oddělené od státu a kontrolované parlamentem, do něhož by všechny podniky přispívaly nějakou základní částkou. Každoročně publikovaná podniková bilance by umožňovala přijímat s dostatečnou pružností opatření o pomoci či reorientaci aktivity podniku a o zlepšení jeho technického vybavení.

b/ Dále je třeba řešit problém "pověřování podnikatelskou funkcí" a to tak, aby - jak vyplývá z kritického zhodnocení dvou předchozích modelů - manažeři nebyli podřízeni ani státu ani samosprávě: Šulc navrhuje jakousi kombinaci konkursu, který by měl zaručit odbornou kvalifikaci kandidáta, a voleb, v nichž by hlasovali všichni pracující: ovšem autor předpokládá, že by šlo o volby pro časově neomezené období, neboť podle něj "základem úspěšného podnikání je dlouhodobá koncepce". Podmínky odvolání z funkce by musely být přesně vymezeny.

c/ Konečně je třeba "zákonem formulovat postavení odborů a

případně i jiných organizací vyjadřujících zájmovou rovinu podniku jakožto pracovního společenství" tak, aby byly "reálnou protiváhou podnikatelské funkci manažera". Uzavřené dohody by mohly být vajiřřovány v kolektivních smlouvách. Odborům by bylo přiznáno právo na stávkou jako "krajní prostředek prosazování zájmů kolektivu pracovníků podniku". Ale pravidla jeho použití by vymezoval zákon a autor předpokládá, že vláda by měla mít "právo stávkou zakázat, pokud souhr požadavků překračuje průměrný růst produktivity práce v národním hospodářství, případně v odvětví". Autor předpokládá pro posouzení takových případů zvláštní arbitrážní orgán.

Dvoji "rozum" v ekonomii

Šulcův demokratický model obsahuje nesmírně zajímavé prvky : např. uznání rozporu mezi výkonnou a řídicí činností, který přesahuje kapitalismus, nezbytnost vypořádat se s globálním sociálním hlediskem řízení sociálních zdrojů a přitom zajistit možnost iniciativy pro základní jednotky, nezbytnost zákonné formulace práva na vyjádření a na obranu sociálních zájmů pracujících i ve společnostech, kde stát vládne jejich jménem.

Tyto i jiné body by si jistě zaslouhovaly podrobnější rozbor. Téma našeho článku a jeho rozsah nedovolují zabývat se do hloubky ani obzvláště důležitým bodem, tj. parlamentní povahou a velmi omezenou rolí, které Šulc připisuje státu /srov. výše naše názory ohledně samosprávných sborů, které by právě kontrolovaly hospodaření s investičními fondy, o nichž Šulc mluví/, aniž by se vůbec zabýval jeho politickým systémem.

Na závěr našeho příspěvku se tedy omezíme na zásadní kritiku Šulcovy implicitní představy o ekonomické logice, kterou nahlíží jako něco odlišného od sociálního hlediska.

Autor jistě alespoň zčásti překračuje falešnou alternativu mezi demokracií /která je údajně automaticky spojena s tržní ekonomikou/ a centralizací /která údajně znamená vždy etatismus/, protože předpokládá nezbytnost jisté centrální kontroly přidělování společenských zdrojů, přičemž centrální rozhodnutí, týkající se dlouhodobých cílů, společných kritérií rozdělování, etických, ekologických a politických orientací.../ a nejsou pro něj ne -

zbytně byrokratickými příkazy.

Ale protiklad mezi výkonnou a řídicí složkou, který analyzuje, předpokládá, že na jedné straně řízení "velkopodniku" je ovládáno "věčnou" tržní ekonomikou logikou, která za všech okolností směřuje k co největšímu zisku a práci chápe jako výrobní náklad, pracujícího pak jako námezdní sílu. Symetricky opačnou stranu protikladu, tj. aspiraci na jistotu zaměstnání a příjmu, která s místní produktivitou není spojena, považuje za mimoekonomickou. Lze tedy vůbec považovat navrhovaný demokratický model za "socialistický"? Stát by v něm měl dokonce i neslýchané právo na omezení práva na stávku, které by bylo podřízeno ekonomickým prerogativám /odhad produktivity v odvětví/ .

Ve skutečnosti existují dva hlavní zdroje zvyšování produktivity /které souvisejí s logikami, o nichž jsme mluvili výše/:

První s prací skutečně zachází jako s výrobním nákladem - a s pracujícími jako s "výrobním faktorem", který lze libovolně propustit: Rezervní armáda nezaměstnaných je tu základním mechanismem /který byl znovuobjeven "ekonomy nabídky"/, který slouží ke stlačování úrovně platů. Zavádění stropů nevede ke zkrácení pracovní doby a k uspokojování sociálních potřeb, ale děje se podle soukromé logiky honby za ziskem. Skandálem takového systému je především jeho obrovská sociální nákladnost, což se pravidelně projevuje. Jsou-li pracující redukováni na věci anebo pro miliony z nich na nezaměstnané, dochází ke gigantickému plýtvání lidskými schopnostmi a zkušenostmi. Jedině tržní iluze může takovou racionalitu považovat za "ekonomickou", objektivní, tj. nezávislou na lidech a na sociálních rozhodnutích.

Sociální dimenze prostě k ekonomice bytostně patří a je jejím pozadím /a tedy pozadím ekonomických kritérií/, i když se projevuje zdánlivě jen jako reakce na ni. I někteří liberální teoretici uznávají oprávněnost kolektivních sociálních tlaků /a směřují ke keynesovským myšlenkám o jisté míře socializace trhu, která se střetává se soukromými zájmy/. Neoliberalové naopak považují v současné krizi keynesovského "asistenčního státu" každý kolektivní odpor za z hlediska konkurence "ekonomicky iracionální" a dožadují se jeho potlačení všemi možnými způsoby /srv. propagandu "podnikatelského ducha", individualizaci odměňování a samozřejmě frontální útok proti odborům/. Stejnou škálu myšlenek najdeme o-

všem i na Východě. Tam ale nevyhnutelně ztroskotávají na povaze vlastnictví, které je "všech a nikoho" a živí-li státní byrokracii, pak také podněcuje mohutný odpor proti tržní soutěži. Buď se tedy musí restaurovat soukromé vlastnictví se vším všudy a socialismus se opustí, anebo se najde cesta, jak uvést ve skutek společenskou /ale nikoli etastickou/ kontrolu společenského vlastnictví, tj. bude se respektovat především ona druhá logika, o níž jsme mluvili.

Zvyšovat produktivitu práce tímto druhým způsobem se zatím ještě nikdy nepodařilo, což ale neznamená, že je to nesuskuteční - telné i pro budoucnost. Sami jsme viděli příčiny selhání takových pokusů, které shledáváme spíše v nedůslednosti aplikace samosprávného modelu v celospolečenském měřítku, než v domnělé ekonomické neúčinnosti principu samosprávy. Současná krize jak na Západě tak i na Východě jen potvrzuje naléhavost takového pokusu, který by se měl opírat o základní lidské schopnosti myslet a t ořivě pracovat. Jde tedy o základní přeměnu podstaty práce, která by uvolnila cestu tvořivé ~~iniciativě~~ iniciativě a odpovědnosti, která by si vynutila novou definici práce a zajistila by pro ni ~~životní~~ nové místo v životě lidí. Tím by se také odstranil rozpor mezi její výkonnou a řídicí složkou.

Konkrétně by bylo např. možné orientovat se na zkracování pracovní doby a udělat z něj hlavní materiální podnět /místo zvyšování zisku/, šlo by o to, pracovat méně a lépe /zajímavější práce, zkracování pracovní doby odměnou za kvalitu pracovního výkonu atd./ . To ovšem ~~zároveň~~ předpokládá celospolečenské řízení zaměstnanosti, neboť jen při jistotě zaměstnání by bylo možné zkracování pracovní doby jako nejvýznamnější ekonomickou pobídku prosadit. A takové řízení zaměstnanosti by muselo být organizováno na samosprávném principu, neboť jen ten poskytuje dostatečnou záruku: dělníci se přeci sami propouštět nebudou. Samozřejmě tu nejde o žádnou etastickou rigiditu a nehybnost, soudíme naopak, že ani nezbytné přeškolení personálu a reorientaci podniků nelze účinně zajistit bez aktivní účasti na rozhodování těch, kterých se to týká. Samospráva nesmí zůstat pouze lokální záležitostí, neboť se v tom případě stává soutěží, kde každý kolektiv hraje na vlastním písečku a snaží se přilepšit si na úkor druhých. Jen s globální samosprávou celé společnosti by bylo možné zajistit, aby každá změna vedla k něčemu lepšímu - ke zvýšení kvalifikace, k postupu na žebříčku

odpovědnosti, ke zkrácení pracovní doby. Takové změny by se opíraly o dovednost a znalosti všech a rozšiřovaly by prostor, kde se svobodně konfrontují rozličná hlediska v kolektivním vyjádření kolektivních zájmů.

Jistěže každý nechce napořád a o všem rozhodovat, ale ke zpochybnění samosprávy vede právě její reduktivní a zkarikovaná koncepce. Plodnější je nechat rozhodovat na základě zkušeností vždy ten kolektiv, jehož se záležitost přímo týká, a to v takovém časoprostorovém měřítku, které je pro ni adekvátní a účinné. V ostatních oblastech by byla nezbytná delegace moci, která by procházela periodickými kontrolami a byla by odvolatelná. Místní kontrola v malém měřítku a v krátkém časovém úseku není nezbytně nejlepší a nejdemokratičtější. Vše je těsně spjata s potřebami o jejichž uspokojování jde. Musí se z nich ovšem skutečně vycházet, především z jejich společenského významu, a v tomto smyslu ekonomii a její mechanismy - včetně poměru trhu a plánu - nově definovat, aby se práce mohla posuzovat nejen podle kvantity, ale také podle kvality. Akdo ji umí posoudit lépe, než "spojení výrobců" sami?

Zatímco jsme si již zvykli na časté informace o rehabilitacích obětí stalinismu v Sovětském svazu, na přehodnocování a pravdivé interpretování tzv. bílých míst zatajované a překrucované i falšované historie, včetně choulostivé problematiky kolem sovětsko-německého paktu z roku 1939, na psaní o Katynu apod., byli jsme svědky ceremoniálního pohřbu s navrácením cti I. Nagye, je u nás v těchto záležitostech ticho po pěšině, stále platí různá tabu. A když na semináři Čs. strany socialistické bylo řečeno a pak i publikováno, že poprava dr. Milady Horákové byl zločin, byl z toho málem poprask a disciplinární řízení. Je to pochopitelné a vysvětlitelné uvážíme-li kdo a jak v Československu vládne, z jakých zdrojů vyrůstá současná moc a na čem stává svou legitimitu. Pak nepřekvapí bagatelizování pozůstatků stalinismu oficiálními čs. činiteli téze, že se tak moc toho u nás nestalo, že těch pár mrtvých v důsledku nezákonné zvěle ve srovnání s milióny obětí v SSSR nehraje žádnou roli, když jeden z postižených stojí dokonce v čele státu. To je ovšem škodlivé zlehčování skutečností, prohlubující jen morální krizi a trauma, tkvící velice hluboko ve vědomí lidí, svými pozůstatky pak i v systému dominace a manipulace.

Nestačí jen příležitostně vzpomenout osudu Vlado Clementise, ale jinak mlčet a obcházet tragickou kapitolu v našich nejnovějších dějinách, pietně udržovat to podstatné co jí tvořilo, nadále se hlásit k odsouzeníhodnému, pokračovat v tom, co je nutno odvrhnout, radikálně se od toho distancovat. Taková praktika nemůže vzbudit důvěru, nemůže věrohodně přijímat ujišťování o přestavbě a demokratizaci, novém myšlení. Nové víno ve starých měších není dobré a staré v nich kysne, nikdo ho nechce.

Skutečnost je tedy jiná než se oficiálně tvrdí či mlčí, fakta hovoří nejen o nedokončené a umlčené rehabilitaci obětí stalinistických represí u nás do všech důsledků, ale také o samotné pohnuté historii odčinění křivd a zločinů, peripetii nápravy represí již padesátých let.

K prvním revizím vykonstruovaných soudních případů nezákonné represe došlo po odhalení XX. sjezdu KSSS, ačkoliv se ještě pokračovalo v dosavadních zlovolných praktikách, byť doznívajících. Pochopitelně se týkaly jen pronásledovaných komunistů. Ostatní kategorie postižených občanů se dlouho nebraly na vědomí, neboť prý patřily k oprávněným třídním postihům. Justice a bezpečnostní orgány se dlouho držely pokynů Kl. Gottwalda, který soudce nabádal: "Když vám starý zákon překáží v revolučním opatření, tak jej prostě porušte!... Soudce musí soudit podle zákona s přihlédnutím k mínění lidu a k stanovis-

ku vlády." A jeho zeť a pak ministr spravedlnosti JUŠr. Alexej Čepička cynicky prohlásoval: "Přiznávám, že poruším zákon tolikrát, kolikrát to bude politicky prospěšné!" Názory čs. stalinistů se nezbytně promítaly do praxe a jejich přežívání ovlivňovalo proces vynucených revizí a pak rehabilitací. Snaha co nejméně měnit, přehodnocovat a napravit byla zjevná a jen prohlubovala společenské trauma z poznávaných skutečností, které často nechtěně prosekovaly na povrch.

Již v roce 1955 byla vytvořena prošetřovací komise KSČ vedená Rudolfem Barákem, která měla objasnit politické procesy a jejich pozadí i důsledky. Svůj úkol plnila velmi nedostatečně, protože nebyl zájem odhalit všechny zrádnosti do všech konsekvencí. Prošetřování bylo v mnoha případech v rukách těch, kteří se na zločinech přímo podíleli a byl strach, že to poškodí pověst a postavení KSČ, jejích vůdčích představitelů. Výsledky činnosti této komise byly velmi rozporné a ještě rozpornější byla stanoviska vedení KSČ, které její práci řídilo a schvalovalo. XX. sjezd KSSS a společenský pohyb, který po něm následoval i u nás, byl ne v takových rozměrech jako jinde, vnesly do činnosti komise poněkud svěžejší vítr, ale v jejích rezultátech se to příliš neprojevalo. Vedlo to k dalším tahanicím a úhybným manévřům tak, aby se vlk nežral a koza zůstala celá. Částečně byly objasněny procesy s Rudolfem Slánským a dalšími činiteli KSČ a v roce 1956 také některé případy postižených generálů, jako K. Klapálka a dalších, ale jejich značná část byla opět odložena. Sám ministr spravedlnosti Škoda musel v červnu 1957 přiznat, že u různých orgánů je 15717 žádostí o obnovu řízení justičních případů. Soudní statistiky uvádějí, že v letech 1948 - 1954 bylo 31 187 odsouzených, z čehož bylo 283 osob odsouzeno k smrti a 178 popraveno. Revize jednotlivých případů pokračovaly i koncem padesátých let, ale ještě k 1. dubnu 1960 bylo ve výkonu trestu za tzv. protistátní činnost 8 708 odsouzených, z nichž značná část byla k 9. květnu 1960 amnestována. Většina ovšem podmíněně a bez návratu ztracených občanských práv a cti.

V roce 1962 byla zřízena nová zvláštní komise ÚV KSČ, vedená Draho-
mírem Kolderem, která měla přešetřovat zbývající případy a dokončit stranické rehabilitace. Práce této komise i týmů přizvaných odborníků byla dělnější a dosáhla určitých výsledků a rozhodnutí, i když byla opět provázána nedůstojnými tahanicemi ve stranických orgánech, neochotou A. Novotného a některých dalších členů vedení KSČ k radikálnímu přehodnocení a důslednému odčinění napáchaných křivd.

V šedesátých letech se však měnilo společenské klima a narůstaly snahy po objektivním posouzení situace a hledání nových východisek k řešení závažných problémů a krizového stavu, do něhož společnost zásluhou jejího vedení zabředla. Umělecká oblast, disciplíny společenských věd

i část pracovníků řídicího aparátu obnažovaly příčiny a kořeny daného stavu ekonomiky i veřejného života a přicházely s návrhy na nutné reformy. Důkladné poznání a veřejné odhalení zločinů padesátých let bylo jedním z předpokladů ozdravení společenského organismu. Musela k tomu přihlížet i Kolderova komise, která prozkoumala 263 žádostí o prozkoumání hanebných rozsudků, přičemž takových žádostí bylo ovšem ještě 6 678. Tlak na její intenzivnější činnost a důslednější provádění rehabilitací vyvíjeli v roce 1967 mnozí z dříve persekovaných jako byli Ludvík Svoboda a Josef Smrkovský či Gustáv Husák a Laco Novomeský; Nemalou roli v burzování veřejnosti sehrál sjezd spisovatelů.

Avšak teprve rok 1968, polednový vývoj a obrodný proces demokratizace, přivodil skutečný obrat v posuzování zločinných praktik padesátých let a odčínování křivd. Otevřeně se o tom začíná mluvit a psát. Akční program KSČ z dubna 1968 jednoznačně konstatuje: "Vážnou skutečností je i to, že d o p o s u d n e b y l a d o v š e c h p o l i t i c k ý c h a o b ě a n s k ý c h d ů s l e d k ů p r o v e d e n a v ž d y a n i r e h a b i l i t a c e l i d í - k o m u n i s t ů i n e k o m u n i s t ů - k t e ř í b y l i o b ě t í n e z á k o n n o s t i v m i n u l ý c h l e t e c h. Z i n i c i a t i v y o r g á n ů Ú V K S Č s e p ř e z k o u m á v á, p r o č s t r a n i c k á u s n e s e n í v t o m t o s m ě r u n e b y l a d ů s l e d n ě s p l n ě n a, a z a j i š ť u j e s e, a b y t a m, k d e j e š ť ě k n á p r a v ě k ř i v d n e d o š l o, b y l a n á p r a v a z j e d n á n a. A n i v p o l i t i c k ý c h o r g á n e c h, k t e r é m a j í m i n u l é n e z á k o n n o s t i n a p r a v o v a t, a n i v c e l ě m b e z p e č n o s t n í m, p r o k u r á t o r s k ě m a s o u d n í m a p a r á t u n e s m í s e d ě t n i k d o, k d o m ů ž e m í t z e s v ě v l a s t n í m i n u l é č i n n o s t i s e b e m e n š í o s o b n í z á j e m n á p r a v u b r z d i t. S t r a n a s i j e v ě d o m a, ž e n e v i a ň ě o d s o u z e n ý m a p r o n á s l e d o v a n ý m l i d e m n i k d o n e v r á t í z t r a c e n á l ě t a j e j i c h ž i v o t a; b u d e v š a k p r o s a z o v a t, a b y z m i z e l y j a k ě k o l i s t í n y n e d ů v ě r y a p o n i ž o v á n í, d ů s l e d k y, k t e r é n e z á k o n n é z á s a h y m ě l y č a s t o p r o r o d i n u a p ř í b u z n é p o s t i ž e n ý c h, a b u d e d ů s l e d n ě d b á t n a t o, a b y v š i c h n i t a k t o p r o n á s l e d o v a n í l i d é m ě l i p l n o u m o ž n o s t u p l a t n i t s e v p r á c í, v e v e ř e j n ě m ž i v o t ě i v p o l i t i c k é č i n n o s t i...". Akční program zároveň podporuje návrh, aby postup v těchto otázkách i problémy právních důsledků byly upraveny zvláštním zákonem. Programové prohlášení Černíkovy vlády z 24. dubna pak slibuje, že považuje vypracování takového zákona za svůj naléhavý úkol a říká, že "vláda připraví též právní úpravu, která umožní odčinit důsledky křivd, které byly v tomto období občanům způsobeny hrubým porušením zákonnosti mimo oblast soudní represe... Vůči osobám, které se vědomě provinily hrubým porušením zákonnosti, zneužitím moci a služebních funkcí, budou vyvozeny spravedlivé důsledky."

Dubnové zasedání ÚV KSČ zvolilo komisi pro dokončení stranických rehabilitací v čele s Janem Pillerem, která s početným týmem kope-

tentních odborníků, zejména z řad kvalifikovaných historiků, se dala vehementně a s poctivým zaujetím do práce. Jejím výsledkem byla nejen obsáhlá zpráva o provedeném šetření s analýzou doby v ní docházelo ke zločinům s patřičnými návrhy a dokumenty, ale i několik dílčích studií, objasňujících objektivně různé aspekty represivních postihů, příčin a důsledků i role hlavních aktérů nezákonností. Tato zpráva Pillerovy komise ani její přílohy a závěry nebyly nikdy příslušnými orgány projednány a tím více, u nás publikovány. Po srpnu 1968 a v době tzv. normalizace bylo nežádoucí seznámit se s krutou pravdou o nedávné minulosti, v níž nemalou měrou tkví kořeny stagnace a strašlivé morální krize společnosti, umocňované novými nezákonnostmi a hanebnými praktikami.

V roce 1968 pokračovaly rehabilitace / a nejen komunistů / plným tempem. Tisk seznamoval s jednotlivými případy a významní právníci nezatižení minulostí pracovali na zákoně o rehabilitacích a zároveň se stávali o praktickou nápravu křivd. Velkou pomocí jim byl Svaz protifašistických bojovníků, neboť z jejich řad se rekrutovalo mnoho obětí represí. Je málo známo, že generál Svoboda podmínil přijetí prezidentské funkce právě prováděním důsledné rehabilitace postižených, zejména legionářů z první světové války a činitelů druhého odboje. ÚV SPB vytvořil vlastní rehabilitační komisi, která se i podílela na vypracování rehabilitačního zákona. Vedením příprav zákona byl pověřen místopředseda vlády P. Colotka. Zásady osnovy zákona byly hotovy již počátkem května a rozvinula se k nim široká diskuze, z níž vyplynul požadavek, aby to byl zákon celistvý, zahrnující rehabilitaci soudní i mimosoudní. Zákon č. 82/1968 Sb. byl Národním shromážděním přijat 25. července 1968.

Preambule zákona o soudní rehabilitaci zdůrazňovala, že odčinění křivd je základním předpokladem pro obnovení obecné a plné důvěry v socialistickou zákonost a spravedlnost a musí být provedeno do všech důsledků. Hlavní ustanovení zákona pravila, že rehabilitace provádějí zvláštní senáty u krajských soudů, že se neprovádějí automaticky, bez důkladného individuálního projednání a že návrhy je nutno podat do 1. srpna 1969. Podat je mohou jak postižení tak jejich pozůstalí. Ukládal i povinnost postihu těch, kteří se nezákonností dopouštěli, stanovil rozsah přezkoumávaných záležitostí, nutnost obhajoby a také to, že obviněný, který byl zproštěn viny měl nárok na zveřejnění osvobozovacího výroku na útraty státu, a musí mu být poskytnuta náhrada za neoprávněné odsouzení a vazbu, s patřičnou úpravou důchodu. Rušil i všechna rozhodnutí o zařazení do táborů nucených prací a zahlašoval všech-

na rozhodnutí za trestné činy paragrafů 133, 135 a 136 zákona č.86/1950 Sb. zemědělské a živnostenské a rušil propadnutí majetku za ně. Důležitý byl § 11 rehabilitačního zákona, který stanovil, že svědci v řízení byli zproštěni povinnosti mlčenlivosti, což bylo významné, neboť nutilo i vyšetřovatele mluvit pravdu. Platilo to i o odtažných spisech.

Na pomoc rehabilitacím byly zřízeny rehabilitační poradny, jejichž služeb využilo několik tisíc postižených a které písemně vypracovaly návrhy pro soudy v 13 977 případech z českých a moravských krajů. K 1.srpnu 1969 bylo podáno na 24 tisíc žádostí o soudní rehabilitaci. Nebyli to všichni postižení, protože mnoho jich již nežilo, někteří emigrovali a jiní se obávali pouštět se znovu do justičních sporů, nebo nevěřili v trvalost stávající obrodné situace. V čele rehabilitačních poraden stál JUDR. Rastislav Váhala, přední činitel domácího protifašistického odboje a pak statečný obhájce generála H.Píky, který nedávno zemřel, a autor těchto řádek je mu zavázán k poskytnutí mnoha důležitých informací a postřehů o pohnuté historii umlčených rehabilitací.

Ačkoliv bylo po nástupu husákovského vedení přísaháno a slibováno, že bude v rehabilitacích pokračováno, kračelo jejich provádění do ztracena. Již 7.dubna 1970 zrušil Ústřední výbor Národní fronty rehabilitační komise a poradny, protože prý je zneužívaly protisocialistické síly. 8.července 1970 pak byl schválen nový zákon č.70/1970 Sb., kterým se měnil zákon č. 82 z roku 1968. Již jeho §2 omezoval rozsah přezkumného řízení a omezil dobu zkoumaných rozhodnutí jen do doby 31.1.1956, zatímco zákon č.82 stanovil dobu do 31.7.1965. Novelizace rušila zvláštní rehabilitační senáty a rozhodování se zase vrátilo do rukou, kteří často rozhodovali již dřívě a neměli docela čisté ruce a svědomí. Řízení se ujaly krajské soudy a došetřování opět vyšetřovatelé a ne již výhradně předsedové zvláštních senátů. § 14 ~~zákona~~ ^{zákonem} ~~priznával~~ ^{priznával} ~~svědkům~~ ^{svědkům} právo odvolávat se na služební tajemství, byl zrušen. Odpadla také možnost zveřejnění nových výroků v tisku. Novelizace rovněž umožňovala prokurátorům na příkaz ministra spravedlnosti /byl jím JUDR. J.Němec/ podat stížnost pro porušení zákona v kladných případech, takže postiženým nastávala další kalvárie v úsilí o návrat cti a spravedlnosti. Tak se např. stalo, že ~~min~~ bývalý předmnichovský ministr dr. I.Déřer byl rehabilitován, obdržel mnohatisícovou náhradu a po zrušení rehabilitace musel peníze vrátit. Stejně tak se to stalo bývalému sociálm

nědemokratickému advokátovi dr. Jeřábkoví. Jeho rodina však peníze k vrácení neměla a musela tak dlužnou částku splácet po 300 Kčs, aby "vyrovnala" své utrpení. "Třídní" hlediska a přístupy k postiženým, slavily své triumfy. Krátká éra poctivě míněné a prováděné rehabilitace skončila. Provázely to alobné sliny plivané po obětech i těch, kteří je chtěli očistit, jak to bylo obvyklé v době - stále platného - Poučení. Pak nastalo ticho a klid po pěšině, neboť prý nikdo nedovolí, aby se "šouráním" v minulosti destabilizoval v Československu socialismus. Nedělá někdo rovnítko mezi posledním slovem a stalinismem? Nevydává někdo své osobní zájmy a vlastní sobecké pozice za zájmy společnosti? Smutná kapitola nezákanných represí a umlčených rehabilitací je stále živým mementem.

Červen 1989

Jen Urban napsal v dubnových LN, že Gottwalda nejde oddělit od Stalina a proto i jejich pád bude společný. Lze s tím souhlasit, aniž je to třeba pojímat jakkoli emotivně. Zejména s první částí věty, protože ta druhá je stále ještě v poloze chtěného a žádoucího. Současná mocenská věrchuška si to nechce a asi ani nemůže stále ještě uvědomit. Snad je to pro ni i příznačné. Jako plod a výraz brežněvismu u nás, strážce neměnnosti a stagnace, které jen ztěžší mohou zastřít fráze o přestavbě a demokratizaci, si nemůže přát důslednou destalinizaci, nemož na mnohých sloupech stalinismu lpí a stvrzuje svou legitimitu.

Je pozoruhodné a také pochopitelné, že za celých 40 roků nebyla sepsána a vydána objektivní biografie Gottwalda, ačkoliv se v různých polohách a nuancích čs. mocipánů ke Gottwaldovi hlásí, odvolávají se k němu a na něho přímo nekriticky, což je nejvlastnější právě pro 20 let normalizace. V takovém díle by bylo nesnadné vyhnout se některým momentům Gottwaldova života, jimiž/není možno se chlubit, třebaže poznamenaly styl a metody činnosti i vládnutí strany, které stál čtvrtstoletí v čele.

Dostí momentů z jeho života a působení je ne zcela jasných a jsou umně zastírány. Je to znát i z jeho vydaných spisů, či biografie Matějky.

Jedno z nich je však naprosto zřejmé a bijící přímo do očí: Gottwaldův vzestup /i pád/ je bytostně spjat se vzestupem a dominací Stalina. Ten Gottwalda jakoby přímo i nepřímo postrkuje, činí si z něho nástroj a prostředníka své politiky a svých zájmů v Československu. Ten mu to na oplátku splácí věrným vykonáváním jeho vůle a příkazů, všeobsáhlou servilností.

Výstižně /a bohužel i bez oněch oslavných epitet pravdivě/ vyjadřují tento korelační vztah výroky Gottwalda staré 40 a 36 roků, pronesené u příležitosti Stalinových sedmdesátin a pak jeho úmrtí: .." gigantické Stalinovo dílo hluboce ovlivnilo osud čs. lidu.. Naše city ke generalissimů Stalinovi jsou tím vřelejší, že Stalin sám osobně se stará o osud našich národů, že vtiskuje hlubokou stopu do jejich dějin... Stalin sám osobně radil a pkmáhal nově, socialisticky přebudovávat naše hospodářství, posílal k nám prvotřídní odborníky, velkodušně dával k dispozici sovětské podkladě a zkušenosti... Prostě na každém kroku jsme cítili starostlivou a pomocnou ruku Staliňovu."

Jistě by^{se} každé slovo tohoto citátu dalo názorně podložit příslušnými doklady a jejich hrůznými a tragickými důsledky, které se dodnes nepodařilo konsekvantně překonat. A to nejen proto, že

Stalinovi pohrobci jsou stále aktivní a ostražitě bdí nad dodržováním jeho skalních metod a postulátů, byť náležitě přizpůsobených a přebarvených, či přestavěných a přestrojených.

Gottwald se dostává do vedení KSČ na podzim 1925, tedy v době, kdy Stalin vítězí nad Trockým, strhává na sebe moc ve straně, ovlivňuje činnost Komunistické internacionály, jejíž náplní se stále více a více stává jen projednávání různých úchylek a odklonů od Stalinovy linie. Na jaře 1925 vytváří i zvláštní komisi, která má řešit jednu z vnitrostranických krizí KSČ v souvislosti s tzv. bubnickádou. Jejím členem je i Stalin s rezumém nabádání k ještě intenzivnější bolševizaci KSČ. Stalin si pak postupně upevnil svou moc a stal se neomezeným vládcem a diktátorem. Když se to stalo, došlo i k určitému zvratu v KSČ, do jejíhož čela se dostal Gottwald. Bylo to v únoru 1929 na odloženém V. sjezdu, kterým vyvrcholila další vnitrostranická krize, jíž opět řeší zvláštní čs. komise Kominterny. Ta odsoudila dosevední vedení KSČ, podpořené minulou komisí, obvinila ho z oportunistu a nedostatečného zavádění bolševizace a podpořila kritiky z řad mladších funkcionářů, které profiloval Gottwald a kteří proti vůli značné části strany její vedení ovládli. Na protest proti tomu odešli ze strany přední intelektuálové a poslanci.

Zatímco zakladatel a první vůdce KSČ B. Šmeral se snažil o její samostatnost, soběstačnost a zakořeněnost v národním organismu, rozhodně odmítal jakékoliv finanční prostředky z Moskvy, budoval stranu na masovém základě a stojící na půdě čs. státu, který nechtěl rozbít a rozvrátit, dělal Gottwald a jeho vedení opak. Vyhlásil neúprosný boj šmeralismu jako jakémusi dědičnému hříchu, komunistickou stranu pojímal jako disciplinovanou sektu poslušnou Moskvě. Sukus toho všeho ozřejmil hned ve svém prvním parlamentním projevu, slibujícím šibenice všem odpárcům. Kam to pak později vedlo, jak se slova proměňovala ve skutky, dobře víme. Demokratický režim označil za fašistický, přirozené spojence - sociální demokraty - za sociálfašisty. Plně v tehdejších intencích kominterny. Její linie se všemi jejími zvraty a obraty se mu stala svazou, Stalin modlou.

Protože se tato linie a politika Stalina různě obměňovaly a modifikovaly, přizpůsoboval se tomu i Gottwald. Snad nejcharakterističtějším jeho rysem byl jakýsi programový oportunismus, licoměrnost a provizornost, takže mnozí říkali, že komunisté dělají dva obraty do roka podle hesla Krok vpřed dva kroky vzad. To pochopitelně nevzbuzovalo důvěru u potencionálních spojenců a lidí samostatně myslících. Na zasedání exekutivy KI v létě 1932 hovořili např. Gott-

wald, Guttman a Šverma velmi sebevědomě o úspěších KSČ při organizování stávkových bojů a hnutí nezaměstnaných v podmínkách hospodářské krize, zkušenostech z mostecké stávky, kdy se dařilo uplatňovat některé principy politiky jednotné fronty a navázat kontakty i s dělníky socialistických stran, což se v mnohém přičilo uznávané taktice třídy proti třídě. Dokonce si troufli kritizovat sektářské počínání německých komunistů, protežovaných Stalinem a soustřeďujících palbu ne na nacisty, ale na sociální demokraty. To ale neměli dělat. Jejich názory byly odmítnuty a následně na zasedání sekretariátu EKI 21. srpna 1933 bylo vedení KSČ obviněno z oportunistu a nedostatečného provádění příkazů kominterny. Gottwald rychle couvl, Šverma udělal sebekritiku a vina byla svalena na Guttmana. Protože ten kritiku neuznal a dokonce odmítl jet se kát do Moskvy, byl okamžitě zbaven funkcí, stejně jako P. Reimann. Na jejich místa přišli V. Kopecký a B. Köhler. Brzy nato byl Guttman označen za trockistu, vyloučen z KSČ a nejnejasněji pomlouván a kaceřován. Zejména však za to, že spolu se Z. Kalendrou a dalšími odsoudil moskevské monstrprocesy.

KSČ se opět vrátila ke starým osvědčeným nálepkám o sociálfašismu a fašistické diktatuře v Československu, ačkoliv již skutečné nebezpečí hitlerovského fašismu začínalo být aktuální. Komunistům to docházelo až postupně. A tak opět měnili svou politiku, svůj postup. Ale ne přímočaře, bez nejnemožnějších peripetií. Když v létě 1935 VII. kongres KI orientoval komunistické hnutí na lidovou protifašistickou frontu, žili Gottwald a někteří další předáci KSČ v Moskvě. Stranickou práci doma řídili Šverma a Slánský a O. Sýnek, kteří novou linii začali uplatňovat v praxi, zřejmě ale předčasně, bez patřičných konzultací. Po abdikaci prezidenta Masaryka v zimě 1935 rozhodlo se Švermovo vedení podpořit kandidaturu E. Beneše, organizovat manifestace na podporu demokracie. Projevila se to hlasováním v parlamentě, psaním Rudého práva i účastí J. Smrkovského, O. Šlinga a jiných na společných mítinzích komunistické a socialistické mládeže a pod. Také Šmeral se opět objevil na stranické scéně. To vše se ovšem v Moskvě nelíbilo a Gottwald to označil za intelektuálský oportunismus a ztrátu třídního pohledu. Po hrombití provedli Šverma a Slánský sebekritiku a šéfredaktor Rudého práva St. Budín byl vyloučen ze strany. Pokání však nemuselo trvat dlouho. Již na jaře 1936 se VII. sjezd KSČ postavil na obranu ohrožené republiky a jejího demokratického zřízení, a v licencích socialistům, demokratům a vlastencům byl ještě radikálnější, než kritizované vedení před čtyřmi měsíci. Komunisté se tak zařadili do

vlastenecké národní fronty a získávali důvěru, jak se to ukázalo v době Mnichova a na počátku okupace.

Pak však přišel osudný sovětsko-německý pakt a nová linie Kominterny.

Dosavadní spojenci se stali zaprodanci a agenti britského imperialismu. Nelítostný boj měl být veden podle moskevských instrukcí proti Benešovi a jeho stoupencům, na vše měla být přísná třídní hlediska s orientací na německou dělnickou třídu a jí provedenou socialistickou revoluci. Na štěstí byla domácí okupační realita taková, že domácím vedení ilegální KSČ, reprezentovanému hlavně E. Urzkem ne dovolila plně akceptovat tyto scestné směrnice a pokyny. Gottwald byl daleko a také se po delší dobu raději veřejně neozýval. Rovněž vývoj ve světě akceleroval a Sovětský svaz byl zatažen do války po boku těch, kterým spílal. Stalin byl nucen změnit svou politiku, své protivníky a spojence a tak ji rychle změnil i Gottwald a jeho moskevské vedení. Komunisté se přestali bát spolupracovat s jinými směry a proudy. V roce 1944 a 1945 Gottwald dokonce kárá soudruhy doma za otevřené proklamování socialistických cílů.

A tak to šlo dál a dál, aniž komunisté při přísahání na demokracii a národní zájmy i tradice, pro zdůrazňování specifické cesty k socialismu, pokojné, protože to dočasně vyznával i Stalin, nemyšleli na mocenské pozice a nebudovali je. KSČ se podbízel rolníkům i živnostníkům, nevyhýbala se laciné demagogii i intrikám a provokacím, a ochotně přejímala a přímo za své vydávala různé programové požadavky jiných, zejm. sociálních demokratů, stejně jako historická hodnocení nacionálně romantická. Po celou dobu své existence až do dubna 1968 nevypracovala svůj vlastní program. A tak mohla po svém, pragmaticky a utilitárně interpretovat rozpad protihitlerovské koalice i únorové události 1948 a další závažné jevy a události. A opět podle diktátu Stalina. To již bez skrupulí, když se stal Gottwald vlastně jakýmsi přímým Stalinovým místodržícím v Československu. Ovšemže se všemi právy a povinnostmi i historickou odpovědností. Tedy opět obrát v rámci trvalé linie.

Jistěže politika vyžaduje pružnost. Ale ne za každou cenu. Frantův rozpor mezi slovy a činy, krátkodeché taktizování, věrolomnost i vůči nejbližším přátelům nikdy nevede k důvěryhodnosti a autoritě. Spíše nachází odraz v obecné ledabylosti, dvojakosti a neúctě k opravdovým hodnotám.

Před 14. zasedáním ÚV KSČ

Pod tímto názvem probíhala v Rudém právu delší dobu anketa, v níž odpovídali čtenáři na otázky týkající se vědy a techniky, které mají být projednávány na ÚV KSČ v polovině června. Nebude to ovšem první zasedání ÚV KSČ, na němž budou tyto otázky posuzovány.

Situace v oblasti vědy a technického pokroku, která je v současné době hybnou silou rozvoje společnosti, je u nás značně nespokojivá a je jednou z hlavních příčin našeho zaostávání za světem. Přestože byla přijata k tomuto problému řada usnesení v předcházejících zasedáních, úmysly zůstaly většinou jen na papíře a k podstatným změnám ve vývoji nedošlo.

V anketě byla řečena celá řada dobrých a konkrétních názorů. Žádný z diskutujících neměl ale odvalu říci - nebo to Rudé právo z pochopitelných důvodů nepublikovalo - že jednou z hlavních příčin našeho zaostávání v této oblasti byl kádrový masakr, k němuž u nás došlo po vstupu vojsk v roce 1968. Ten nejenže postihl řadu našich předních vědců, ale co hlavní, zasel v řadách vědecké inteligence strach z následků svobodného myšlení a bádání.

Nechme však promluvit fakta. Následky vstupu vojsk v řadách vědeckých pracovníků byla katastrofální. Řada nejlepších odborníků emigrovala a každý stát je s otevřenou náručí přijal, neboť získal osoby, na jejichž kvalifikaci by jinak musel vynaložit nemalé náklady. Emigrovali proto, že se báli budoucího vývoje u nás. Jejich obavy, jak se později ukázalo, byly oprávněné. Politické prověrky, k nimž došlo v roce 1970 postihly na půl milionu občanů. Kdo nesouhlasil se vstupem vojsk a aktivně se podílel na "pražském jaru", byl postižen. Tisíce vědeckých pracovníků muselo odejít ze svých míst, bez ohledu na tomže šlo často o vědce světového jména. Nešlo jen o zbavení vedoucích míst, ale mnoho lidí s vědeckými hodnostmi a tituly bylo donuceno pracovat manuálně. Náklady na jejich vzdělání a zejména jejich zkušenosti přišly nazmar. Tak např. akademik Málek, alureát mezinárodní ceny míru /1966/, dvojnásobný laureát státní ceny /1951 a 1959/, ředitel Makrobiologického ústavu byla nahrazen ve své funkci ing. Zalabá-

který byl předtím propuštěn z Vysoké školy ekonomické pro vědecké podvody. Svého vedoucího místa byl zbaven akademik Šorm, chemik, nositel tří státních cen /1951,1953,1958/. Stejně dopadl akademik Wichterle, jehož vynález kontaktních čoček dodnes patří mezi naše nejúspěšnější a nejvýnosnější licence. Podobně dopadli další akademici a vědci, jako filozof Kosík, historik Macek, politolog Jiří Hájek atd. Vědecké ústavy byly přeorganizovány nebo dokonce zrušeny.

Z vysokých škol byli propuštěni nejzkušenější vědci a učitelé. Během prvních let normalizace jen v českých zemích se snížil stav vysokoškolských profesorů a docentů o 461 osob, tj. téměř o 20%. To přesto, že v této době byla jmenována řada "zasloužilých normalizátorů" do těchto vysokých vědeckopedagogických funkcí, aniž k tomu měli odborné a vědecké předpoklady. Aby se tento postup usnadnil, byly zrušeny jejich tajné volby a přešlo se na přímé ~~jednání~~ jmenování.

Z kádrových důvodů byla prudce snížena příprava vědeckého dorostu. Jestliže v roce 1968 bylo školeno 10.604 vědeckých ~~průmyslných~~ adeptů, v roce 1970 poklesl tento podíl na 7.630. Teprve v roce 1979 jsme dosáhli úrovně roku 1968.

Tato a jiná podobná opatření - zejména ideologizace veškerého dění - zanesla do vědeckého bádání strach a obavy svobodně a nezávisle myslet tak, jak si to pokrok a věda vyžadují. Při zkoumání faktů, srovnání, při analýze a syntéze, při vyhodnocování zkušeností a výsledků by neměl mít vědec pocit, že je v této činnosti omezován předem danými závěry, schématy a přáními plynoucími z jiných oblastí nebo "autorit". Nastolený systém nutil vědce, zejména v oblasti společenských věd, aby své názory formulovali pod zorným úhlem přání vládnoucí skupiny a jejich názorů. Tím byl vědec ve své činnosti omezován, determinován, do jeho práce byl vnášen cizí subjektivní, často nesprávný pohled, neodpovídající skutečnosti.

Stačí např. dnes vidět, slyšet či číst ve sdělovacích prostředcích některé naše "akademiky" zejména z oblasti společenských věd, kteří se neštítí uvádět nesprávná fakta, zkreslovat skutečnosti z naší ekonomiky, historie atd., aby vědomě klamali naši veřejnost. Ti o vědecké etice nemají ani potuchy a za normálních okolností by neobstáli ani jako prostí učitelé na vysokých ško-

lách.

V roce 1987 pracovalo v oblasti vědy a výzkumu 199.147 osob, tj. cca o třetinu více než v zemích, které mají stejné ekonomické podmínky. Naše národohospodářské výsledky z této oblasti jsou však hluboko pod světovou úrovní. Hlavní naše výrobní obory se opožďují za světem o 10-15 let. Výkonnost našeho průměrného vědeckého pracovníka je asi 2-3krát menší než ve vyspělých zemích. Cíle, jež si často náš výzkum klade, málokdy dosahují světové špičky.

Dosavadní systém řízení naší výroby nemá zájem o vědeckotechnický pokrok - stačí jim uspokojovat průměrné nároky našich obyvatel a ostatních soc. zemí. Monopolní postavení jim to umožňuje. To ukazuje mimo jiné i to, že na obchodech licencemi se podílí naše nákupy jen necelými 0,2%.

Vztah k technice a vědeckému pokroku ukazují názorně každodenní martira vynálezců a zlepšovatelů v jejich boji s byrokratickým aparátem, který má jejich vynálezy a výrobní postupy ověřovat a uvádět do praxe. Je proto zcela běžné, že nejspěšnější a nejrychlejší cesta je získat si jako spotřebitele nějakou mocnou "tlačenkou" v podobě vedoucích kádrů, kteří nové myšlenky i odměny probojují, i když často nemají o dané problematice příliš velké znalosti. I to ukazuje na morálku v této oblasti.

Jaká je perspektiva? Neradostná. To ukazuje mimo jiné i výrok prvního místopředsedy Státní plánovací komise, že vědecká a tudíž i velmi kritická analýza Prognostického ústavu je sice dobrá ke třídění názorů, ale o vývoji našeho hospodářství rozhoduje Státní plánovací komise. Jedná se o tentýž byrokratický, dogmatický a všemocný úřad, který svým "vědeckým plánováním" se významnou měrou přičinil o naše dnešní velmi vážné hospodářské problémy.

Jsem velmi zvědav, zda 14. zasedání ÚV KSČ bude otevřeně diskutovat o těchto závažných problémech, jež způsobily zastávání naší vědy.

Před touto vyšší soudní instancí se musím vrátit k § 165, ke schvalování trestního řádu, tedy zakázaného pietního aktu za Jana Palacha, protože pan prokurátor na něm ve svém odvolání trvá.

Domnívám se, že filosoficky tak náročné téma jako je sebeupálení Jana Palacha nepatří do soudní síně. Také si myslím, že sem nepatříme my s dr. Šilhánovou. Ale nárok na vlastní názor a právo jeho vyslovení mohu bohužel ještě dnes uplatnit pouze jako obžalovaná.

Svou dubnovou závěrečnou řeč jsem končila Sofoklovou Antigou. Dnes se k ní vrátím ještě jednou. - Pohřbila bratra přes zákaz vládce Kreonta, který se postavil proti tomuto nejelementárnějšímu právu sestry vůči bratrovi. Neustoupil ani před tichým nesusouhlasem obce, potrestal ji trestem nejvyšším a tím se neslavně proslavil na další dva tisíce let jako symbol destruktivních společenských proudů, které současně v ž d y c k y podnětují a zakládají vznik p o z i t i v n í c h lidských sil. Ty posléze převládají a etabloují se, protože jsou založeny na spontánní připravenosti k obětem.

Taková je zkušenost: prestižní zatvrzelost nezabrání nejvnitřnější lidské potřebě - uctít smrt, jestliže se v pozemské člověčí při za pravdu postavila na stranu živých.

V našem procesu udělil obvodní soud tresty nízké a podmíněné. Odvolala jsem se ale, protože se z á s a d n ě nemohu smířit s nekonečnými vlnami nespravedlivě vězněných a souzených, které se stále převalují naší společností. Nepomohly n i č e m u. Jen tomu, že naše společenské neřady jsou diagnostikovány jako mravní AIDS - ztráta morální imunity.

Ale slova nepomohou. Ani u soudu. Přesto chci využít příležitosti a přiznat se, že po zákonu své lásky a touhy jsem kdysi přeceňovala význam, vliv a sílu krásných umění - i divadla - stejně jako pro divadlo zapálená studentka, které adresoval Karel Čapek těsně před svou smrtí dopis a o d k a z e m pro nás všechny.

"Milá slečno/prosím Vás/ nepřeceňujte tak divadelní kulturu. Národ se může cítit nesmrtelným jenom tehdy, když se bude cítit mravním /když bude mít své vědomé mravní poslání/; na to ovšem nestačí divadlo, i když má být součinitelem toho mravního povědomí. To musí být v politice, v hospodářství, v knize a škole, denním životě, všude. A obráveně, vezte národu jeho mravnost a berete mu i jeho nesmrtelnost. Asi Vás ta odpověď neuspokojí, ale jiné není.

Váš Karel Čapek

Svoje základní přístupy jsem vyjádřila už ve své závěrečné řeči 10. dubna t. r. a ve svém odvolání proti rozsudku.

Obvodní prokurátor dr. Antoš navrhuje, sbychom byly uznány vinnými i pro trestný čin schvalování trestného činu. Znovu opakuji, že jsem na straně účastníků pietního shromáždění 15. ledna odpoledne žádné trestné činy neviděla, a proto jsem je ani nemohla schvalovat. Co má pan prokurátor na mysli eventuálním úmyslem, jenž prý stačí pro naplnění subjektivní stránky, zdá se mi zcela mňhavé a nejasné .

Pokud jde o útok na státní orgán a orgán společenské organizace, jehož jsme se měly dopustit slovem "lžete", myslím, že jsem tento náš výrok distatečně obhájila ve svém odvolání. Ještě bych chtěla dodat toto: ve druhém a třetím odstavci se naše obvinění ze lhaní týkalo výhradně sdělovacích prostředků, a pak i těch, kteří rozhodovali o nasazení ozbrojených sil. To - jak doufám - nebylo ani předsednictvo vlády ČSSR, ani předsednictvo ÚV KSČ, jimž jsme svůj dopis adresovaly. Kdo to vlastně byl, se u nás řadový občan nemůže dovědět, nevěděly jsme to ani my dvě, a k uvedeným adresátům, to jest k vládě ČSSR a Komunistické straně jsme vlastně vznesly svou stížnost. A nebyly jsme zdaleka samy. Tisíce občanů napsaly své protesty, a mnozí z nich také obvinili tisk a další oficiální místa ze lhaní. Kdyby státní a stranické orgány - a především naše zastupitelské orgány, Česká národní rada, Federální shromáždění, jejich poslanci, přistoupili k celé události p r i n c i - p i á l n ě, kdyby vzali v úvahu ty tisíce protestů, museli by být posouzeni iniciátoři, viníci zásahů a ne ti, kteří proti nim vznesli protest.

Právě takového přístupu jsme byli svědky včera v Moskvě při zasedání sjezdu lidových poslanců SSSR, pokud jde o případ Tbilisi a jiné. V Sovětském svazu dnes lidé nevolají jen "lhalí jste", ale také "zabili jste", a nikdo z nich není za to stavěn před soud.

Závažné nařčení ze lhaní, a to především ze lhaní ve smyslu rozporu mezi slovy a činy, je vysloveno nesporně ve 4. odstavci našeho dopisu. Zde jsme poukázaly na tu politicky a morálně závažnou skutečnost, že naši státní představitelé - obrezně řečeno - jednou rukou přijeli ve Vídni nový významný dokument k lidským právům a druhou rukou - zcela proti literě a duchu dokumentu - se chystají potlačit každý svobodný projev. To, co po odeslání našeho dopisu v onom lednovém týdnu pak následovalo, předčilo daleko naše představy.

Rozpornost vládních závazků z Vídně a skutečností brutálního potlačení spontánních občanských shromáždění v Praze vyšla nejavo především zatčením zástupců nezávislých skupin v pondělí 16. ledna poté, kdy chtěli položit květiny na místo, kde se upálil student Jan Palach. Tato rozpornost vyvrcholila pak brutálním zásahem proti občanům v následujících dnech, zejména ve čtvrtek 19. ledna.

Jak dobře vím, Čs. helsinský výbor, jehož jsem členkou, dostal v té době velký počet protestních dopisů a zpráv od napařených a postižených občanů, vyjevujících mnohdy otřesné skutečnosti. Tyto dopisy jsou také svědectvími pro naše tvrzení, Víme dobře, že velký počet takových zpráv a svědectví došel i Výboru čs. veřejnosti pro lidská práva, a jistě i státním orgánům. Ale celá oficiální interpretace oněch lednových událostí je v diametrálním rozporu s těmito autentickými svědectvími. Jak jinak nazvat takový rozpor mezi tvrzeními oficiálních míst a občanskými svědectvími, než **l h a n í m**? Jak jinak nazvat protichůdnost vládních slibů a závazků z Vídně a oněch hrubých zásahů?

Nemá v takové situaci přirozeného občanského rozhořčení slovo "lžete" své oprávnění? Domnívám se, že v kritické situaci, do níž naše společnost vstoupila, v rámci dialogu, který byl vyhlášen, si budou muset naše orgány a jejich představitelé na taková slova zvykat. Lež zůstává lží, i když se jí řekne "nepravda". Na skutečnostech to nic nemění.

Pane Kopecký,

je to bezmála čtvrt století, co jsem rád vyhověl Vašemu přání stát se členem Divadla na Vinohradech. Dodnes si myslím, že to bylo dobré pro obě strany. O pět roků později se převládla povodeň "normalizace" a já byl nucen z divadla odejít. Vy jste mě tehdy požádal, abych dovolil i nadále udržovat osobní nebo aspoň písemný ~~styk~~ kontakt. Omezil se na několik Vašich dopisů.

V nových poměrech jsme se potkali až po deseti letech v Redutě. Přitočil jste se ke mně s otázkou: "Udělal byste mi tu čest a přijal pozvání na skleničku?" Vypili jsme spolu trochu becherůvky. Po dalších deseti letech, na skáonku loňského roku při oslavě jubilea Divadla Na zábradlí jste se s podobnou otázkou obrátil na Václava Havla. Místo prokázání cti přípitkem jste byl ochoten se spokojit podáním ruky. Václav Havel Vám vyhověl jako mnoha jiným s pověstnou slušností. Škoda, že někteří lidé mu ji pak, když přijde řada na ně, nedokážou opátit.

Před dvaceti lety jste mne žádal o udržování aspoň písemných styků. Jenomže já za následujících třináct či čtrnáct roků pocítil silné pokušení napsat Vám jen jednou. Po Vašem televizním horlení proti naší poválečné emigraci. Mělo podle mého názoru kvalitu podřadným komunálem odbyté halabala práce. Aby nedošlo k omylu, mně ani tolik nevedilo, co jste tehdy proslovil. Každý může mít na emigraci i na jednotlivé ~~emigranty~~ exulanty jiný názor. Vy jste se dostal do maléru tím, že jste zamlčel, kdo to u nás před čtyřiceti lety spáchal takové poměry, že někteří lidé se raději rozloučili s domovem, a mnozí to museli udělat poklusem, aby zechránili holý život. Tohle nemotorné zakopnutí ve Vašem jinak tendenčně laděném kroku mi bylo záhadou. Zlé huby tvrdily, že to měla být záloha na titul národního umělce. Nechce se mi věřit. Kdysi jste přede mnou skvěle zesměšnil byzantinské metalování zasloužilých kabátů a značkování kumštýřů šaržemi, do kterých je jako dělesloužící rotmistry komandují vysocí političtí lampasáci nejenom za um, ale i za poslušnost a posluhu.

Snad si vzpomenete, že jste se tehdy zmínil o svém záměru pustit se do hereckých Pamětí. Vaší sklíčenosti nad pomíjivostí skutečné komediantské slávy jsem oponoval připomenutím Vašeho jmenovce Matěje Kopeckého, kašpara doopravdy národního a lidového, pematovaného ještě po 150 letech. Nevím kdo z nás dvou vyslovil domněnku, že za to nesmrtelný Matěj vděčí tomu, jak mistrně ovládal dřevěné panáky, ale sám se nikdy nenechal povýšit na loutku.

Po druhé jsem byl v pokušení napsat Vám předloni, po Vaší známé řečnické exhibici na Sjezdu českých dramatických umělců. V souvislosti s tím výstupem totiž na mne padlo podezření, že jsem spolupachatelem libreta k zdánlivě bohatýrské tirádě. Někteří známí mi gratulovali, jiní mne zřeli s podezíravým úšklebkem, já sám jsem střídavě rudl hanbou a blechl zlostí. Všeobecně převládalo domnění, že Vámi přečtený text není dílem jedince. Ale jenom někteří hádali, v kterém směru by bylo záhodno hledat tým textařů, ty zkušené mistry v mixování polopравd s demagogie a v kořenění krotkého koktajlu prostotořekostí, která se tváří jako odvaha. Subjektivnost Vašeho přednesu vyvolala na kongresu iluzi, že jste vlastně řekl to nejpodstatnější, proto se na věcnější a serióznější diskusní příspěvky nedostalo.

Paráda ohňostroje byla ohlušivá, leckdo v ní přeslechl bludy zasluhující komentář. Zmíním se aspoň o dvou. Vyzval jste k odchodu z veřejné scény nejmenované přesluhující celebrity a jejich dosa- vadní "dílo" jste nazval záslužným. Vzdal jste tedy chválu za hun- tování kultury a umlčení desítek divadelníků v intencích "norma- lizace". Ještě pochybnější bylo Vaše ozdobení jistého chátrajícího systému přídávkem "opřevdovosti". Jenže on si takovou charakte- ristiku zasloužil prázatím decimováním vlastní populace. Častěji ve své praxi rozvíjel tradici z časů knížete Potěmkina. Ale kvůli vyváženosti musím dodat, že za finale Vašeho vystoupení se mi chtě- lo silně zatleskat. Jaký to evoluční vzmach, přímo pozoruhodný pří- rodní úkaz, by se dalo o něm napsat. Muž, který před pouhými tři- ceti lety na politickém spektru se sám zařadil "daleko napravo od Berry Goldwatera", dozrál k ~~zblázněným~~ obdivné invokaci Karle Marxe. V té chvíli oslabená evropská levice zaznamenala zřetelné posílení.

Jak jste se před chvílí dočetl, dvakrát jsem navzdory silnému nutkání nenapsal. Potřetí už neodolám. Hned povím proč. Několik tý- dňů potom, co jste si vymohl čest podáním jeho ruky, byl Václav Ha- vel spolu s dalšími nevinnými lidmi uvězněn. Jeho přátelé i další kulturní pracovníci požádali předsedu federální vlády o zrušení nezákonného policejního aktu a ukončení urážlivé desinformační kampaně a hanobení slušných lidí sdělovacími prostředky. Vy jste se do té události zapletl mimoděčně. Z poznámky, otištěné v Rudém právu počátkem února pod titulkem "Budou vyvozeny důsledky..." jsem se dočetl, že jste těmto novinám postoupil dopis, ve kte- rém Vás anonym varuje před spácháním protisocialistické pro- vokace a dál Vám vyhrožuje. Marně si lámu hlavu, proč kdosi

hrozí i Vám, ale to není důležité. Víc by mne zajímaly Vaše pocity, když jste mi přečetl, jak autor citované poznámky Vaši zasilku bez rozpaků šoupl do úplně opačného koše mezi kritické ohlasy na lednové události.

120

A tek mě napadlo napsat Vám, kdybyste chtěl proti té osobité manipulaci s Vaší korespondencí protestovat a obrátil se na divadelníky o podporu, s mým podpisem můžete samozřejmě počítat. Už za vzpomínku na dobu, kdy jsme byli zajedno v názoru, že herec, který strpí, aby byl zneužit proti vlastnímu přesvědčení, sám se degraduje na kašpara. Šešci feudálních potentátů hráli svou roli podle rozmarů páns permanentně a bez ohledu na pracovní dobu. Dnes herec není poddanější než kterýkoli kmán, má jen jednu výsadu. Na jevišti smí bouřit o povinnosti hrdinství, i když je zbečlý a deklamovat o nezbytnosti mravnosti, třeba je sám s ní na štíru. Ale jakmile se odlíčí, platí pro něj stejné desatero jako pro každého druhého. A v něm prvním přikázáním je nestavět pravdu na hanbu, když se zdě, že lež se stala téměř národním zvykem.

Doktor Štrosmejer by mi určitě dal za pravdu.

únor 1989

František Favlíček

JUDr. Zbyněk Vokrouhlický, CSc.
 místopředseda Výboru čs. veřejnosti
 pro lidská práva a humanitární
 spolupráci

Pod lipami 41
 P r a h a 3

Vážený příteli,

neměl jsem příležitost připojit se k jisté dlouhé řadě gratulantů včas a tak až nyní, chtěje využít Tvého významného posláni ve Výboru čs. veřejnosti pro lidská práva a humanitární spolupráci, připojuji i svá přání, abys naplnil činy hodnými Tvé nejlepší minulosti i tento úkol.

Dnes a denně jsme svědky vážných a důsledných snah mnoha a mnoha národů řešit své mnohdy věkovité, ba i krví zbrocené bolesti a starosti, stavy i vztahy, jen a jen cestou míru, nejčastěji zvanou národní usmíření. Sdílíš jisté názor, že takovéto východisko je mnohem sympatičtější, příjemnější a nadějnější než různé cesty konfrontací a to i kdyby se mělo jednat o věci ryze československé. A o ty právě jde. Trauma 21. srpna 1968 mimo jakoukoliv diskusi ještě po 20-ti letech působí jako lučavka královská, rozpouští i ty nejpevnější částice, s nimiž by bylo možno tvořit východiska. To samo o sobě. K čemu potom je zapotřebí "oživovat" z minulosti to, co nás rozděluje a nikoliv to, co by nás - Čechy a Slovaky - mělo spojoval. Haló sobota 20. května 1989 venovala celou svou 6. stranu

statí z pera JUDr. Pavla Vojny, CSc., nazvané "Oživený případ jedné sebevraždy" s podtitulem "po stopách jejího šetření z doby před dvaceti lety". Především, již po přečtení pár řádek, má člověk pocit, že se snad vrátil do doby, kdy se psalo: "...Z. Vokrouhlický však tuto důvěru zcela zklamal. Přešel na platformu pravicového oportunistu a postupně do tábora antisovětských a antisocialistických sil." Citoval jsem z dokumentu, ve kterém z podobných zločinů je nás obviňováno hodně. Jsou nám připisovány úmysly, které, víme, jsme nikdy neměli. Bylo možné to pochopit v oné vyhrocené atmosféře počátků normalizace. Vzpomínáš, když jsem se loučil se svými kolegy v českém vedení mládeže, již v září 1969, jsem právě toto akcentoval a řekl, že objektivní soud dějin posoudí ... a nikoliv hodnocení psaná pro potřeby dobové politiky ... A nyní čteme: "Mezi tamito osobami byl již zmíněný předseda tzv. Svazu studentů Čech a Moravy Luboš H." Průkazně lze doložit, např. dohodou mezi Radou sdružení organizací dětí a mládeže ČSR a Parlamentem Svazu vysokoškolského studentstva, kterou jsi jako předseda Rady spolupodepisoval, že nešlo o takzvanou, ale skutečnou organizaci. Rovněž tak lze v archivech zjistit, že žádný Luboš H. nebyl předsedou Svazu. Ptám se: má smysl číst a co více oponovat textu, který takto zachází s fakty? Má smysl oponovat textu, který používá i vyjádření: " - to Vám asi na-

kecal ten blbec Luboš." To vše v době plné nezměrného úsilí sovětských soudruhů o novou kvalitu společenského života, o jeho kulturu i mravnost. Cituji z uvedené statí v Haló sobote dále: "Navíc - ke kriminalistické analýze případu Palach je možná třeba se vrátit i proto, že

nejen tytéž síly, ale i některé osoby, které figurovaly v případě Palach před dvaceti lety, mohou se aktivně podílet na nynějších reminiscencích." Kteréže to osoby míní autor? Jmenuje jen dvě, Jana Palacha a Luboše H. Mého mrtvého přítele Luboše Holečka. Víš Voku dobře, že jsme svými názory i postoji v oné pohnuté době byli každý poněkud jině. Nicméně ctíli jsme a věřím, že i dnes ctíme různost názorů. Proč nyní zveřejněný inkriminovaný text argumentuje činy a slovy mrtvých? Nemohou se bránit. Cítím se povinen zvednout hlas na obranu cti člověka, který celým svým krátkým a bohatým životem dokázal věrnost svému přesvědčení demokrata, ačkoliv za svá vyjádření sklízel jen tvrdé rány, až do své tragické smrti. To samo o sobě je důkazem nad důkazy o úmyslech člověka. A není třeba dalších "aspektů trestněprávních, kriminalistických a kriminologických"; s těmito či bez nich zůstane pro všechny, kdo jej znali, Luboš Holeček - mužem cti. Oba, Voku, stáli jsme od Luboše Holečka poněkud nalevo. On tradiční demokrat, my reformní komunisté. O to více jsme povinni složit hold ~~xxx~~ Lubošově úsilí dosáti vítězství všelidských hodnot mravních.

Až dosud šla řeč o jedné stránce věci. Té osobní. Čin Palachův má ovšem jiné rozměry. Opět cituji z Vojnovy stati: "Generaci dnešních dvaceti a třicetiletých občanů by jméno Jan Palach nic nebo téměř nic neříkalo. Tento případ a vše, co s ním bylo spojeno, by zákonitě upadl v historické zapomnění, kdyby se nevytvořila - alespoň podle mínění nesmiřitelných odpůrců socialistického zřízení - vhodná situace pro jeho osivení." Stalo se všechno a ještě víc, aby nevěděli. Staví-li se otázka o potřebě i kriminalistického zkoumání události starších dvaceti let, měla by se korektně položit i jiná - o příhodě staré 16 let. Ano, řeč jde o likvidaci Palachova hrobu na Olšanských hřbitovech v Praze, následně neveřejné kremaci a předání urny Janové Matce ve Všetatech. Neměla tato utajovaná akce přímou souvislost s úsilím jedněch, aby druží zapoměli?

Nechci s autorovým názorem polemizovat. Má na něj právo. Měl by však připustit, že právě tak je třeba ctít právo jiných na opačný názor. Nicméně jednomu bych oponoval ze srdce rád. Postoj k činu Palachově není, nebyl a nemůže být kritériem pro přijetí či odmítnutí ideologie socialismu. Takovéto tvrzení je pokusem vědomě stavět, se zlým úmyslem, jiné socialisty do polohy nepřátel socialismu anebo podivuhodnou představou o teoretických zdrojích socialismu. Akceptování takovéhoho názoru ovšem automaticky vyřazuje některé spoluobčany do kategorie neplnoprávných a může je značně poškodit. Domnívam se, Voku, že by bylo již po tolika letech na místě říci jednoznačně: pokud i skuteční zločinci po odpykání trestu mají šanci žít bez neomaleného připomínání minulosti, ať to, co dopřeje stát zločincům, je dopřáno těm, kteří svůj jiný názor zbaběle nezapřeli. To je druhý námět pro Vaš výbor.

Dr. Vojna tvrdí, že by mladí nevěděli... A odkud ti mladí znají, aktivně znají písně Karla Kryla? Historická paměť národa je živá, ať se to někomu líbí, ať si to někdo přeje či ne. A je to jen dobře, výborné! Žel, s její pamětí je to horší a s možností obnovit jisté informace, například

ve veřejné knihovně, ještě horší. Tak mi nezbyvá, než vzít zavděk náhodně získaným výtiskem Večerní Prahy ze dne 20. ledna 1969. V úvodu stati "Památce Jana Palacha, jeho druhum, čs. mládeži" se praví: "Za naši svobodu a samostatnost bylo položeno a obětováno mnoho životů. Mnoho životů v dávné minulosti, v průběhu staletí, které zaznamenala historie, mnoho životů bylo obětováno, zmařeno v době nedávné. Žel, že mnoho těchto obětí upadlo záhy do zapomnění. Poslední oběť za naši svobodu přinesl dobrovolně mladý filosof Jan Palach. Obetoval svůj život ctěsnou demonstrací, která nemá v našich dějinách obdoby. Jan Palach zvolil místo svého sebevznětí v tesné blízkosti sochy svatého Václava, místo, které se stalo oltářem vlasti. Jan Palach dal tak svému činu zvláštní symbol, který byl národem pochopen." To je druhý /jen v pořadí/ názor na čin Palachův. Názor, ke kterému se před dvaceti lety veřejně hlásilo mnoho a mnoho lidí. Nyní jen někteří. Změnili lidé názor - nebo, nebo co? Za čin Manolise Glezose jsme oslavovali řeckého národního hrdinu. Za rozvinutí symbolu, který není právě "v kurzu děla" a nikoliv v Řecku, ale v Praze, neoslavujeme, ale

A to je třetí soudek pro Tvé kolegy ve Výboru. Strach z následků vyjaveného názoru brání nejen promluvit, ale vyvolává další hrůzu z vrchnostenské všemocnosti, člověk ztrácí sebevědomí, cítí se zdeptán, poničen a to i když nezatížil svědomí nehodným činem. Čím více je člověk ve své podstatě ponižen, tím více ctí odvahu a vůli těch, kteří našli sílu, promluvili a mluví. V tichosti své duše, z obav o osud svůj, svých dětí a blízkých, mlčí, ale myslí a ctí! Tak se plní ona proslulá láhev či sklenka. A až dojde, osudy národa a státu se ocitnou na nebezpečné křižovatce.

V těchto řádcích a několika nesourodých myšlenkách jsem chtěl učinit malý, úplně maličký pokus nabídnout Tobě a Tvým kolegům další důvod, proč stojí za to usilovat o rozšíření práv člověka a o domluvu mezi lidmi. Nebuďme neskromní, nechtějme hned usmíření. Chtějme jen, jak by řekl náš zvěčnělý přítel Luboš Holeček, "bez všelikých -ismů" otevření nadějí k lepšímu příštím.

Jozef Wagner
Trávníčkova 1776
Praha 5

V Praze, dne 3.6.1989

Na vědomí :
OBRODA, klub za socialistickou přestavbu

16. červen je v sousedním Maďarsku ve jménu Imreho Nagye, jeho památky a návratu cti. Poslední poctu tomuto vlasteneckému politikovi a oběti poststalinismu nazvalo prohlášení ÚV MSDS symbolem národního usmíření. A samotná tato skutečnost je důležitým poučením a připomenutím nutnosti objektivního hodnocení minulosti a jejích aktérů i odvahy přiznat zločin a přehodnotit dosavadní stanoviska a postoje.

K. Grösz v nedávném televizním rozhovoru přiznal, že loni na jedné tiskové konferenci v USA řekl, že se nepokládá na základě toho co teď víme, rehabilitace Nagyho za odůvodněnou a že jeho případ bude přezkoumán. To se tedy stalo a jeho případ je důkladně objasněn. Vyjádřil se k tomu i J. Kádár a není bez zajímavosti, že se vzdal své funkce maďarský velvyslanec v Moskvě, který působil při Nagyově zatčení. Bude však zapotřebí i jasně říci, co bylo v pozadí jeho poprevy, které tlaky k tomu vedly!

Vždyť je známo, že J. Kádár v rozhlasovém projevu 16. 11. 1956 prohlásil: "Slíbili jsme, že proti Nagyovi a jeho přátelům nezahájíme žádné soudní vyšetřování". A na zasedání ÚV MSDS v březnu 1957 znovu ujišťoval: "V době, kdy proces s Nagyem mohl být aktuální, jsme nebyli dost silní. Dnes, když jsme dostatek silní, není již proces aktuální.". V květnu 1958 pak říká v Budapešti Gomulkovi, že "problém Nagy bude řešen nekrvavou cestou". Přesto to však za krátkou dobu dopadlo jinak a smrt I. Nagyho se stala krvavým mementem za pohnutými událostmi podzimu 1956.

Jistě není od věci připomenout, že bezprostředně po oznámení tohoto zločinu vydalo ideologické oddělení ÚV KSČ z podnětu Pavla Auerersperga obsáhlou brožuru o vině Nagyho v níž se tvrdilo, že jeho poprava byla spravedlivou tečkou za jeho kontrarevoluční a zrádčovskou činností. Opomenout však nelze ani to, že dvacet roků po tom, v době obrodného procesu r. 1968 vyšel v Literárních listech článek zpochybňující tuto perfidní vinu a žádající spravedlivé hodnocení Nagyho i podzimu 1956. Vyvolal tehdy rozhořčení našich i zahraničních konzervativců, protrst v článku listu Népszabadság. Jméno I. Nagyho bylo vůbec v roce 1968 u nás dost frekventované, zejména v kruzích jodasovců a nepřátel demokratizace a obrody socialismu, kteří při nejružnějších příležitostech přirovnávali A. Dubčeke k I. Nagymu a přáli mu jeho osud. Po Praze dokonce koloval anonymní leták shodné provenience s jinými antisemitskými, výhrážlivými a urážlivými na adresu různých progresivních činitelů, jehož text pochvalně a zálibně uveřejnil Rusolf Černý v knize Jak se dělá kontrarevoluce z roku 1970. Stojí zato ocitovat z něho něko-

lik vět: "V této fázi pozvolné likvidace revoluční úlohy KSČ uke-
zuje se, že A. Dubček je nejen špatný politik, ale i špatný znalec
historie bojů mezinárodní dělnické třídy. Mohl by vědět, že I.
Nagy vstoupil do politické arény s plánem "radikálních změn v
hospodářském a politickém životě." Tento tvůrce maďarského "soci-
alismu s lidskou tváří" vrátil parlamentu "pravé poslání" a z vlá-
dy vytvořil "plnoprávný orgán v řízení státních záležitostí". I.
nagy prosadil rehabilitaci inteligence - rozuměj intelektuálů - spo-
lečensky a "obětí nezákonností" i soudně. Spojoval návrat k "demo-
kratickému socialismu" se vznikem "specifické cesty k socialismu",
svrchovanost a nezávislost Maďarska považoval za nezbytnou k budó-
vání "národního komunismu". I. Nagy dospěl k přerušení členství
Maďarska ve Varševské smlouvě a připravoval vyhlášení neutrálního
Maďarska. Nagy i Dubček, oba nepřestávali beze studu tvrdit, že
jejich politika "není v rozporu s marxismem-leninismem, ale jde
prý o aplikování socialismu v domácích podmínkách". Oba spatřovali
"záruku demokracie ve vnitrostranické demokracii", tvrdili shodně,
že "vesoucí úloha strany a dělnické třídy nemůže být něčím automa-
tickým, ale musí o své postavení bojovat..." -

Je to dnes nepochybně pikantní čtení /i s těmi autentickými
uvozovkami autora letáku/, když denně čteme takovéto formulace či
postuláty v projevech M. S. Gorbačova, lidových poslanců i sovět-
ských publicistů. V mnohém dávají za pravdu Nagymu a tedy i Dubče-
kovi, i když každé srovnávání je ošidné a mnohoznačné.

Nagy byl odsouzen a popraven. Dnes je symbolem národního usmí-
ření Maďarů, jsou mu vzdávány nejvyšší pocty. Dubček žije. Je ale
stále urážen, i když to, co říkal a dělal a co připomíná i dnes,
se podobně říká a dělá jinde, u blízkých sousedů a proklamuje
se to i u nás. Dokonce i těmi, kteří rozhodovali a působili u
zatčení A. Dubčeka v srpnu 1968 a zřejmě mu přáli stejný osud, jaký
potkal v r. 1958 I. Nagyho. I to je srovnání....

- 1 -

Luboš K o h o u t : Maďari přehodnocují podzim 1956

Politicky angažovaná veřejnost Západu i Východu, a také šeskoslovenská, pozorně sleduje dynamický společenský pohyb jak v SSSR, tak i v Polsku a Maďarsku. Společným jmenovatelem vývoje ve jmenovaných zemích je nepochybně proces hlubších či méně hlubokých ekonomicko-systémových i politicko-systémových reforem, mj. vyvozený z kritického přehodnocování negativ minulosti, zejména z hlubokého přehodnocení a zásední kritiky stalinismu'dominujícího - také v neostalinsko-brežněvovské podobě - v zemích tzv. reálného socialismu po dlouhou dobu, prakticky od 30. let v SSSR a od konce 40. let v ostatních zemích. Mimořádně rychlý a hluboký je tento proces zejména v Maďarsku poté, kdy János Kádár, zastávající funkci generálního tajemníka MSDS více než 30 let, byl této funkce zbaven a posléze na jaře 1989 vůbec opustil politickou scénu.

Ještě v době 30. výročí maďarského podzimu 1956 oficiální hodnocení tehdejších událostí nikterak nezpochybňovalo tezi, že v podstatě šlo o protisocialistickou kontrarevoluci. Po Kádárově abdikaci na nejvyšší stranickou funkci však, dokonce i mezi členy předsednictva ÚV byla vyjádřena myšlenka o tom, že šlo o národní, demokratickou, antistalinskou, tedy i antibyrokrazickou revoluci. Oficiální pokádárovské vedení sice tuto tezi většinou znovu odmítlo, avšak nepopřelo, že je potřebné - také pro zajištění dalšího progresivního vývoje Maďarska - zaujmout k složité problematice událostí z podzimu 1956 objektivní, o prověřená fakta se opírající stanovisko. Akcentuji se potřeba realizovat starý pozitivistický požadavek: hledat pravdu o minulosti padni komu padni! Stále více vítězí názor, že ono základní protipólové : byla to revoluce nebo kontrarevoluce nevyjadřuje složitost autentického děje a vede k politizujícímu, nikoli odborně vědeckému pohledu na situaci, jak se k podzimu 1956 vyvinula. I oficiální kruhy zaujímají objektivnější stanovisko především k činnosti předních reformních komunistů v čele s Imre Nagym a Gézou Loszoncym v tehdejších dramatických událostech. Symbolickým vyjádřením toho bude přehesení ostatků popravených z bezejmenných hrobů do hrobů označených jejich jmény za účasti veřejnosti. Zdá se být nepochybnou jejich politická i stranická rehabilitace, o níž se v těchto dnech/ ^{v r. 1998} tuto stať píše 30. května/ jedná. Jugoslávie, která tehdy v souvislosti s tajným procesem proti Nagymu a druhým byla veřejně ostouzena jako iniciátor "kontrarevoluce" poskytla současné maďarské vládě dokumentaci z té doby, zřejmě též a především text své tehdejší protestní noty maďarské vládě po popravě I. Nagyho a druhů.

Součástí mé habilitační práce z r. 1966 "Specifika socialistického vývoje Jugoslávie" byl nejen text uvedené jugoslávské protestní nóty, nýbrž i Titův dopis předsednictvu MSP z 29. X. 1956 a podstatné partie jeho projevu k aktivu komunistů Istrie v listopadu 1956 proneseného v Pulje. Poskytují tyto tři závažné texty samizdatu "Ze zásuvky a z bloku" v přesvědčení, že - spolu se studií A. Hegedúse psanou k 25. výročí událostí-pomohou našemu politicky angažovanému čtenáři k objektivnímu pohledu na tehdejší maďarské drama i pochopení toho, čím poučným ~~xxxxxx~~ a aktuálním promlouvá tehdejší historie k dnešku. Tehdejší ^{textu} neostalinský režim ~~xxx~~ v Československu, v případě Hegedúsove "normalizační" režim všechny tyto texty před čs. veřejností zatajil a naopak, tehdy v r. 1958 jejich obsah zkre-slil a přední jugoslávské představitele ostouzel neméně intenzivně, než nevinně popravené v čele s I. Nagyem.

Není pochyby o tom, že čs. dnešní stranicko-státní vedení zaujímá k současnému společenskému pohybu v Maďarsku, zejména pak k jeho přehodnocování minulosti, krajně nevraživý postoj u vědomí, že i čs. veřejnost bude se znásobenou aktivitou požadovat rehabilitaci pražského jara a odsouzení vojenské intervence pěti zemí v srpnu 1968 i těch domácích politiků, kteří tehdy patřili mezi přední "zvatele bratrské pomoci" a dnes se drží nadále křečovitě svých mocenských postů, brzdíce proces "demokratizace" a "glasnosti".

Považuji za potřebné v tomto úvodu k dokumentaci přičlenit několik myšlének o okolnostech tehdejšího odsouzení a popravě I. Nagyho skoro dva roky po maďarských událostech.

Sovětský reformátor N. S. Chruščov se v důsledku maďarských událostí dostal pod těžký tlak početných a vlivných domácích i zahraničních konzervativních sil, které jej obviňovaly, že vlastně maďarské drama 1956 vyvolal svojí ostrou kritikou stalinismu v proslulém projevu na "tajném" zasedání delegátů XX. sjezdu. Pod tlakem mj. i z Číny, aby se ve všech stranicko-státních vedeních lidových demokracií zahájil útok a "čistka" proti tzv. revizionistům Chruščov začal ustupovat a kávrovat. Domácí kritiky v čele s Molotovem, Malenkovem, Bulganinem, Vorošilovem a jinými sice ještě dokázal zbavit jejich vlivných mocenských funkcí, avšak ve snaze nedostat se do konfliktu s vedením Číny v čele s Mao-tsetun-gem a neztřetit i tak dost otřesený vliv v evropských zemích lidové demokracie přešel plně na "antirevizionistickou" pozici. Výrazem toho byla Deklarace komunistických a dělnických stran, přijatá na

zasedání komunistických a dělnických stran v Moskvě u příležitosti 40. výročí Říjnové revoluce a formující tak zvané obecné zákonitosti výstavby socialismu /zestátnění základních výrobních prostředků, kolektivizace, vedoucí úloha- mocenský monopol strany, vedoucí úloha KSSS v mezinárodním komunistickém hnutí a j./ Antistalinista Chruščov a spolu s ním představitelé ostatních zemí "tábora socialismu" - s jugoslávskou výjimkou - takto signovali klasický dokument stalinského dogmatismu /poprvé tyto "obecné zákonitosti" formulovali autoři programu Kominterny z roku 1928 skoro v totožném znění/. VII. sjezd Svazu komunistů Jugoslávie v Lublani z poč. r. 1958 naopak přijal nový program, obsahující přemnohé teze, jež byly s většinou přijatou Deklarací v příkrém rozporu. Na tom základě docházelo všude, ve všech "socialistických" zemích ke štvavým kampaním proti "jugoslávskému revizionismu", aniž se mohli občané seznámit s autentickým textem Programu SKJ. V čele kampaně stála Čína, jež přes kritiku Jugoslávce útočila proti ledve započatým reformám v SSSR a osobně proti N. S. Chruščovovi. Chruščov v době kulminující protijugoslávské hysterie ustupuje podstatně před domácími i zahraničními "zběsilými" stalinisty, když obviňuje Jugoslávii a její "nástroj" - maďarské "revizionisty" v čele s I. Nagyem z podnícení a rozpoutání maďarské "kontrarevoluce". Tudiž odpovědnost za hanebnou vraždu I. Nagye a druhů nese celé tehdejší stranicko-státní vedení SSSR v čele s Chruščovem i stranicko-státní vedení maďarské v čele s Jánosem Kádárem, které zahraničním tlakům k popravě Nagyho a druhů, byť po jistém váhání, podlehl. Odpovědnost nesou i stranicko-státní vedení Československa, NDR, Polska, Rumunska, Číny, Albánie, křečovité se držící "stalinské" linie mj. a především z obavy o své mocenské pozice, v té době již silně otřesené.

Protirevizionistická kampaň 1957- 58, zčásti doznívající i 1959 a 1960, takto představuje obrovskou brzdu a zpomalení započatých reform a pokud ne ní participovali i reformátoři chruščovovského typu, předznamenala jejich pád /Chruščov sám 1964/ a nástup brežněvovského neostalinismu se všemi negativními, dnes dobře známými důsledky.

Praha dne 30. května 1989

Brioni 29. října 1956

129

Drazí soudruzi!

Již po několik dní sledují jugoslávské národy a Svaz komunistů Jugoslávie s pocity znepokojení a starostí zprávy o tragických střetnutích, která se odehrávají v sousední Lidové republice Maďarské. Hluboce litují, že dlouholetá chybná a škodlivá politika odpovědných politických činitelů dospěla k těžké všeobecné situaci v Maďarsku. Taková politika vedla k propasti mezi úsilím pracujícího lidu o socialistický pokrok a činností státního a politického vedení a nakonec k propuknutí ozbrojeného boje.

Význam těchto událostí daleko překračuje maďarské hranice. Tyto události se týkají zájmů mezinárodního socialistického rozvoje vůbec.

Jugoslávské stranické a státní vedení si nepřálo a nepřeje vměšovat se do vnitřních věcí maďarského dělnického hnutí. Avšak vzhledem k takovému významu událostí, které se v těchto dnech odehrávají v Maďarsku a z pocitu solidarity s pokrokovými socialistickými silami a zájmem maďarského pracujícího lidu, ÚV SKJ apeluje na maďarský národ, aby učinil vše možné k zastavení dalšího krveprolití.

Jugoslávští pracující lidé plně chápou rozhořčení maďarského národa proti chybám a zločinům minulosti. Avšak bylo by mimořádně škodlivé i pro zájmy maďarských pracujících lidí a socialismu vůbec, jakož i pro mír mezi národy, kdyby toto oprávněné rozhořčení podkopalo víru pracujících lidí v socialismus a nezbytný rozvoj socialistické demokracie.

Jugoslávští komunisté a všichni pracující lidé Jugoslávie jsou přesvědčeni, že uvědomělí bojovníci za socialismus v Maďarsku to nedopustí a nedopustí také, aby různé reakční elementy využily současných událostí pro své protisocialistické cíle. Svaz komunistů Jugoslávie a všichni pracující lidé naší země vyslovují pocity hlubokého obdivu pro všechny ony pokrokové lidi v sousedním Maďarsku, kteří v těchto dnech vyhaložili obrovské úsilí, aby tento tragický boj proměnili v pozitivní přerod a ubránili socialistickou budoucnost svého národa.

Vzhledem k tomu jugoslávská veřejnost jednomyslně pozdravuje vytvoření nového státního a politického vedení a deklaraci vlády Lidové republiky Maďarské z 28. t.m. Podstatné prvky politické platformy nového maďarského politického a státního vedení, jako je kupř. demokratizace veřejného života, zavedení dělnické samo-

správy a demokratické samosprávy vůbec, urovnání vztahů mezi socialistickými zeměmi na základě rovnoprávnosti a státní suverenity, převzetí iniciativy k rozhovorům o odvolání sovětských jednotek atd., jakož i reálné ocenění charakteru událostí v Maďarsku, která byla dána v uvedené deklaraci vlády, je důkazem, že se politika dnešního státního a politického vedení a opravdové socialistické, demokratické snahy maďarských pracujících lidí slily v jedno.

V takovýchto podmínkách by další prolévání krve způsobilo škodu zájmům ~~prá~~ maďarských pracujících lidí i socialismu. Mohlo by pouze prospět silám reakce a byrokratické deformaci. Proto jsou jugoslávští komunisté a všichni pracující lidé v Jugoslávii přesvědčeni, že maďarská dělnická třída, která prokázala tak vysoké socialistické uvědomění, maďarská strana pracujících i veškerý vlastenecký maďarský národ udělají konec dalšímu bratrovražednému boji, který by mohl mít nedohledné následky nejen pro maďarské, ale i pro mezinárodní dělnické hnutí.

Národy Jugoslávie a SKJ přejí předsednictvu strany maďarských pracujících v čele se soudruhem Jánosem Kádárem a vládě soudruha Imre Nagyho úspěch v tomto úsilí a jsou přesvědčeni, že bojovná maďarská dělnická třída bude bdělá proti všem antisocialistickým tendencím. Na základě nové politické platformy, pevně spojená se svým novým politickým vedením uskuteční oprávněné tužby maďarského národa.

/přeloženo z knihy J. Broz- Tito, Govori i članci XI. Zagreb 1959 str. 219- 221/

II.

Z odpovědi Josipa Broze - Tita novinářům po návratu z moskevských jednání 28. června 1956:

Jak jsem již řekl, v SSSR a potom v Rumunsku jsme položili pevné základy našich budoucích vztahů. Chtěl bych v té souvislosti vyjádřit naši snahu učinit taktéž i s jinými východními zeměmi. Ale vzniká otázka, nakolik naše vztahy se všemi těmito zeměmi dosáhly takového stupně, že taková spolupráce, o níž jsem výše hovořil, je již nyní realizovatelná. Odpověděl bych, že v některých z nich ano, v některých ne. Na adresu těch zemí, s nimiž vzájemné vztahy ještě nedosáhly takového stupně mohu říci, že vinu nenesou národy, ale určité vyčkávání, určitá zdrženlivost jednotlivých vedoucích, jimž je zatěžko říci to, co třeba říci, a kteří se domnívají, že když to řeknou, oslabí svou prestiž. Myslím, že je to chybné. Jedná-li se o komunisty, myslím, že netoliko by nebyla oslabena jejich prestiž, ale jejich otevřenost a upřímnost v tom, že skutečně chtějí navázat přátelské vztahy na nových základech, než tomu bylo dříve,

by jejich autoritě upevnila v jejich zemích i ve světě vůbec.
/J. Broz- Tito, Govori i članci, sv. XI. , str. 152, Zagreb 1959/.

III,

131

Z projevu Josipa Broze - Tita v Pulji 11. listopadu 1956

Když jsme byli v Moskvě /červen 1956, pozn. L. K./ samozřejmě se hovořilo i o Polsku a Maďarsku a jiných zemích. My jsme říkali, že Rákosiův režim, i sám Rákosi nemají žádné podmínky, aby vedli maďarský stát a aby jej přivedli k vnitřní jednotě, naopak, že jej mohou dovést do velmi těžkého postavení. Žel, sovětští soudruzi nám nevěřili. Řekli, že je Rákosi starý revolucionář, že je čestný, etd. Že je starý je pravda, ale to nestačí. Že je čestný, nemohl bych potvrdit, protože ho znám, zejména po Rajkové procesu a všech ostatních věcech. Pro mne to nejsou čestní lidé. Sovětští soudruzi řekli, že je rozumný... a že nevědí, o koho jiného by se mohli v této zemi opřít. Z toho důvodu, že naše politika jak státní, tak i stranická je proti vměšování do vnitřních věcí jiných, a abychom se nedůstali znovu do sporu se sovětskými soudruhy, neangažovali jsme se dostatečně u sovětských vedoucích, aby se odstranila taková sestava, jako je Rákosi a Gerő.....

Když se v této zemi začala stále intenzivněji šířit nespokojenost v řadách samotných komunistů a když žádali, aby Rákosi odešel, viděli sovětští soudruzi, že to tak dál nejde a rozhodli se, že bude muset být odstraněn. /že se odstraní - zní přesný překlad Titova vystoupení/. Ale udělali chybu, že nepřipustili, aby byl odstraněn i Gerő a jiní Rákosiůvi stoupenci, kteří se před národem kompromitovali... A to byla chyba, protože se Gerő ničím nelišil od Rákosiho.

Co jsme, soudruzi, měli dělat? Viděli jsme, že věci nejdou dobře. Když jsme byli na Krymu/ na pozvání N. S. Chruščova, na dovolené, pozn. L.K./, objevil se tam "náhodou" i Gerő a my jsme se s ním "náhodou" setkali. Hovořili jsme s ním. Gerő odsoudil dřívější politiku a řekl, že byla chybná, ..krátce sypal si na hlavu popel a žádal, abychom nastolili dobré vztahy, sliboval, že všechny dřívější chyby napraví a že staré se již nikdy nevrátí. Chtěli jsme ukázat, že nejsme pomstychtiví, že nejsme úzkoprsí a dohodli jsme se, že budeme hovořit s Gerőm a delegací Strany maďarských pracujících, která přijede do Jugoslávie....

Ale věci se vyvinuly již velmi daleko, což jsme nevěděli, a příchod Gerőho do Jugoslávie i naše společná deklarační již nemohly pomoci. Lidé v Maďarsku byli absolutně proti stalinistickým živlům, které ještě byly u moci a požadovali jejich odstranění a přechod na cestu demokratizace. Když se maďarská delegace s Gerőm v čele vrátila do své země, Gerő, který se dostal do těžké situace opět ukázal svoji

dřívější tvář. Stovky tisíc manifestantů, kteří tehdy ještě byli manifestanty, nazval chátrou; lid, mezi nímž ve velkém počtu, a možná i ve většině, byli komunisté a mládež. To stačilo, aby sud prachu vzplál a explodoval. A došlo k boji....

Co je nyní menším zlem? Chaos, občanská válka, kontrarevoluce a nová světová válka nebo intervence sovětských oddílů, které tam byly? Ono by bylo katastrofou a toto je zlo. "achrání-li to socialismus v Maďarsku, oak můžeme říci, i když jsme proti vměšování, že sovětská intervence byla potřebná. Ale kdyby byli dříve učinili vše, co bylo třeba, nebylo by došlo ani k takovéto vojenské intervenci... Je naší tragedií, společnou tragedií nás všech, že byla socialismu zasazena strašlivá rána. Je kompromitován. A což jsme, soudruzi, často neříkali, že takové metody mohou pouze kompromitovat socialismus? /J. Broz - Tito, Govori i članci XI. Projev před aktivem komunistů Istrie, str. 227- 250, Zagreb 1959/.

IV.

Protestní jugoslávská nota z 23. června 1958 vládě maďarské

Jugoslávský vyslanec v Budapešti Jovo Kapičić navštívil včera v jedenáct hodin náměstka ministra zahraničí Ištvána Šebeše a předal mu notu s tímto obsahem:

Vyslanectví Federativní lidové republiky Jugoslávie vyjadřuje svoji úctu ministerstvu zahraničí Lidové republiky Maďarské a má čest na příkaz své vlády sdělit následující:

Ministerstvo spravedlnosti Lidové republiky Maďarské vydalo 17. června 1958 zprávu o vynesení a provedení rozsudku nad Imre Naděm a jeho druhy. V této zprávě se kromě jiného tvrdí, že "jednotlivé skupiny spiklenců typu Imre Nadě, Gezy Loszonzoyho a jiní" z budovy jugoslávského vyslanectví v Budapešti posílali své výzvy k pokračování v ozbrojeném odporu, k organizaci stávek, které paralyzovaly život a k nové organizaci podzemní podryvné práce", že "Z budovy jugoslávského vyslanectví přes Mikloše Gimeše a jiné účastníky navázali spojení s Ústřední dělnickou radou v Budapešti, s radiostanicí "Svobodná Evropa" a dokonce dali pokyn, aby se vydával nový ilegální list "23. říjen"."

Jugoslávská vláda a náš lid přijali neočekávanou zprávu o tajném souzení a provedení rozsudku smrti nad Imre Nagyem s hlubokým rozhořčením. Tvrzení o údajné činnosti uvedených osob po jejich příchodu do budovy jugoslávského vyslanectví jsou nepravdivá a vykonstruovaná od počátku až do konce. Maďarské vládě je velmi dobře známo, že tyto osoby v době svého pobytu v budově jugoslávského vyslanectví neprovedly ani jeden z aktů, uvedených ve zprávě maďarského ministerstva spravedlnosti. Uvedené osoby hned po

svém příchodu do budovy jugoslávského vyslanectví, vydaly jako normální podmínku pro využití azylu prohlášení, že se zřeknou jakékoliv politické aktivity po dobu, pokud bude azyl trvat, čehož se i striktně držely. O tomto jejich prohlášení byl předseda revoluční dělnicko-rolnické vlády, soudruh János Kádár vyrozuměn hned po příchodu do Budapešti, čtvrtý den po příchodu Imre Nagyho a jeho druhů na jugoslávské vyslanectví. Mimo to byla budova vyslanectví po celou dobu pod nejpřísnějším dohledem sovětských vojenských oddílů a maďarské bezpečnostní služby. V této době, 5. listopadu 1956 byl z ulice palbou z tanků zabit jugoslávský diplomat Milovanov v samotné budově jugoslávského vyslanectví.

Soudě podle vykonstruovanosti obvinění proti Jugoslávii a podle okolností, za nichž byl prováděn soud /ve zprávě nejsou žádné údaje kdy se soud konal a kdy byly tresty vykonány/ je možno oprávněně pochybovat o hodnověrnosti i ostatního obžalovacího materiálu, zejména o všem tom, co se přímo nebo nepřímo spojuje s Jugoslávií. Způsob, jímž se v maďarské zprávě obviňuje Jugoslávie, jakož i tajnost soudu, zřejmě umožňují konstruování rozličných nových obvinění Jugoslávie. Jugoslávská vláda proto tak rozhodně zdůrazňuje toto konstatování, protože i v minulosti byly prováděny podobné procesy, jako kupř. proces Rajkáv, v nichž byla obviňována Jugoslávie, a protože se i tehdy tvrdilo, že se disponuje spolehlivými důkazy o jugoslávské vině a vměšování, a teprve později, když již teklo mnoho nevinné krve, bylo potvrzeno i výslovným přiznáním odpovědných maďarských lidí, že tyto důkazy byly vykonstruovány. Takové útoky mám jak známo, svého času přinesly veliké těžkosti, ale hlavní obětí byly národy zemí, v nichž tyto procesy byly montovány.

Proto jugoslávská vláda nepovažuje vůbec za potřebné dokazovat svůj správný postoj v této otázce. Nikdy se nevměšovala do vnitřních věcí Maďarska a nečiní tak ani dnes. Fakta o takovémto jejím postojí jsou známa nejen maďarské vládě, ale i celé mezinárodní veřejnosti. Je všeobecně známé, že i v době, za kterou je obviňována, činila Jugoslávie významné nesobecké kroky, aby napomohla stabilizaci situace v Maďarsku, za což jí bylo ostatně častokrát projeveno uznání ze strany samotných maďarských vedoucích.

Ze všeho uvedeného jasně vyplývá, že citovaná tvrzení, uvedená ve vzpomenuté zprávě představují hrubý a ničím nezdůvodněný útok na FLRJ se zřetelným cílem, aby se s novým využitím nejtemnějších metod z nedávné minulosti zostříla a ospravedlnila již existující organizovaná bezohledná protijugoslávská akce, aby se podstatně zhoršily maďarsko-jugoslávské vztahy; dochází k pokusu přenést odpovědnost za tehdejší události v Maďarsku na Jugoslávii, což nepopíratelně potvrzuje fakt, že jsou partie z maďarské zprávy hned využívány v tisí

některých vlád, které se účastní této akce. Tohoto útoku, nezávisle na tom, zda je proveden ze svobodné vůle, je potřebné o to více litovat a odsoudit, protože se vztahy mezi národy Jugoslávie a Maďarska příznivě rozvíjely, což mohlo být jen k oboustrannému prospěchu, jakož i v zájmu všech faktorů, které usilují o upevnění míru v této části světa. Je zřejmé, že tímto aktem vláda Lidové republiky Maďarské zanechala těžkou ránu vztahům mezi Federativní lidovou republikou Jugoslávií a Lidovou republikou Maďarskou.

V souvislosti se zprávou maďarského ministerstva spravedlnosti považuje vláda Federativní lidové republiky Jugoslávie za potřebné upozornit na následující fakta:

Výměnou dopusů vlády Federativní lidové republiky Jugoslávie a vlády Lidové republiky Maďarské z 18. a 21. listopadu 1956 bylo dosaženo dohody o řešení otázky asyly Imre Nagye a ostatních osob, které asyly využily na jugoslávském vyslanectví v Budapešti v tom smyslu, že vláda Lidové republiky Maďarské garantovala osobní bezpečnost a svobodný odchod těchto osob do svých domovů hned po opuštění budovy jugoslávského vyslanectví a zavázala se, že vůči nim "nemá v úmyslu použít trestu za jejich minulou činnost."

Protože vláda Lidové republiky Maďarské nezabezpečila realizaci uvedené dohody, čímž tato byla porušena, vláda FLRJ protestovala u vlády LRM svojí notou z 24. listopadu 1956. Ve své odpovědi, vyslovené v notě z 1. prosince 1956 maďarská vláda odmítá protest jugoslávské vlády a tvrdí, že fakt, že se uvedené osoby nevrátily do svých domovů představuje "druhotnou otázku technického významu" a že se jinak přidržuje povinností z dohody obou vlád, znovu potvrzuje, že se "ukázala připravenou ručit za osobní bezpečnost těchto osob a prohlásila, že nemá v úmyslu použít jakéhokoli trestu za jejich minulé činy"...

V souvislosti s tím maďarská vláda ve své notě zdůraznila intoto: "Protože v takovéto politické situaci v Maďarsku existovalo nebezpečí, že kontearevoluční živly budou organizovat atentáty proti Imre Nagymu a jiným osobám, které patří k jeho skupině s cílem svalit odpovědnost za následky na revoluční dělnicko-rolnickou vládu a dále se zřetelem na to, že jejich osobní bezpečnost ohrožuje eventuelní pomsta politických protivníků, odešli Imre Nagy a jeho druzi na základě dohody o této věci mezi vládou LRM a vládou Lidové republiky Rumunské do LRR do té doby, dokud v LRM nenestanou odpovídající podmínky bezpečnosti." Je zřejmé, že vláda LRM dvakrát hrubě porušila závazky, které svého času dala vládě FLRJ: tím, že neumožnila svobodný odchod I. Nagye a ostatních osob do jejich domovů a tím, že je donutila k nucenému pobytu v LRR; a tím, že v rozporu s

s garancemi, které dala v otázce osobní bezpečnosti a nepoužití trestu za jejich minulou činnost, předvedla některé z těchto osob před tajný soud a Nagye a některé jeho druhy odsoudila k smrti, kterýžto trest byl vykonán, čímž byla zákonná dohoda ze strany maďarské vlády nenapravitelně pošlapána.

Vláda FLRJ co nejenergičtěji protestuje u vlády LRM vzhledem k tomu, že kromě hrubého pošlapání výše uvedené dohody mezi dvěma vládami, dosažené výměnou dopisů z 18. a 21. listopadu 1956 a potvrzené maďarskou notou z 1. prosince téhož roku, přináší zpráva ministerstva spravedlnosti LRM ze 17. června tohoto roku, v níž je vyhlášeno rozhodnutí o provedení trestu smrti nad I. Nagyem a jeho druhy, řadu těžkých obvinění proti FLRJ, jež postrádají jakékoli zdůvodnění, čímž byl zasezen těžký úder vztahům mezi FLRJ a LRM. Tím LRM převzala před svým národem a světovým veřejným míněním veškerou odpovědnost za následky, které z toho mohou vyplynout.

V.

András Hegedűs : Maďarsko 1956 /psáno k 25 . výročí - 1981/

Vezení země se dostalo k roku 1956 do situace, pro niž nejen že bylo příznačné, že "nebylo schopno vést starými metodami", nýbrž že nebylo ani schopno sebeobnovy, pokud jde o personální proměny, aby tak mohlo znovu začít s nepopsaným papírem. Ani předtím, ani potom takováto situace nenastala, kromě Polska 1956, 1970 a 1980.

Vídíme tu dvě stanoviska, která se nacházejí v ostrém vzájemném protikladu: dle jednoho se jedná o vzednutí slavné revoluce, dle druhého šlo o zvrženíhodnou kontrarevoluci. Ze oběma těmito stanovisky se skrývají - u každého dosti zřetelně - politické cíle a zájmy, jež připouštějí vždy jen jednu - buď a nebo - otázku a neposkytují vůbec žádné místo pro sociologické zkoumání, jež by usilovalo o plnější pochopení událostí.

Stoupenci obou stanovisek musí falšovat řadu historických faktů nebo je přinejmenším zamlčovat, aby je mohli překládat posluchačům jako "prokázané" pravdy .

Tyto dva příkře kontrastní přístupy se budou stávat stále více a více, jak léta budou běžet a rok 1956 bude stále více patřit dějinám, pro historiky nepříjemným břemenem. Nové generace budou stále více soudit dle historických skutečností a budou právem stále nedůvěřivější, jestliž z té či oné strany jim budou předkládány lehce prohlédnutelné jednostranné a neúplné výklady. Je otázkou časů, kdy historikové v zájmu své důvěryhodnosti nebudou interpretovat fakta výlučně tak, že Říjen 56 byl revolucí nebo kontrarevolucí, nýbrž budou zkoumat skutečný běh událostí a teprve z toho

Tři fáze událostí

Ve své studii nechci přijmout úlohu historika. Rád bych přinejmenším alespoň posloužil několika příspěvky k pravdě věrné rekonstrukci událostí. Dříve než si povšimneme detailů, soudíme v zájmu ujasnění jistých věcí ona tři období událostí října a listopadu 1956 jednoznačně a ostře rozdělit. Jejich společenský charakter a společenští aktéři nebyli tíž.

1/ Zformování vnitrostranického a demokratického opozičního hnutí a demonstrace 23. X. jím organizovaná.

2/ Ozbrojené povstání

3/ Vytvoření dělnických rad.

V podstatě vzato, nacházeli se společenští aktéři vnitrostranické a demokratické opozice uvnitř vládnoucích struktur. V souladu se svým myšlením a cíli nepřekračovali zpočátku ve své většině nikdy rámce více méně radikálních strukturálních reforem.

Mezi nimi a režimními vůdci nedošlo nikdy k čestnému dialogu, kompromisu, jenž by byl s to zabránit ostré konfrontaci. Příslušníci tehdejšího vedení velmi dobře věděli, že by takovými kompromisy museli ve své většině ztratit své pozice.

V mých opakovaných stanoviscích v rozličných interviewech se objevovala stále myšlenka, že v červenci 1956, kdy došlo k odchodu Rákosiho, měl jej na místě prvního tajemníka nahradit nikoli Gerő, nýbrž Kádár a místo mne měl nastoupit I. Nagy jako předseda vlády. Takovýto kompromis by pravděpodobně ztížil druhou faktickou fází, ozbrojené povstání.

Mocipání neschopní kompromisu

Takovýchto kompromisů, spojených se ztrátou pozic, jsou mocipání východní Evropy jen zřídka schopni. Svoji budoucnost nazírají jako nejistou a mají ne pouze existenční strachy, nýbrž bojí se také o svůj život a své rodiny. To souvisí s tím, že v těchto společnostech se ještě neustálil žádný normální pořádek vystoupení z vládnoucích struktur. V tomto ohledu tvořilo polské vedení 1956 řídkou výjimku. S Ochabem v čele našlo cestu kompromisu s opozicí, stojící pod vedením Gomulky a odložilo tím na delší dobu výbuch lidového a národního povstání, k němuž by bez takového kompromisu zřejmě určitě došlo. Právě v průběhu r. 56 začala se projevovat uvnitř opozice, vzniklé v mocenské struktuře, polarizace. Až do určitého stupně stály proti sobě dvě skupiny.

- Opozice uvnitř stranického aparátu, která byla poznamenána jistým nepřátelstvím vůči intelektuálům. Její příslušníci si přáli v první řadě vyčištění stranického života a garancie toho, že se

nebudou opakovat monstreprocesy. Současně nebrali v pochybnost monolitický charakter vlády a pozorovali často požadovanou liberalizaci s nepřátelskými pocity,

- Opozice, formující se především z intelektuálů, která se stávala stále více demokratickou opozicí. Svá hesla přejímali především z pojmového světa demokracie. Zpočátku se opírali ještě o koncepci radikální socialistické demokracie, později však vyžadovali stále silněji návrat k lidovědemokratickému vícestranickému systému a na tomto základě se dostávali více méně do konfliktu s progresivními opozičními silami stranického aparátu. V létě 1956 byl J. Kádár vedoucí osobností prvního směru, I. Nagy druhého.

Kádár contra Nagy

V červenci 1956 byl tento rostoucí protiklad již viditelný, když J. Kádár převzal místo tajemníka ÚV, aniž by přistoupil k plné rehabilitaci I. Nagyho a bezprostředního okruhu jeho stoupenců. Tím ovšem Kádár nikterak neopustil nějakou dříve dohodnutou solidaritu, protože k ní mezi oběma skupinami nedošlo. Následoval pouze výzvu "stranické linie". Vnitrostranická opozice byla tedy již od počátku poznamenána jistou heterogenitou, což ovšem vyplývalo z přepestrého složení jejích příslušníků.

Sem patřili:

- "otřesení", tedy oni komunističtí funkcionáři, kteří prodělali hlubokou morální krizi a kteří po smrti Stalina, a hlavně po XX. sjezdu KSSS zpytovali svědomí a s hlubokými pocity viny žádali národ za odpuštění;
- "dotčení", kteří si sice vždy tak či onak "přišli na své", avšak podle svého názoru nedosáhli pozic, jež jim patřily. Chyby přisuzovali té špatné kádrové politice, jež vedla k jejich částečnému odstavení /vzhledem k politicky motivované groteskní arizaci patřili mnozí ze starých komunistů nespravedlivě odsouzených k židovskému ethniku/ ;
- "rehabilitovaní" - ti, kteří přes své komunistické přesvědčení a činnost - která dokonce přeháněla pãrtajní linií - byli nicméně postaveni na pranýř a stali se obžalovanými v monstreprocesech. Vedle těch, kteří přežili, musíme sem přiřadit i rodinné příslušníky obětí;
- "lidové demokracii zevázaní nestraníci", kteří projevovali velkou aktivitu ve fázi mezi 1945 a 1948 rokem, ve fázi, jež se formovala po válce, ale za krátký čas byla opuštěna. Byli to lidé, kteří byli předtím za Horthyho režimu odsouzení k pasivitě, ale z nichž opět větší část po zavedení stalinského modelu 1949 byla odsouzena buď k poníženosti nebo k nečinnosti. "ledíce zpět hodnotili ony

tři první roky jako hrdinské časové období a bouřili se proti nečinnosti pozdější doby, v některých případech dokonce požadovali stranickou sebekritiku /k této skupině kupř. patřili aktivisté NEKOSZ-u a vedení národní rolnické strany;

- "studentští, zejména vysokoškolští posluchači" - kteří pociťovali křiklavý protiklad mezi učební látkou, týkající se socialismu a skutečnou situací. Do jejich aktivity v opozici se současně promítala nespokojenost jejich rodičů;

- "nahodile v soukolí se ocitnuvší", kteří se na základě rozličných náhod vyskytují a uplatňují v každé opozici. Ovšem hnutí nelze posuzovat podle nich.

Tři směry stranické opozice

Pokud jde o společenské cíle vytvořily se uvnitř stranické aparátnické a uvnitř demokretické opozice v podstatě tři směry. Se zřetelem na to, že k zformování myšlének bylo jen málo času, zůstaly tyto rozdíly v dost amorfnní podobě, aniž by stoupenci rozličných směrů mohli své názory jasně zformulovat a vzájemně si vyjasnit.

a/ Stojí za povšimnutí, že ~~získal~~ reformní směr, který chtěl uvnitř institucionálního rámce státního modelu vedení /historický blok/ radikálně zúčtovat se stalinismem, byl bezpochyby nejvlivnější. Nechtěl změnit institucionální systém, nýbrž pouze politické a hospodářské vedení. Přáli si takové personální změny, které by poskytlly garancie pro provedení a trvanlivost takových změn. Takovéto stanovisko je příznačné především pro vnitrostranickou opozici.

b/ Přívrženci jugoslávského samosprávného modelu /historický blok/ tvořili sice pokud jde o sílu menší, avšak velmi aktivní skupinu. V čase bezprostředně po totálním bankrotu prohané protijugoslávské pomlouvačné kampaně a po XX. sjezdu, který odhalil stalinistickou zvlášť, byly jugoslávské společenské vztahy se sympatiemi sledovány mnohými z těch, kteří se předtím dostali do vězení nebo do koncentračních táborů a kteří po své rehabilitaci vystupovali jako nadšení propagandisté jugoslávského samosprávného modelu.

c/ Ti, kteří patřili k třetí skupině, myslili na znovuoobnovení starých vztahů před rokem 1948. Čhtěli se navrátit k lidově demokratické u vícestranickému systému. Uvnitř uvedených opozičních hnutí se zpočátku nacházeli v menšině, ale jejich počet stále rostl. Toto stanovisko mělo ve dnech ozbrojeného povstání, dokonce i ve vnitroaparáttní opozici dosti významnou roli.

Opoziční program nebyl jasný

K tragickému vyústění lidového hnutí přispělo ve velké míře to, že si opozice svůj program nemohla ujasnit a že většina později pod vnějšími vlivy - musím poukázat, že za tragických okolností - akceptovala při plném ignorování geopolitické situace země pože - devek návratu k vícestranickému systému.

2/ Druhá fáze lidového hnutí - ozbrojené povstání - započala ještě v den demonstrace. Jeho zahajovatelé neměli žádné organizační svazky s těmi, kteří předtím formulovali vnitrostranickou a demokratickou opozici. Jen málokterí z ní se v pozdějším dění začlenili do ozbrojeného boje. Lidé, kteří přišli z rozličných politických směrů a sledovali rozličné cíle se organizovali do bojového společenství. Oficiální bílé knihy maďarské vlády dokazují sice hodnověrně, že se znovu aktivizovaly vnitřní reakční síly, zčásti na základě přímého působení západní agitace, zčásti vzhledem k domácí politické krizi. Současně však nenebízují vůbec žádné bezprostřední důkazy ve vztahu k tomu, zda Západ měl jakoukoli přímou roli při vypuknutí ozbrojeného povstání. Stejně protikladné stanovisko charakterizuje seriál článků maďarského stranického orgánu, jež jsou nyní, 25 let po událostech, zveřejňovány. Všechno dohromady ukazuje, že prorpuknuvší ozbrojené povstání nebylo ani plánováno, ani připraveno, nýbrž bylo spontánní, vzhledem k rozličně motivované akumulované nespokojenosti.

Odkud přišli a co chtěli?

Dnes je ovšem těžké načrtnout sociologicky přesný obraz toho, kdo z povstalců a kam šel a jaké cíle sledoval. Dle domácí apologetické literatury přicházela většina z podsvětí, z řad kontrarevolucionářů a zločinců. Dle západní emigrace z r. 1956 to byli přesvědčení a upřímní bojovníci za svobodu, k nimž se převážně náhodou připojili někteří zločinci. Ve skutečnosti účast na takovémto, již předem bezvýhodném ozbrojeném boji se může vysvětlovat z velmi intenzivně působících impulsů/ nespokojenost, jež podněcuje k revoltě, cíle, jež oduševňují/ nebo i z naprosté absence motivů, které by působily proti němu, což má za následek - spojeno s působivými hesly o národním boji za svobodu - zvýšený sklon k romantickému dobrodružství. Oba extrémy byly zastoupeny a též mnohé meziodstíny. Vliv povstalců nebyl tak moc v počtu zbraní /bylo jich málo; v dvoumilionovém městě celkem kolem 20.000 a k určitému kulminečnímu bodu, dle rozličných realistických odhadů nepřekročil počet povstalců 15. tisíc osob/, nýbrž ve skutečnosti, že si mohli být vědomi podpory značné části národa - dělnictvo v to počítaje - podpory ulic velkoměst a Budepešti zejména, jakož i jednomyslně pro ně se vyslov

jícího veřejného mínění.

140

Kdo byli povstalci?

I když vzhledem k mlčení a chybným informacím je ještě stále těžké zformulovat nástin o tom, koho máme považovat za charakteristický typ ozbrojeného povstalice, chci se o to nicméně pokusit, i když tento pokus musí vyvolat bouřlivou nelibost obou stran. O sociologickém pozadí ozbrojeného povstání nemůžeme totiž podat žádný realistický obraz.

- Vedení bojových oddílů se dostalo, až na malé výjimky, do rukou oněch dřívějších profesionálních důstojníků, důstojníků nižšího stupně, záložních důstojníků, kteří z rozličných důvodů bezprostředně po válce nebo na počátku 50. let byli vyloučeni z armády. Mnozí z nich měli úzký kontakt s věznicemi a internačními tábory. Avšak i ti, kteří nasadili život jako civilisté, patřili k těm, kteří se cítili hluboce dotčeni na své cti.

- Mladí dělníci, kterým režim neposkytoval žádnou perspektivu a kteří pracovali při špatných podmínkách za nízké mzdy. Ti soudili, že před nimi stojí pouze perspektiva nesmyslného dření a chtěli to nyní splatit,

- Studenti- z/ větší části středoškolští- kteří si stále více uvědomovali protiklad mezi životními podmínkami v otcovském bytě a tím, co slyšeli ve škole a kteří prociťovali stále více a více zraňování svých národních citů. Ve škole získali možnost seznámit se se zbraněmi a zároveň tu nechyběla ani výchova ve smyslu boje za svobodu a toto se stalo v groteskní podobě hlavním motivem jejich ozbrojeného boje proti režimu;

- Spodina, která se chtěla pomstít za své ponížení a odsunutí na okraj společnosti. Ti se cítili se zbraněmi v rukou mocnými a chápali se každé příležitosti, aby prosadili proti druhým svoji převahu. /Chtěl bych zde poznamenat, že ve velkoměstských revoltách jsou příslušníci těchto vrstev mezi bojujícími vždy účastni ve velkém počtu/.

Význam poslední skupiny stále rostl, protože byly otevřeny brány vězení a přitom získali svobodu nejen političtí vězňové, nýbrž i kriminálníci.

3/ Třetí fázi, resp. jevovou formu lidového hnutí v závodech mezi pracujícím lidem představovalo tvoření závodních "revolučních výborů", dělnických rad, které zčásti podperovaly ozbrojené povstání, zčásti však své podniky chránily před následky propukající anarchie. Většina historiků, kteří se zabývají tímto obdobím, není schopna pochopit současné prosazení této úbojí, ale i protikladné funkce.

Domácími předchůdci zvláštního, obsahem politického a zdola probuzeného samosprávného hnutí byly dělnické rady proletářské revoluce 1919 a systém závodních výborů po r. 1945. Zřetelně tu působil ve smyslu výše řečeného jugoslávský samosprávný model. Ale rovněž jde se nikterak nemůže dokázat přímé působení příslušníků opozice, kteří s tímto vývojem sympatizovali.

Účastníci této fáze hnutí tvořili současně skupinu velice heterogenního složení. Jako bejvýznamnější typy tu nacházíme následující:

- Starší dělníci nebo funkcionáři, kteří toužili po veřejné činnosti /staří sociální demokraté, odboroví důvěrníci/ a které jsme za stalinistického systému odsoudili k nečinnosti nebo přímo pronásledovali;

- mladší vzdělanější odborní dělníci nebo zaměstnanci, kteří nepřijímali zdánlivou veřejnou činnost a tím byli dříve zatlačeni do pasivní opozice;

- zaměstnanci podniků, kteří se již dříve uplatnili v nějaké činnosti /sport, kultura / a měli jistou prestiž.

Dynamické skupiny, jejichž aktivisté v jednotlivých fázích lidového povstání převzali roli katalyzátorů, tlačily tím či oním způsobem ve směru nespokojenosti základních společenských vrstev. Toto nemohl nyní mocenský aparát v první fázi ztlumit proto, že předtím od června 1953 započaté reformní období zmrazil a takto zůstaly základní obtíže jak dělnictva, tak i inteligence nezodpověděny.

- Dělnictvo /jehož složení bylo velmi heterogenní/ bylo právem nespojeno s pomalým růstem svého životního standartu. Nikdy nezapomnělo na snížení životní úrovně v r. 1952, na masové zpevňování pracovních norem, na vynucené mírové půjčky a na manipulace s dělníky - stáchanovci. Dále ti, kteří toužili po veřejné činnosti byli si vědomi, že jsou odsouzeni k absolutní podřízenosti a že jim byly vzaty všechny možnosti k vytvoření autonomního zájmového zastoupení a samosprávného hnutí.

- Rolnictvo, které před r. 1949 získalo půdu /po pozemkové reformě patřila k této skupině většina rolnictva / bylo nespokojeno s brutální kolektivizací, častými půdními změnami a státní investiční politikou. Členové družstev a dělníci na státních statech žili a pracovali za mimořádně nepříznivých materiálních předpokladů. Bylo též všeobecně známo, že cena za přehnanou industrializaci zaplatilo většinou zemědělství na základě snadno prohlédnutelných operací /nízké výkupní ceny, progresivní zdanění/. V podstatě socialistický průmysl nepodporoval zemědělství, nýbrž naopa, soukromé hospodářství neslo břímě industrializace.

- Inteligence požadovala promě jiného na základě doplnění svých řad "z lidu" /přítom hrálo významnou roli hnutí NEKOSZ zaniklé po r. 1945/ lidu blízký národní režim, v němž se budou moci rozvíjet ve službách národní obnovy lidu blízké talenty, i kvetoucí národní kultura. Tyto představy se však prokázaly být marnými nadějemi. Otrocké převzetí sovětského modelu bylo všeobecné a zřeknutí se jakýchkoli autonomních národních snah bylo s tím spojeno. K této nespokojenosti, jež se rozšířila na celý národ, připojila se již vzpomínatá hluboká krize moci, což se pak ukázalo v průběhu událostí jakožto podstatný příčinný moment. Tato krize se projevovala v roztocím vědomí viny u nositelů moci, kteří na jedné straně zformulovali vnitřní opozici, na druhé straně zase také blokovali ty, kteří se všemu navzdory drželi "linie".

Všichni jsou nespokojeni

Pro příslušníky stranického aparátu byla rehabilitace obětí monstrprocesů proti komunistickým vůdcům /Rajk a sou ruží/ a současně přidružená uzavřená přelíčení a rozsudky /Kádár, Kalley/ otřesným prožitkem. To, co až dosud jenom tišili, stalo se jistotou. Stali se statisty ohavného divadelního představení, když požadovali odsouzení obětí monstreprocesů nebo když prováděli sebekritiku pro svoji nedostatečnou bdělost, pokud neudali někoho ze svého nejbližšího okolí, kdo byl později v procesech označen za zrádce. Zločiny takovýmto způsobem proluly celou mocenskou strukturou a téměř nikdo se nemohl právem vyhnout kontrole svědomí. To vše vrcholilo v tom, že si aparátčící byli velmi dobře vědomi metod komunistického převzetí moci, jež předcházelo procesům a které bylo v nejlepším případě možno espravedlnit frází "účel světí prostředky". I když rehabilitační vlna se ve většině případů netýkala neprávem vězněných nekomunistů /kupř. "spiknutí" F. Nagyho nebo proces s Mindszentym/ přesto byla každému myslícímu člověku protiprávnost i těchto případů zřejmá.

Podobným způsobem byla většina nositelů moci odpovědná za masová porušování zákonnosti, za vysídlování, za soudní rozsudky, sloužící k zastrahování a nezákonnosti, za vysídlování, za soudní rozsudky, sloužící k zastrahování a nahrazující společenský cín-sens, za internace, o čemž nepadlo ani slovo. To vše nemohlo být ospravedlněováno naším mlčením a také ne tím, že se situace po červnu 1953 stala snesitelnější. Otřesenou legitimaci moci v sociologicky chápaném smyslu mohla znovu obnovit jen chytrá reformní politika. Maďarské vedení se k tomu r. 1956 ukázalo jako neschopné. V plném smyslu slova jsme již tehdy nebyli ortodoxní marxisté-leninisté. Většine z nás byla vedena praktickými úvahami, týkajícími se udržení moci. Přesao hrála naše víra ve správnost naší ideo-

logie, jež nesloužila již tolik jako návod k naší praktické činnosti, nýbrž spíše jako potvrzení naší činnosti, /v tom i špatné činnosti, / ústřední roli.

Nechávali jsme stranou ony evidentní skutečnosti, jež ukazovaly na to, že tato ideologie, z naší strany představovaná jako bezchybná - s částečným přiznáním zločinů stalinismu na XX. sjezdu KSSS - utrpěla těžkou porážku, kterou nemůžeme jen tak lehce sklidit se stolu tím, že chyby a negativa, spočívající v systému a ideologii budeme svalovat na kult osobnosti, tedy v podstatě redukovat na subjektivní chyby.

Všechna vina na tatíku Rákosim

V neposlední řadě zabraňovala dogmatická, marxismu-leninismu věrná interpretace každému kritickému vidění věcí a způsobila, že nedošlo k dialogu mezi nositeli moci a opozičními silami, které především útočily z etické základny s větší nebo menší prudkostí, jakož i na základě praxe, která se dostala do rozporu s ideologií. Tím pak se zabraňovalo tomu, abychom dle polského vzoru mohli najít společné východiško.

Nejen rozvoj vnitrostranické, ale i demokratické opozice je třeba považovat za historickou nezbytnost. Konec konců stálo na špičce mocenské struktury vedení, které prokázalo totální neschopnost provést ze svého vlastního impulsu a rozhodnutí, bez tlaku zvnějšku ony radikální reformy, jimiž by se mohl vytvořit kompromis s dělníky, rolníky a intelektuály. Takové reformy, jimiž by se vláda v sociologickém smyslu mohla znovu stát legitimní. Zajištění sociologicky nazírané legitimacy se prokázalo bez tohoto tlaku zvnějška, bez radikálních personálních změn jako neřešitelná úloha. To bylo hlavním aktérem politického života v létě a raném podzimu stále jasnější.

Došlo k mimořádně napjaté situaci. Země žádala zahájení skutečně demokratických procesů. Držitelé moci naopak - mezi nimi i já - se báli, že každé významnější doznání v sobě chová nebezpečí podrytí, otřesů moci. ~~Ztixnebezpečí~~ Bez takového doznání však zase hrozilo, že vznikne masové hnutí a jako jeho následek ostrá konfrontace. Toto nebezpečí však bylo podceňováno jak držiteli moci, tak i opozicí. Ti první sice mluvali proti opozici nebezpečí kontrarevoluce jako ďábla na stěnu. Ovšem nebrali to tak vážně. Demokratická a vnitrostranická opozice se cítila v jistotě svého rostoucího vlivu víc a více jako pán situace, ukazovala se ale současně jako umírněná a zůstávala na půdě reality, Provolání intelektuálních výborů, jež bylo vypracováno k přípravě a politické orientaci studentské demonstrace 23. X, obsahovalo ještě požadavky jako následující:

"Soudruh Imre Nagy a ostatní soudruzi, kteří bojují za sociálně demokratický demokracismus a ze leninské ideje mají zaujmout příslušná místa ve vedení strany a vlády"... "V zájmu dalšího posílení sovětsko-maďarského přátelství musíme založit vztahy k sovětské straně, ke státu a lidu na leninských základech plné rovnoprávnosti." - Avšak pod vlivem rozličných radikálních živlů obsahovaly požadavky přijaté vedoucími demonstrací technické university 23. října již apolitické, nerealistické cíle. Jako takové uvádím v první řadě tyto: "Vystoupení z Varšavského paktu", "Odchod všech sovětských jednotek ze země". "Vyhlášení neutrality".

Hesla vlastní demonstrace byla formulována na této bázi a vášnivě protolávána. "Naším heslem je dostat se na úroveň Jugoslávce a Poláků" "Ruské vojsko musí jít domů, nenechte tu stát Stalina" skandovaly /veršovaně/ desítky tisíc lidí ve stále větším množství. Současně s tím začalo pálení rudých praporů a odstřeňování rudých hvězd z veřejných budov. První den lidového zápasu prokázalo staré vedení omezenost svého myšlení a neschopnost k hledání cesty dohody a politického řešení /nejlépe to dokumentuje projev E. Gerőho/, ale současně s tím prokázalo svoji politickou nerozumnost a pošetilost i vedení demonstrace, jehož 16 bodů ignorovalo geopolitické faktory, zahraničně-politické postavení země. Počinání prvních připadalo právem maďarským masám jako provokace, jestliže jako poslední krok pozvali ku pomoci sovětská vojska při falešné analogii myšlení - domnívali se že objevení se sovětských tanků bude mít stejný účinek, jako ve vých. Berlíně v červnu 1953. Chyba se kupila na chybu, což stěžejší mohlo mít jiné následky než ty, které to skutečně mělo. Vše potřebné pro nezměnitelné katastrofické vyústění bylo připraveno. Běh událostí se již nemohl dostat na jiné koleje, jež by nabízely a přinášely jiné řešení.

Boj o budovu rozhlasu

Propuknutí ozbrojeného boje na sebe nedalo dlouho čekat. Hned první den lidového hnutí zahřměly v budově rozhlasu zbraně. Je úkolem historiků zjistit, kdo a kdy první vystřelil. Hleděno sociologicky, byly tu přítomny všechny podmínky pro ozbrojené povstání. Ani držitelé moci, ani demokratická a vnitrostranická opozice neměly kontrolu nad ulicí. Požadavky mas překračovaly všechno, co i nejradikálnější reformátoři považovali za realizovatelné a vhodné.

První moment výbuchu ozbrojeného boje byl zjevně příznačným způsobem iracionální. Radikální vůdčové demonstrace chtěli již dříve vzpomenutých 16 bodů, prolnutých apolitickými a nereálnými cíli dát přečíst v rozhlasu. K tomuto cíli chtěli obsadit budovu rozhlasu nevědouce, že budova je proměněna v bunkr/později po obsazení roz-

hlasu toho bylo využito. / Jen vůdcové spontánního hnutí mohou být tak naivní, že přehlédnou takovéto zjevné věci.

Překvapení nad povstáním

Stoupenci vnitrostranické i demokratické opozice byli právě tak málo připraveni na ozbrojené povstání, jako vládcové. I. Nagy chtěl jako vůdce první fáze lidového povstání 23. října a v následujících dnech ještě vystupovat dle stranické linie. I když i to zní apoliticky, byl to přímý následek celé jeho životní dráhy. Nagy se dostával stále více a více do konfliktu se svojí rolí charismatického lidového tribuna, kterou zahájil r. 1945 jako ministr pro pozemkovou reformu, kterou dále budoval v r. 1953 jako předseda vlády nového vládního programu a kterou stvrzoval v těchto pohnutých dnech na vedoucím místě lidového povstání. Stále ještě jej vidím před sebou, jak unavený, do sebe pohroužený, sedí v Gerőho místnosti v pohovce. Ještě nevěděl, zda onomu reformnímu socialismu, za nějž bojoval v posledních letech dopomůže k vítězství nebo k pádu, zda bude vítězným lidovým tribunem nebo svrženým opozičním politikem. Soudě podle jeho první reakce, přijal návrh starého vedení s tolerantní rezignací. /Převzal bez podmínek funkci předsedy vlády, schválil žádost o pomoc sovětské armádě, stejně tak i proklamaci výjimečného stavu a podobně/.

I. Nagyho dvojaká funkce

Současně již od prvních hodin, jež následovaly, snažil se nalést s ozbrojenými povstanci kompromis a politické řešení, i když na ně hleděl zpočátku jako na protivníky, kteří se chopili zbraní vzhledem k chybám starého vedení nebo vzhledem k vlivu západní nepřátelské propagandy. Zpočátku byl vzdálen oněm vůdcům demokratické opozice, kteří ihned hleděli na ozbrojené povstání jako na národní revoluci a hledali v ní podstatné garancie k uskutečnění svých představ. Tato izolace byla třetí den ozbrojeného povstání již překonána a vůdcové rozličných skupin demokratické a vnitrostranické opozice pronikli do nejvyššího vedení strany,

K ozbrojenému boji se v podstatě vytvořily uvnitř tohoto, nyní velmi heterogenního vedení tři protikladná stanoviska:

- 1/ Ozbrojené povstání musí být rozdraceno silou zbraní. Politické ústupky mohou být učiněny nanejvýš k ukonejšení hlasů ulice v zájmu neutralizace masy- příznačné stanovisko členů starého vedení.
- 2/ S ozbrojenými povstanci se musí jednat, aniž by se vedení vzdalo vlastní vojenské moci. Naopak, "stateční" staniční funkcionáři musí být ozbrojeni- příznačné stanovisko pro vnitrostranickou opozici.
- 3/ Ozbrojené povstání je třeba chápat jako národní revoluci. Je nut.

no postavit se jí do čela a společně s rozličnými složkami pečovat o klid, pořádek a skoncování s krvavými střety. Na toto poslední stanovisko přešel I. Nagy na návrh svých poradců po jistém váhání již 28. X. 1956.

Tím se země řítila urychleným tempem do katastrofy. Na tom také nemohla nic změnit skutečnost, že sjednocení strážci pořádku po 1. listopadu zaznamenali při znovunastolování veřejného pořádku jisté úspěchy. Avšak vše to se dalo za vnitřních a zahraničních podmínek, které byly nejenom pro země Varšavského paktu, ale i pro vedení Jugoslávie stále nepřijatelnější.

Apolitické a nereálné požadavky, produkt to horkých nálad student-ské demonstrace 23. října, se stávaly čím dál tím více programem vlády. Apolitické jednání některých militantních opozičníků se takto projevilo jako neblahá a osudová chyba. Tento proces urychlovala západní propaganda, jež se vyznačovala jistou dvojkoležností.

- oslavovala přehnaná apolitická rozhodnutí vlády I. Nagyho na jedné straně a na straně druhé

- povzbuzovala povstalce, aby své řady dále posilovali a opírajíce se o svoji ozbrojenou převahu - aby si na vládě vynucovali tolik ústupků, kolik je možno. Celý národ byl - přinejmenším v oblasti politiky - zachvácen alkoholovým opojením. Nikdo mezi účastníky lidového hnutí nectil reality. 4. listopad takto zasáhl maďarskou společnost jako ledová spruha, jako rána palicí.

Po ráně palicí

Jistý čas potom přechodně existovala jistá podoba pluralitní struktury. Většina společenských organizací hájila svou vybojovanou autonomii. Dělnické rady, revoluční výbory, pracovali v podnicích jakožto samospráva i nedále. Zdálo se, že není zcela nemožný názor, že by se z toho již tehdy mohl vyvinout pluralismus bez vícestranného systému, ale tehdy ještě k rozpracování takového modelu nebylo dostatek ideologické připravenosti. - Všeobecné mínění se pohybovalo mezi falešnými alternativami: buď monopolistický nebo vícestranný systém, buď socialismus sovětského ražení nebo kapitalismus. Je logické, že se nyní novému režimu zdála být první alternativa jistým základem jeho panství.

Po porážce ozbrojeného povstání panovala na obou stranách jakási, zcela přirozená netrpělivost. K této době ještě panoval princip "kdo není s námi, je naším nepřítelem". To vedlo v prvních letech k tragickému procesu proti I. Nagymu a soudruhům a k široce používaným represím.

Nicméně ti, kdož pronikli do restaurované mocenské struktury, vyvodili - ve většině z r. 1956 poučení. Jejích politika - s většími či menšími návraty - byla řízena úsilím vybudovat a udržet konsens s masami.

Titulek této úvahy je poněkud pozměněným titulkem rozhovoru šéfredaktora RP s šéfredaktorem moskevských Novostí Jegorem Jakovlevem "Doba , do které jsme se dostali". Titulek úvahy jsem pozměnil proto, že na rozdíl od J. Jakovleva, který dobu aktivně spoluvytváří - Z. Hoření dobu pouze registruje a jejímu toku se snaží zabránit , co mu jeho síly stačí. Po přečtení článku nelze, než se divit, kolik morálních políček se vejde na zhruba dva dm² novinové plochy. Jde o políčky, které si ušetřil sám Z. Hoření i které mu byly, a nejen jemu, jistě s těmi nejlepšími a přátelskými úmysly ušetřeny. Nelze pochybovat, že výroky J. Jakovleva byly pronášeny výlučně s úmysly nejprátelštějšími, ale z pohledu čs. společnosti rozdílnost přístupu obou diskutujících nutně musí být jednoznačně pochopena jako konfrontace dvou odlišných morálně politických principů.

Již reakce J. Jakovleva na jeho první otázku je charakteristická. Na otázku, co vyjadřuje konfliktní situace po událostech na Václavském náměstí Z. Hoření odpovídá, že čs. společnost je velmi diferencovaná a různě přijímá přestavbu. Většina obyvatelstva přestavbu přijímá, ale jsou i lidé, kteří říkají, že budou opatrní, že nezapomněli na rok 1968 . Další vyčkávají s tím, že přestavba je věcí vedení, ale všichni tito lidé stojí na pozicích socialismu. Tím se liší od těch, kteří parazitují na přestavbě a snaží se jí využít ke svržení socialismu a byli za zády těch, kteří několik dní po sobě přicházeli na Václavské náměstí.

J. Jakovlev na to reagoval, jakož i v jiných částech rozhovoru s tím, že vycházel z podobných situací a rozhovorů v SSSR a uváděl některé příklady. V souvislosti s odpovědí na první otázku uvedl, že na jedné významné schůzi v Moskvě slyšel řečníka, který prohlásil, že samozřejmě jsme to my, straničtí pracovníci, kteří uskutečňujeme přestavbu a ne ti křiklouni na různých táborech lidu. Jakovlev pak dodal, že však i ti, které nazval křiklouny, mají stejná občanská práva, jako řečník. A nelze pouštět ze zřetele, že jejich aktivnost, byť svérázná, je zrozena přestavbou.

A to byl první morální políček. Křiklouni v SSSR se mohou scházet na táborech lidu a mluvit tak, jak uznají za vhodné. A tento fakt Jakovlev nedvojsmyslně spojuje s přestavbou.

Na to Hoření prohlásil, že pokládat všechny manifestanty za antisocialistické by bylo chybné, jedni přišli s hesly " pryč se socialismem " a druzí chtěli socialismus očistit od chyb a nedostat-

ků. Když pak se Jakovlev ptá, jak dál a že čím ostřejší je konfrontace, tím že je větší potřeba konsolidačního programu a co bude, když na Václavském náměstí se znovu objeví zástupy, pak Hoření odpovídá, že před zákonem jsme si všichni rovni/!!!/ a v případě potřeby nastoupí síla zákona.

J. Jakovlev pak hodnotí průběh přestavby v SSSR a vytyčuje tři etapy, ve kterých až dosud probíhala. V první etapě se předpokládalo, že bude stačit se jinak ve stávajících křeslech tvářit. Když se zjistilo, že to stačit nebude, vrhli jsme se na byrokraty-funkcionáře, ve kterých jsme sotářovali hlavního protivníka. Ve třetí etapě, která se časově shoduje s XIX. stranickou konferencí, se zjistilo, že byrokracií, a teoý antipřestavbu produkují stávající politické struktury. Pouze reforma politického systému může zajistit přestavbě nezvrstnost. Jakovlev pak položil otázku o dokonalosti nynějších demokratických institucí v ČSSR.

Z. Hoření na to reagoval tím, že u nás v první etapě jsme pouze tleskali tomu, co jsme slyšeli z tribuny XXVII. sjezdu KSSS, aniž bychom uslyšené přenášeli k nám. Až po roce rozhoupávání jsme přistoupili k radikální ekonomické reformě. Teprve nyní v rámci příprav XVIII. sjezdu KSČ se vypracovává soustava politických reform, přičemž se začíná uvnitř KSČ. Dále zdůrazňuje, že spolehlivým základem našeho politického systému je svazek politických stran a organizací v NF. Dále uvádí, že s demokratizací uvnitř strany jsou spojeny obtíže, neboť uvnitř stranických organizací je velká neochota k realizaci takových demokratických atributů, jako jsou tajné volby či více kandidátů na funkce. Letos jako experiment se na jednom OV KSČ provedla volba ved. taj. ze dvou kandidátů. J. Jakovlev na to pohotově reaguje poznámkou, že jsme museli ztratit příliš mnoho demokratických zvyklostí, když volby ze dvou kandidátů musíme vyexperimentovat.

My pak dodáváme údiv nad tím, jak NF, nedílná součást mechanismu, produkujícího stagnaci a složeného z ochočených stran a organizací, které, co paměť sahá, nepřišli s vlastní iniciativou, by mohla začít plodit přestavbu a za ni bojovat a hledat nové vývojové cesty.

A teč přichází zlatý hřeb programu. Jakovlev přichází s myšlenkou, že čím dále, tím více se nám jeví nedostatky dnešního modelu socialismu, který jsme nazvali reálným, i když reálnou nebyla vláda lidu, ale nedemokratické procesy. Nyní si musíme přiznat, že v r. 19 1968 jsme obhajovali právě tento reálný socializmus. ~~xxlxxxkxxk~~ ~~xxgxxvábxxkxx~~ ~~xxvixx~~ ~~xxkěniix~~ ~~xxprogram~~ ~~xxKSČxx~~ ~~xxprozaix~~ ~~xxopix~~ ~~xxvjíciix~~ ~~xx~~ My pak dodáváme, že po r. 1968 jsme ho u nás ještě více "zreálnili" dalším snižováním podílu demokracie na zlidšťování společnosti.

Jakovlev dále pokračuje otázkou, zda nenastal čas nového pohledu na rok 1968, přehodnocení událostí, lidí a tendencí? A dále pokračuje, že si je vědom, že je to velmi bolestivé, ale co naplat, i my v SSSR jsme ... "museli též souhlasit s tím, že lidé, kteří byli v minulosti pronásledováni, nazýváni disidenty, někteří byli násilím přinuceni opustit zemi, měli mnoho pravdy a především byli statečnější, než ti, kteří při každé příležitosti projevovali nadšenou jednotu."

A co na tento morální kopanec Z. Hožení? Prohlásil, že události r. 1968 jsou časově omezené lednem a srpnem a akční program KSČ za politický kompromis a pokus o tvůrčí rozvinutí socialismu a že my z něho čerpáme především princip samosprávy pracovních kolektivů. Pak obligátně pokračuje tím, že po prvních měsících vzali vrch antisocialistické síly a že nebude opakovat obecně známé skutečnosti. A potom s hrdě vypnutou hrudí končí tím, že hodnocení těchto událostí je ukončeno a my se nebudeme k jejich přehodnocování vracet, v žádném případě naše generace, protože to není z vnitřních potřeb nutné. To zní hrdě! Sice ne tak jako Gorkého člověk, ale přesto! Svalnatost tohoto prohlášení je stejná, jako fojtíkovské "že o čem a s kým povedeme dialog, rozhodujeme my!"

Chudák E. Rjabcov, politický komentátor APN, který se v deníku Sovětskaja Rossija podle RP dovolil uveřejnit názor, že v ČSSR je cítit náladu přehodnotit mnohé z toho, co se tu událo po r. 1945 a že v ČSSR tak jako v SSSR analyzujeme svoji historickou cestu a probíhá tu usilovný intelektuální proces. R. Rjabcov se asi neseznámil s názory šéfredaktora RP, jakož i s názory fojtíkovskými. Ale my si můžeme dovolit luxus souhlasu jako s R. Rjabcem tak J. Jakovlem. Intelektuální proces přehodnocování probíhá především v neoficiálních strukturách už dávno. Rjabcov píše, že čs. veřejný život v posledních letech připomínal poklidnou jezerní hladinu, ale nezrcedil to, co se dělo v hloubce. A toho bylo dost! Taklik, že až se na poklidnou jezerní hladinu dostanou hlubinné proudy, budou mít ideologičtí i jiní plavci moc co dělat.

Je až trapné pro naše vedení, že naši vnitřní potřebu přehodnocení dosavadního vývoje a s tím spojený dialog musí našemu vedení připomenout s většití autoři a že na to nepřišli sami vlastním rozumem. - Závěrem je možné parafrázovat K. Marxe ze závěru I. dílu Kapitálu: /Obal puká. Odbíjí hodina brežněvovské reálsocialistické normalizace. Normalizátoři budou znormalizováni. Reálný socialismus se stane normálním demokratickým řádem.

Dne 20. 2. 1989 byl uveřejněn v Rudém právu, v rubrice "Řekli-napsali", výťah článku politického zpravodaje APN v Praze, E. Rjabcova, "Otražení na ozernej gladi", uveřejněný v deníku "Sovětskaja Rossijs" dne 18. 2. 1989.

Uvádíme úplný překlad článku, protože ve "výťahu" RP došlo k vynechání některých důležitých pasáží a slov, nepříjemných našim dnešním vládcům, čímž došlo ke zkreslení obsahu článku. Tyto vynechávky jsou v textu zvýrazněny podtržením.

Lze jen doufat, že článek E. Rjabcova předznamenává kvalitativní přelom, obrat sovětského politického zpravodajství o čs. událostech v r. 1968 až po události dnešních dnů. Zdá se, že sovětská "glasnost" odbourává další "tabu", další "bílá místa", tentokrát v československo-sovětských vztazích.

Mí

Jak vidí naši přátelé v socialistických zemích procesy přestavby v SSSR? Co si myslí Češi a Slováci o nás a o sobě? Nedávný krátkodobý pobyt v této zemi mne neopravňuje činit si nárok na dostatečně hlubokou analýzu toho, co jsem viděl a slyšel, zvláště ve sětle lednových událostí na Václavském náměstí v Praze.

Avšak z rozhovorů a setkání, která jsem měl, bylo zřetelně cítit náladu přehodnotit mnohé z toho, co se zde událo po r. 1945. Tak jako my jsme analyzovali svou historickou cestu, rovněž v ČSSR probíhá usilovná myšlenková aktivita.

Představy, které se utvářely u většiny z nás v letech stagnace o bratrských zemích jako výsledek okázalé oficiální propagandy, ne vždy odrážely reálný obzér života jak našeho vlastního, tak i našich přátel. A přitom zde, jak mi vyprávěli, byla autorita Sovětského svazu do r. 1968 mezi lidmi mimořádně vysoká.

Jak víme, vstup pěti socialistických zemí do Československa v r. 1968 vyvolal nejednoznačnou reakci. Jedni v něm spatřovali důležitou podporu v boji za uchování základů socialismu, u druhých vyvolala tato reakce stav šoku. Ten poté vystřídal pocit hlubokého rozčarování, urážky národní důstojnosti, a mezi částí lidí vedl dokonce ke vzniku protisovětských nálad. Co se stalo, to se stalo, stránku historie nelze znovu přepsat.

Ve společnosti došlo k určité depolitizaci. Mezi některými se začal projevovat názor, že jestliže komunisté něco chtějí, ať se tím sami zabývají. Mezi částí inteligence vznikl pocit beznaděje, co se týče potenciální možnosti rozvoje socialistické společnosti. Lidé, podle slov mých společníků, začali dávat přednost rozhovorům o rodinných záležitostech a stávali se nevšimavými k oficiálním heslům a výzvám. Ve značné části společnosti, shodně s hodnocením ředitele prognostického ústavu, vznikla skepse, co se týče historického poslání socialismu.

Byly tedy i další důvody. V r. 1948 Československo patřilo mezi deset průmyslově nejvyspělejších zemí. Nyní se nachází na čty-

řicátém místě. K tomu došlo za socialismu a to, přirozeně, vyvolává otázku: v čem tedy spočívá přednost tohoto zřízení? Jestliže vycházíme z toho, že statisíce obyvatel ČSSR jsou těsnými pouty spjati s krajinou, kteří se během několika vln emigrace usídlili v jiných zemích, potom tuto otázku, nepochybně, si kladou mnozí.

Každoroční pobyt v této zemi téměř 20 milionů zahraničních turistů, většinou z Rakouska a NSR, rovněž vyvolává tuto otázku.

Obyvatelé slyší, čtou, srovnávají a poměřují životní úroveň, práva a sociální vyhlídky na Západě a Východě. A jestliže poslední léta společenský život v ČSSR připomínal poklidnou jezerní hladinu, potom tento obraz neodrážel to, co se dělo pod hladinou.

Naše perestrojka vyvolala výjimečný a nefalšovaný zájem o nás. Lidé poslouchají náš rozhlas a sledují televizní vysílání, čtou noviny a časopisy, někdy i přepisují a rozšiřují nejzajímavější materiály týkající se přestavby.

Avšak v řadách části členů KSČ a také těch, kdo pamatují události roku 1945 a 1948 existuje nepochopení té sovětské kritické vlny k vlastním dějinám, k činnosti strany a k jejím bývalým vůdcům.

Je to plně pochopitelné, když si uvědomíme, že ani u nás dnes neexistuje jednotný názor na věc. Proto není divu, že v ČSSR osobnost Stalina u mnohých doposud vyvolává představu osvoboditelského poslání Rudé armády a pomoci SSSR. Představy po léta upevňované ve vědomí milionů lidí, neúže najednou vymazat.

Pracovníci KSČ sebekriticky hodnotí svou činnost. Uznávají, že podceňovali působení opozičníků /jež by bylo správnější považovat jenom ze jinak myslící občany/, že se nesnažili pronikat do hloubky a podstaty vznikajících problémů, že dělali, jakoby skupina Cherty 77 neexistovala. Události v polovině ledna na nejkrásnějším Václavském náměstí bezpochyby vnesly do této praxe svá korektiva. Demonstrace při příležitosti svacetiletí sebeupálení Jana Palacha soustředily pozornost celé republiky, podle názoru mnoha Čechů především v důsledku neomluvitelné činnosti orgánů veřejného pořádku. Současně nedávný teroristický akt - výbuch bomby v budově Krajského a Městského národního výboru v Ústí nad Labem potvrzuje, že v zemi působí síly, jimž nevyhovuje existující zřízení.

Dnes v KSČ existuje názor, že práce s opozicí a nelegálními organizacemi nemusí být pouze záležitostí orgánů StB. Strana vstupuje do dialogu s tvůrčími silami, hledá způsoby práce s neformálními občany a ovšem tak jako my, snaží se kriticky přehodnotit zkušenosti z minulosti.

Adresa redakce: "Sovětskeja Rossija, 125868, GSP, Moskva, A-137, ul. "Pravdy," 24"

Akademik Andrej Sacharov byl v moskevském městském okruhu zvolen kandidátem do Shromáždění lidových zástupců SSSR. Náš korespondent G. Žavoronkov se setkal s akademikem Sacharovem a uskutečnil s ním rozhovor. - Andreji Dmitrijeviči, život fyzika - teoretika si předstevujeme jako život probíhající v úzkém specifickém rámci styků, jako život oddělený od světa nejen romantikou, ale i tajemstvím. Kdy a jak započala vaše společenská činnost?

Moje společenská činnost začala před více než 30 lety. Měl jsem možnost podílet se na uzavření Moslevské dohody o zákazu jaderných zkoušek ve třech oblastech. Názory, odrážející se v mém programu se formovaly v průběhu mnoha let a veřejně byly publikovány od r. 1969. Tato vystoupení, odporující oficiální pozici, měla za následek pronásledování mých blízkých a mne samého v sedmdesátých a osmdesátých letech.

Nemohl byste ve stručnosti zformulovat cíle svého volebního programu?

Cílem programu je prohloubení a rozšíření perestrojky, demokratické, pluralismus, právní stát, sociální a národnostní sptavedlnost, efektivní a ekologicky bezpečná ekonomika, mír a pokrok. Nelze připustit, aby nerozhodnost a protikladnost při uskutečňování politické, ekonomické a národně-konstituční perestrojky přivedly zemi k prohloubení krize.

Co je ve vašem předvolebním programu výsledkem dnešních úvah?

K některým závěrům jsem dospěl už dávno. Něco bylo zformulováno v mé knize "O zemi a míru". Ale události dnešních dní přinesly ovšem podstatné změny do navrhovaného programu. Sestává ze šesti základních částí.

1. Likvidace administrativně-příkazového systému a jeho záměna systémem pluralistickým s tržními regulátory a konkurencí. Likvidace všemocnosti ministerstev a centrálních úřadů. Rozšíření samostatnosti státních podniků. Volný trh pracovní síly, výrobních prostředků, surovin a polotovarů. Rozvoj nájemné, družstevní, akcionářské výroby. Je třeba neprodleně /do doby setí obilí v r. 1989/ likvidovat nerentabilní kolchozy a sovchozy a pronajmout za výhodných podmínek půdu, hospodářské stavby a techniku. Naší povinností je nakrmit zemi! Rovněž pronajmout nebo předat akcionářům nerentabilní průmyslové podniky. Rozdrobit velké podniky s cílem podpořit konkurenci a nepřipustit monopolní tvorbu cen. Nezávislá celková komplexní ekologická a ekonomická expertiza velkých projektů a plánů rozvoje národního hospodářství. Odmítnutí extenzivního rozvoje národního hospodářství, růstu těžby užitkových nerostů, kvantitativního růstu průmyslové výroby bez kvalitativní přestavby. Pronikavé omezení průmyslových velikostaveb. Okamžité zrušení financování

vání ministerstva vodního hospodářství a jeho zrušení nebo převedení na plný chozresčot. Jaderná energetika je pro lidstvo nezbytná. Je však třeba zároveň brát zřetel na seismické nebezpečí, nebezpečí teroristické činnosti, na možnost zničení konvenčními zbraněmi ve válce. Musí být uskutečněn úplný zákaz stavění atomových elektráren na povrchu země, jakož i tepláren založených na použití jaderných reaktorů. Stavby provádět pouze pod povrchem země, s výjimkou případů možného znečištění podzemních vod radioaktivními látkami následkem havárie. Uzavření ekologicky škodlivé výroby. Legalizace a podpora společenských hnutí, bojujících za ochranu životního prostředí. Uveřejnění všech údajů o ekologické situaci ve všech oblastech země. Přerušění ekologicky nebezpečné hydrotechnické a jiné výstavby. Příjmy každého na základě výsledků jeho práce. Zrušení všech omezení osobních příjmů při zachování jednotného regulátoru-progresivní daně. Likvidace všech privilegií, která nejsou spojena s nezbytnou služební potřebou. Zveřejnění údajů o výši platů. Povinné pravidelné /nejméně jednorozční/ zveřejňování finančních výkazů všech společenských fondů včetně platů jejich pracovníků, výloh na reprezentaci, služebních cest. Maximální snížení počtu personálu ve všech společenských organizacích. Zavedení reálného kurzu rublu s pozdějším přechodem k jeho konvertibilitě.

2. Sociální a národní spravedlnost. Obrana práv jednotlivce. Otevřenost společnosti. Svoboda přesvědčení. Svoboda volby života v určité zemi a volby místa uvnitř země. Svoboda sdružování, mítingů a demonstrací. Kontrola přijímání nejzávažnějších rozhodnutí společností. Revize Zákona o volbách a úprav Ústavy přijatých v r. 1988. Přímé volby poslanců do Nejvyššího sovětu a jeho předsedy. Demokratický systém výběru kandidátů a jejich registrace bez kontroly ze strany aparátu a bez prosévání kandidátů. Jeden člověk - jeden hlas. Povinná podmínka uskutečnění voleb - existence nejméně dvou kandidátů na jedno místo. Návrat k leninské koncepci SSSR jako svazku rovnoprávných států. Nesmí dojít k žádnému poškozování malých národů národy velkými. Kompaktní národnostní oblasti by měly mít práva svazových republik. Neexistence vnější hranice nesmí být důvodem pro poškozování jejich práv. Federativní systém na základě svazové smlouvy. Podpora principů, tvořících základ programu Národních front pobaltských republik. Republikový a regionální chozresčot. Usilovat o přijetí Zákona o tisku, zabezpečujícího osvobození od ideologické kontroly a jakýchkoli omezení, promě propagace války a násilí, národnostních svárů, pornografie a státních tajemství. Ale tajemství v otevřené společnosti musí být stále méně a méně. Dovolit soukromou a družstevní činnost v oblasti šíření

informací za stejných omezení. Postupné zrušení vnitřního pasového systému. Změna penzí a dalších stálých důchodů v souladu s inflačním koeficientem, a to za období od šedesátých let. Nezvyšovat ceny potravin a předmětů základní potřeby do té doby, než budou všestranně prozkoumány následky takového zvýšení. Zlepšení bytových podmínek na úkor likvidace nesčetných kanceláří a bytů využívaných jako služební a podpora všech forem výstavby bytů. Zvýšení nákladů na vzdělání a lékařskou pomoc. Změny v zákonodárství i v sociální struktuře s cílem ulehčit postavení pracujících žen - matek a finančně zabezpečit ženy, věnující se výchově dětí předškolního věku.

3. Vymýcení následků stalinismu, právní stát. Otevřít archivy NKVD - ministerstva státní bezpečnosti, zveřejnit údaje o zločinech stalinismu a o všech neodůvodněných represích. Ustanovit komise Nejvyššího sovětu s cílem kontroly činnosti ministerstva vnitra, KGB, ministerstva obrany. Možnost podání soudní žaloby na rozhodnutí a jednání jednotlivých funkcionářů, jakož i státních a stranických orgánů. Porotní soud. Přípuštění advokáta od začátku vyšetřování. Zrušení rozsudku soudu při zjištění procesních vad nebo při zjištění nezákonných metod vyšetřování a následná povinná soudní odpovědnost za jejich uplatňování. Humanizace vězeňského prostředí. Zrušení trestu smrti. Propuštění na svobodu a rehabilitace vězňů svědomí, členů výboru Karabach a Krunk.

4. Organizace vědy. Významně zvýšit roli vysokoškolské vědy. Rozšířit mezinárodní kontakty sovětských vědců, zejm. mladých a provinčních, dříve málo zapojovaných do tohoto procesu. Šířeji praktikovat finanční a materiální zajištění vědeckých prací na projektech navrhovaných iniciativními skupinami. Zvýšit roli Akademie věd v zákledných výzkumech a v odpovědnosti za ekologickou a ekonomickou expertizu.

5. Podpora politiky odzbrojení a řešení regionálních konfliktů. Zveřejnění údajů o jednáních a politice SSSR v regionálních konfliktech včetně Afgánistanu a Elízkého východu. Zkrácení vojenské služby /orientačně o polovinu/ a celkového stavu armády, proporcionální omezení všech druhů zbraní, při současném značně nižším omezení početního stavu důstojnického storu vzhledem k perspektivě postupného přechodu k profesionální armádě. Zákaz chemických a bakteriologických zbraní. Existence jaderných zbraní pouze za účelem odvrácení jaderného útoku nepřítel. Přejchod na zcela obrannou strategickou doktrinu.

6. Konvergence /sblížení/ socialistického a kapitalistického systému, provázená vstřícnými pluralistickými procesy v ekonomice, sociální oblasti, kultuře a ideologii, jako jediná cesta radikálního odstranění nebezpečí záhuby lidstva následkem termojaderné a ekologické katastrofy.

Akademik Aganbegjan k hospodářské situaci v SSSR

Americký týdeník Newsweek uveřejnil 13. března výňatky z rozhovoru Abela Aganbegjana, tajemníka ekonomického oddělení Akademie věd SSSR a hlavního poradce Michaila Gorbačova, s Fredem Colemanem z Newsweeku o pomalém tempu hospodářských reforem v SSSR. Aganbegjan hovořil o svých návrzích na řešení současné hospodářské situace.

O sovětském hospodářství

Problémy jsou ve všech směrech. Ale nejožehavějším problémem je deficit. Prudce stoupl a dosáhl nebezpečné výše. V roce 1989 schodek státního rozpočtu překročí částku 100 mld rublů /160 mld dolarů podle oficiálního kursu/. Jsou pro to tři důvody. Za prvé jsme zdědili veilký deficit z období vlády Leonida Brežněva. Údaje tehdy nebyly zveřejňovány, ale my, ekonomičtí odborníci, jsme je znali. Za druhé jsm podcenili závažnost tohoto problému... za třetí jsme se dopustili několika závažných chyb. Například v roce 1988 jsme ztratili kontrolu nad mzdami a platy. Mzdy se zvýšili dvakrát více, než bylo plánováno a to přispělo ke zvýšení deficitů. Hlavním důvodem těchto chyb byl nedostatečný rozvoj demokracie. Některá důležitá rozhodnutí byla přijata tajně a nebyla přediskutována s odborníky.

O chronických nedostacích

Nejnáléhavějším problémem je propast mezi kupní silou a dodávkami zboží. Z 200 skupin výrobků je jich dnes 90% nedostatkových. Před dvěma nebo třemi lety bylo nedostatkových jenom několik druhů zboží, jako například kvalitní maso, kvalitní obuv a některé další výrobky. Avšak chladničky, televizory, prací prostředky a kosmetika byly k dostání. Mižná, že sortiment nebyl tak široký a možná, že i kvalita nebyla právě nejlepší, ale když jste přišel d obchodu, mohl jste tyto výrobky vidět. Nyní jsou obchody prakticky prázdné. Cokoli se dostane na pulty, je okamžitě rozebráno. Není tomu tak rpto, že by se výroba snížila, ale proto, že se množství peněz, které lidé mají, prudce zvýšilo a

stoupala tedy i poptávka.

O reformách v nejbližší době

Za prvé musíme omezit zvyšování mezd. V současné době se platí 13% daň z příjmu bez ohledu na výši výdělků. Potřebujeme zavést progresivní daň z příjmu ~~xxxxxxxxxxxxxxxx~~ s maximální mírou kolem 30% pro nejvyšší platy... Dalším opatřením mnohem důležitějším je zvýšení dávek na trh. Předpokládejme, že náš deficit činí 70 mld rublů. Domnívám se, že bychom jej mohli odstranit do tří nebo čtyř let následujícím způsobem: máme velký nedostatek bytů. Milióny rodin jsou v pořadníku! Avšak stát nestaví dostatek bytů, a to, co postaví, přiděluje zdarma.

Měli bychom zvýšit výstavbu bytů na úkor průmyslové výstavby. A podle mého názoru by měla být třetina nových bytů prodávána. To by snížilo deficit o 20 mld rublů. Uspokojením poptávky po osobních automobilech a garážích by stát mohl snížit schodek o dalších 20 mld rublů. Zvýšením výroby videopřístrojů, zvukové reprodukční techniky a počítačů, pravděpodobně prostřednictvím zakládání společných podniků se zahraničními firmami, by se mohl deficit snížit o dalších 15 mld rublů. Zdvojnásobení dovozu spotřebního zboží by znamenalo snížení o dalších 10 mld.

O cenové reformě:

Potom, až snížíme deficit, bude možné zavést rozsáhlejší opatření včetně cenové reformy. Potřebujeme snížit dotace na potraviny a zvýšit ceny, aby byla zemědělská produkce zisková. Ceny masa, mléčných výrobků a chleba by se musely zdvojnásobit. Jsme připraveni udělat to s tím, že bychom poskytli lidem kompenzaci, aby jejich životní úroveň nepoklesla... Zároveň bychom museli podstatně zvýšit důchod, studentská stipendia a mnohé další. Podle mého názoru bychom měli také vytvořit luxusní obchody, aby ceny mohly být v různých obchodech různé, s tím, že kvalitnější zboží a služby by byly za vyšší ceny. To je velice důležité pro zvýšení hmotného stimulu. Nyní totiž není stimulem vydělávat hodně peněz, protože je velice obtížné uzrátit je legálním způsobem.

O časovém plánu

Potřebujeme mimořádný krátkodobý program na příští dva tři roky, který by byl součástí dlouhodobé strategie. Nyní se prosazují právě taková opatření. Jak říkal Napoleon: "Odklady se rovnají smrti."

Sovětské nákupy zboží na Západě

Sevetská vláda začala horečně nakupovat na Západě a v Japonsku, aby se tak pokusila uspokojit některé vnitřní potřeby. Vyplyvá to z článku, který 16.4. uveřejnil týdeník Argumenty i fakty.

Náměstek ministra obchodu Suren Saruchanov v týdeníku konstatuje, že zboží - od obuvi po myšlenkové zboží - bylo již objednáno za mimořádné devizové prostředky v hodnotě 5 mld rublů. Podle Saruchanova jsou tyto prostředky dodatkem k mimořádnému nákupu v hodnotě do 32 mld rublů, které již byly uvolněny podle státního plánu pro dovoz spotřebního zboží v roce 1989. Rozhodnutí, o němž Argumenty i fakty tvrdí, že "nepochybně napotěší sovětské spotřebitele", je výsledkem několikaměsíčních diskusí vedoucích ekonomů, jak zaplnit obchody větším množstvím zboží, aniž by se zhoršila finanční situace v zemi.

Některé radikální osobnosti v SSSR argumentují tím, že důvěra lidu k programu přestavby, který prosazuje nejvyšší sovětský představitel Michail Gorbačov, se již otřásá kvůli nedostatku potravin a spotřebního zboží a upevnit ji může pouze rozsáhlý dovoz. Jiní opatrnější reformátoři včetně Gorbačovova poradce Leonida Abalkina uvádějí, že takový nákup pouze zvýší rozsáhlý deficit státního rozpočtu a uštědří další ránu nezdravé ekonomice.

S. Saruchanov dále píše, že za mimořádné prostředky bude nakoupeno mj. 15 mil. párů kožené obuvi, 10 mil. magnetofonových kazet, více než 180 tis. tun mýdla a prášků na praní a 10 tis. tun zubní pasty.

Z vystoupení J.Fojtíka na aktivu ideologických pracovníků
a propagandistů dne 5.dubna 1989 /přítomno asi 400 osob /

V návaznosti na zasedání ÚV KSČ se dne 30.-31.března 1989 po úvodním projevu M.Jakeše prohlásil J.Fojtík, že chceme jít a půjdeme cestou přestavby a nic nás nesmí z nastoupené cesty svést. Tempo a způsob však musí odpovídat našim podmínkám. Ale ani netrpělivost či radikalismus nelze strpět, aby strana neztratila kontrolu nad vývojem, jako je tomu v PLR a MLR, kde dochází k distancování se od soc. minulosti a socialismu vůbec. V čele přestavby bude u nás vždy KSČ. Nám nebyl socialismus naktrojován, deformace, k nimž došlo, nebyly takového druhu, abychom museli menit to, co Marx a Lenin vytvořili a na čem jsme budovali náš socialismus. Je třeba překonat extenzivní a další negativní rysy socialismu. Proto děláme přestavbu ve straně, Národní frontě a v hospodářství... To vše se dělá v zájmu lidu. V poslední době se konala různá setkání, dialogy /ony to jsou spíš monology/, které přecházejí v kritiku socialismu. Pokud přetiskujeme články ze SSSR, zejména z Ogonku, musí být vždy jasné naše stanovisko, nelze nechávat na čtenáři, aby si vybral. To je alibismus, zbabelost, která nemá v ideologické práci místo. Psát o přestavbě v SSSR znamená upevňovat důvěru v soc. směr přestavby v SSSR.

Náš protivník vkládá obrovské naděje do přestavby, domnívá se, že se mu podaří zúčtovat se socialismem. Je to nová forma boje, zakalkulovává se jako "sebevražda socialismu" /M.Wörner/ a ČSSR je v popředí zájmu ve strategii Západu, protože naše principiální politika jim překáží v likvidaci socialismu. Jsme ostře sledovaným vlakem, který však chce dojít cíle. Jaký byl rok 1988? Nejsou zmatky v hlavách studentů, inteligence a těch, kteří podepisovali petice za Havla, důkazem, že jsme neevidovali tyto prvky? Ale za nás, za propagandu, nikdo nic neudělá. K dvacátému výročí roku 1968 se očekávalo, že bude odvoláno "Poučení", že dojde ke změně v hodnocení Dubčeka a později opět k propuštění Havla. Nestalo se tak a z toho se vyvozuje, že jsme se nepřidali k přestavbě. Ale tak se přidávat nechceme. Očekávalo se, že Moskva k tomu dá pokyn. Nedala. Kolem 28.října se chtěla přehodnotit celá první republika. Pokud jde o státní svátek, to jsme měli udělat už dávno, ale hodnocení zůstává stejné. Pokud jde o povolení prosincové demonstrace na Škroupově náměstí, i my jsme chtěli vědět, co jsou to za lidi, jaká je to síla. Od té doby víme, co chtějí, jací jsou a jak s nimi za určitých situací ~~musíme~~ jednat. Poučili jsme se v roce 1968, že se v otázkách moci lehkomyšlnost strašně nevyplácí! Palach /ten týden/ a tvrdý zákrok ve čtvrtek byl nutný, takový luxus si nemůžeme dovést. Bylo to slušně vedené. Je zvláštní, že i někteří soudruzi to nechápou, jako by si hráli na slepou bábu, ale přitom mají šátek na očích, který prosvítá. Nešlo o pekládání kytiček, šlo o organizaci hnutí občanské neposlušnosti. Havel byl zavřen nikoli pro názorový střet, ale pro linii boje, který měl vést k likvidaci socialismu. Propaganda nezvládla objasnit tento problém a já to беру i sebekriticky, neboť jsme to podcenili. Náš protivník je v ideologické protiofenzívě a on to umí dělat a dělá to od rána do večera, a to počínaje rozhlasem ze zahraničí až po ty, k co shánějí podpisy doma. A dělá to před zraky komunistů, kteří jako by nic neviděli. Je třeba odhláit tyto organizátory a strážce a strhnout jim masku. To jsou nepřátelé socialismu, kteří uskutečňují strate-

gi našich ideových nepřátel ve snaze využít přestavby k likvidaci socialismu.

Naši lidé tomu nerozumějí. Jedni říkají, buďte tvrdší, a druzí opět, že mlátíme obušky lidi jiných názorů. Obě hlediska jsou chybná, a to jim musíme vysvětlit. Stojíme před 20. výročím dubnového pléna, využijme jej ne jako povinnostní akci. Je třeba odhalit politický bankrot politiků z roju 1968 a jejich pohrdání vším a zároveň vysvětlit nutnost dubnového obratu, který nás vyvedl z politické krize. Je třeba poukázat, jak chameleonsky měnili tvář. Dubček se ohání akčním programem. Vždyť on ho ani nečetl, ne že by na to neměl čas, ale ono ho to nezajímalo. To mrtvě narozené dítě, jak psaly tehdy Literární noviny. Ono to bylo skutečně už pasé, když AP vyšel. To už byla jiná doba.

Československá pravice - to je vůbec téma, které neumíme zpracovat. Musíme ukázat, že jejich tehdejší program neměl nic společného s přestavbou. Fakta tu jsou. Nesmíme se dopustit vážné chyby - jako v jiných socialistických zemích - upnout se k historii a zapomínat na současnost, v tom smyslu jsou ale výsledky a-historické. Nevídí souvislost mezi naším programem a našimi činy - to jsou lidé, kteří očekávají obdobný vývoj, jako v PLR a MLR. Tomu můžeme čelit jenom činy. S čím je však třeba se vyrovnat, je výtky, že nám jde jen o ekonomiku a ne o demokracii, o změny v politickém systému a v práci strany. Této výtky se můžeme zbavit nikoli kotrmelcem, nýbrž objasněním našeho pojetí - vycházíme totiž z Lenina a ne z liberálního. Nehodláme se vracet k hodnotám kapitalismu, ale k našim hodnotám a v jejich rámci rozvíjet demokracii. Nebudeme vytvářet vrstvy ve společnosti, soukromé vlastnictví a zájmy, neboť to vede k obnově buržoazního parlamentarismu, jak to vidíme v PLR a MLR. Když mluvíme o demokracii v socialismu, nemusíme se nechat na nějakých fórech zahnat studenty do kouta. Jde nám o demokracii na bázi Národní fronty, pracovních kolektivů, národních výborů atd. Takových možností je mnoho. Zásadně nepůjdeme na parlamentní systém!

Formování samospráv v podnicích je velmi citlivá věc. Nesmíme se dopouštět chyb, neboť by to mohlo vést k chaosu. Je třeba průběh voleb do samosprávy pečlivě sledovat a nepřipsutit, aby se to otočilo a došlo k poklesu produktivity...

Vstupujeme do období příprav XVIII. sjezdu KSČ. Výroční schůze a besedy, které budou probíhat v jejich rámci s komunisty, a budou to besedy a ne prověrky, mají vést k tomu, aby si každý komunista uvědomil, čím chce přispět k přestavbě a jak ji chápe.

Práce na ústavě se již rozjely do šíře. Musíme uzákonit glasnost. Podívejte se na hodnocení voleb /v SSSR/, lid prý rozhodl. To nesmíme přenášet, to je poplatné kultu. U nás nemáme tradici "svatého lidu". U nás ani kultu lidu, ani kult vůdce. Je to možná pro někoho příliš tvrdé, ale není to marxistické. Lid!

J. Šťepánek pak pokračoval ve výkladu školské problematiky, která byla na pořadu 13. zasedání ÚV. Zde byl již mnohem uvolněnější a kritičtější, hovořil o tom, že předchozí školská reforma z roku 1967 zcela ztroskotala, že stav ve školství je mnohem horší, než se to může zdát, kritizoval úroveň pedagogického sboru, školské učebnice, které jsou psány ve stranickém slangu, jímž se oslovují osmi- až desetileté děti a dokonce se pustil do dosavadní politiky studentské mezinárodní výměny, zejména si neodpustil poznámku, že jsme posílali studenty do SSSR na zemědělská setkání.

ní, a čemu se měli naši studenti naučit ze sovětského zemědělství? Jen vytrvale opomíjel základní problém, kdo nese zodpovědnost za předchozí školskou reformu a celou školskou politiku. Když pak v diskusi došel anonymní dotaz, proč řečník nejmenoval, kdo to vše zavinil, došlo k hysterické reakci Fojtíka, který ihned odsoudil anonyma pro nedostatek odvahy se ukázat a zároveň pokřikoval, že na tom přece nezáleží, že některým lidem by vyhovovalo, kdyby - chom podobně jako v čínské kulturní revoluci si nechali nasazovat šaškovské čepice a nechali si navléci na hrud..... /autor záměrně toto slovo nerozluštil/.

Jak se vyráběla kontrarevoluce v ČSSR v srpnu 1968

/Hlas ze Sjezdu lidových poslanců v SSSR/

Na Sjezdu lidových poslanců v SSSR vystoupil 31.května v diskusi J.F.Karjaĝin, starší vědecký pracovník Institutu mezinárodního dělnického hnutí Akademie věd SSSR s pozoruhodným sdělením, které ilustruje způsob, jakým se vyráběly "důkazy" o existenci "kontrarevoluce" v ČSSR v srpnu 1968, jež měly zdůvodnit nezbytnost sovětské vojenské ~~intervence~~ intervence. Příslušná pasáž projevu J.F.Karjaĝina, jak ji otiskly Izvěstije 1.6.1989 na str. 6, zní:

"Považoval bych se za nečestného člověka, kdybych nepřipomenul jednu událost z roku 1968, kdy v obdobných podmínkách /řečník zde má na mysli předchozí vystoupení některých poslanců, kteří interpretovali vojenský zásah v Tbilisi jako provokaci proti přestavbovým silám a upozorňovaly na podobné ale nezdárené pokusy v Lotyšsku/ jsem na vlastní uši a v přítomnosti svědků slyšel člověka, kter v Moskvě před srpnem 1968 říkal, že je vyslán do Československa s úkolem tisknout protisovětské proklamace. Nechtě mi Češi odpustí, že jsem to tenkrát nemohl říci. Předpokládám hypotézu o provokaci. Vše je příliš shodné s tím, o čem hovořil Roy Medvěděv. Příliš se vše shoduje."